اينا-اي -اوليا

مزار حضرت شيخ عبدالقادر جيلاني رح

ترجمو كندڙ
محمد عبدالحفيظ، بي كام.
'مترجم: '*مسلمان بزرگ □ صوفي*
تذكرة الاوليا از فريد الدين عطار)
حيدرآباد، انديا

تي هن ريت calmeo.com ليکڪ جي اشاعت جو رڪارڊ آهي.

منهنجا رڪارڊ هيٺ ڳوليو
کالاميو ڊاٽ ڪام
بنيادي اڪائونٽ منهنجي اشاعت جو رڪارڊ ڏسندڙن جو تعداد وغيره ڏيکاريندي.
405

رڪارڊ جي تصديق
<confirmation@indiabookofrecords.in>
(1 ڪلاڪ اڳ) 10:14 رات جو
مون کي، نيرجا، ابر

درخواست جي سڃاڻپ: 91655

پيارا محمد عبدالحفيظ،

انڊيا بڪ آف ريڪارڊس طرفان مبارڪون!

مبارڪون هجن، توهان جي دعويٰ کي انڊيا بڪ آف

ريڪـارڊز تحت 'آءِ بي آر حاصل ڪنـدڙ' جي عنـوان سـان
آخري شڪل ڏني وئي آهي. اسـان توهـان جي ڪوشش □
صــبر جي تعريف ڪريــون ٿا. توهــان جي صــلاحيتن جو
اعــتراف ڪيو ويو آهي □ 'انـــڊيا بڪ آف ريڪـــارڊز' جي
ايـڊيٽوريل بـورڊ پـاران ڪيل تصـديق جي مطـابق، اسـان
صرف بهترين کي چونڊيو □ منظور ڪيو آهي.

عنـوان □ مـواد اسـان جي تصـديق جي مطـابق ٺـاهيو ويو
آهي □ هيٺ ڏنل آهن. عنوان □ مـواد کي رڪـارڊ لکڻ جي
مقرر ڪيل پروٽوڪول جي مطابق هڪ وسيع جاچ کان پوءِ
تيار ڪيو ويو آهي جنهن □ ثبوتن □ ڪتاب رڪـارڊ ڊيٽـابيس
جي محتاط تصديق شامل آهي بغير ڪنهن تضاد جي. تنهن
ڪري، درجي، عنـوان، □ وضـاحت جي معـاملي □ تبـديلين
تي غور نه ڪيو ويندو، چاڪاڻ ته رڪارڊ خــاص آهي، تنهن
ڪـــــري، بين شـــــرڪت ڪنـــــدڙن/حمـــــايت
ڪندڙن/والـدين/دوسـتن جا نـالا ڪنهن فـرد جي رڪـارڊ □
شامل نه ڪيا ويندا.

عنوان □ وضاحت

آئي بي آر حاصل ڪندڙ

محمد عبدالحفيظ (پيدائش 10 جنوري 1945) حيـدرآباد،
تلنگانا جـو، کي ASN اسـلامڪ بڪس پـاران شـايع ٿيل
''مسلم سينٽس اينڊ مسٽڪس (ISBN: 978-9830653-
54-9) جي مڪمل ڪتاب جو انگريزي کان ڪنڙ □ ترجمو
جو لقب ڏنو ويو آهي، جيڪو 'IBR Achiever' ڪرڻ تي

گوگل ٽرانسليٽ استعمال ڪندي 8 آگسٽ 2024 تي تصديق ڪيو ويو.

` .

محمد عبدالحفيظ جا ڪتاب - گڊ ريڊس
گلوبل ويب آئڪن
https://www.goodreads.com/author/list/15034155 .محمد_ ...
ترتيب ڏيو « پوئين 1 2 3 4 5 6 7 اڳيون » * نوٽ: هي سڀ ڪتاب هن ليڪڪ لاءِ گڊ ريڊس تي آهن. وڌيڪ ڪتاب شامل ڪرڻ لاءِ، هتي ڪلڪ ڪريو. محمد عبدالحفيظ وٽ گڊ ريڊس تي 161 ڪتاب آهن جن ڪي 309 ريٽنگون آهن. محمد عبدالحفيظ جا سڀ کان وڌيڪ

منهنجو گنيز ورلڊ ريڪارڊ

دعويٰ جي سڃاڻپ: 287230

ميمبرشپ نمبر: 252956

محترم جناب محمد عبدالحفيظ

'ٻن قسطن جي ترجمي جو عالمي رڪارڊ' لاءِ توهان جي تازي رڪارڊ تجويز جي تفصيل موڪلڻ لاءِ مهرباني. اسان کي اهو چوڻ ڏک آهي ته اسان هن کي گنيز ورلڊ رڪارڊ طور قبول ڪرڻ کان قاصر آهيون.
ٻن قسطن جي تفصيل اويس آف قرني. ٽيپو سلطان.
1948ع گڏيل قومن پاران تيار ڪيل انساني حقن جي عالمگير پڌرنامي جي عنوان سان ڇهن صفحن جو دستاويز، ابخاز کان زولو تائين 321 ٻولين لهجن ترجمو ڪيو ويو.
اسان کي خبر آهي ته هي توهان لاءِ مايوس ڪندڙ هوندو. تاهم، اسان توهان جي درخواست کي مخصوص موضوع جي علائقي مجموعي طور تي رڪارڊ جي حوالي سان غور سان غور ڪيو آهي هي اسان جو فيصلو آهي. گنيز ورلڊ ريڪارڊ کي مڪمل صوابديد آهي ته ڪهڙيون گنيز ورلڊ ريڪارڊ جون درخواستون قبول ڪيون وڃن اسان جو فيصلو آخري آهي. گنيز ورلڊ ريڪارڊ پنهنجي صوابديد تي ڪنهن به سبب جي ڪري ڪجهه رڪارڊن جي سيڪاٽپ ڪري سگهي ٿو جيئن يا ته هاڻي گنيز ورلڊ ريڪارڊ جي نگراني نه رهي يا هاڻي قابل عمل نه رهي.

جيئن ته توهان جي رڪارڊ جي درخواست قبول نه ڪئي وئي آهي، گنيز ورلڊ ريڪارڊ ڪنهن به طرح سان توهان جي رڪارڊ تجويز سان لاڳاپيل سرگرمي سان لاڳاپيل ناهي اسان ڪنهن به طرح سان هن سرگرمي جي تصديق نٿا ڪريون. جيڪڏهن توهان هن سرگرمي سان اڳتي وڌڻ جو انتخاب ڪيو ته پوءِ اهو توهان جي پنهنجي مرضي توهان جي پنهنجي خطري تي هوندو. هڪ ڀيرو ٻيهر گنيز ورلڊ ريڪارڊ توهان جي دلچسپي لاءِ مهرباني.

توهان جو مخلص،
رالف حنا
رڪارڊ مئنيجمينٽ ٽيم

افتخاري سلسليلا پاران ليڪڪ جي ڪم جي تعريف

هي نوٽ ليڪڪ پاران هيٺ ڏنل ڪتاب جي ترجمي جي ڪم هن ڪتاب '*مسلمان بزرگ صوفيات' (تذڪرتل عاليه از فريد الدين عطار) جي اضافي لاءِ افتخاري سلسلي جي تعريف جي طور تي ظاهر ٿئي ٿو جيڪو*

مغربي دنيا انگريزي چاٽ رڪندڙ مــاڻهن انهن جي ويب سائيٽ تي تمام گهڻو مشهور آهي .

هيٺ ڏنل ويب سائيٽ تي لنڪ هن ريت آهي، جيڪا ڪتاب ليکڪ جــو نــالو محمــد عبــدالحفيظ رحــه جي طــور تي ڏيکاري ٿي .

مهرباني ڪري https://www.silsilaeiftekhari.in/...
منهنجي دنيا جي مشهور ڪتاب، تذڪره اولياء، فريد هن ويب سائيٽ تي ڳولهيو.

هندستان مان مٿيان جائزو
سرينين
5.0 مان 5 تارا
محمد عبدالحفيظ جي ڪتاب بابا تاج الدين لاءِ
Amazon.com تي
https://www.amazon.in/Biography-Hazrat-Baba-Tajuddin-Nagpur-ebook/dp/B01LFEKEGO
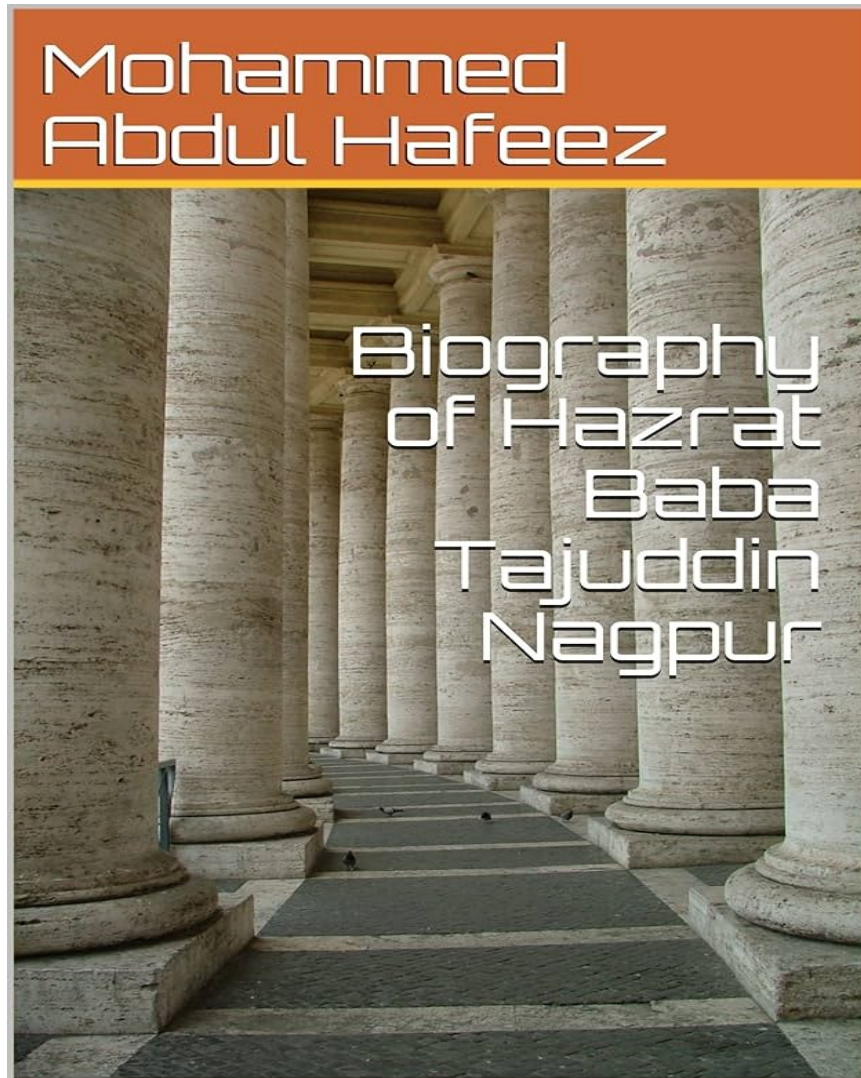
سپني روحاني ڳولا ڪندڙن لاءِ هڪ ڪتاب

21 جون 2020 تي هندستان □ جائزو ورتو ويو.

هي هڪ قيمتي ڪتاب آهي جنهن □ شاندار □ عظيم صوفي بزرگن مان هڪ تاج الدين بابا جي زندگي مان نادر □ دلچسپ تفصيل آهن، جنهن پنهنجي زندگي جو گهڻو حصو آزاد ٿيڻ کان اڳ هندستان □ ناگپور □ گذاريو.

مون کي هن بزرگ جو نالو شردي سائين بابا جي زندگي جي تاريخ □ مليو هو جيڪو ماسٽر اي. پردواج پاران لکيل هو. اتي ٻڌايو ويو آهي ته هڪ پيرو شردي بابا پنهنجي ساٿي (هڪ ننڍڙي لٺ جيڪا هو پاڻ سان گڏ کڻندو هو) سان هڪ پاٽيءَ جي ٿانو تي پراسرار طور تي ڊول وڄائي پنهنجن شاگردن کي پريشان ڪري ڇڏيو. هن پنهنجي عمل جي وضاحت ڪندي چيو ته هو ناگپور □ تاج الدين بابا جي جهوپڙي □ لڳل باهه کي وسائي رهيو آهي. ٻئي طرف تاج الدين بابا هڪ امير مهمان کي پنهنجو شاگرد طور قبول ڪرڻ کان انڪار ڪيو جنهن کي بابا صاحب بوٽي سڏيو ويندو هو. هن ڪيس شردي بابا کان پنهنجي نجات حاصل ڪرڻ لاءِ چيو. ٻئي بزرگ روحاني سطح تي هڪ ٻئي سان گڏ هئا!

پوءِ مون کي خوش قسمتي سان تاج الدين بابا جي مختصر سوانح عمري پڙهڻ جو موقعو مليو جيڪا ساڳئي ليکڪ ماسٽر پردواجا لکي هئي، جنهن مون کي تمام گهڻو متاثر ڪيو. هن مختصر پر تمام قيمتي سوانح عمري جي خرابي اها هئي ته ان □ بيان ڪيل حقيقتون □ تفصيل مڪمل نه آهن يا منطقي ترتيب □ بيان نه ڪيا ويا آهن. جيڪو عدم اطمينان جو احساس پيدا ڪري ٿو. تڏهن به پڙهندڙ کي تاج الدين جي زبردست روحاني طاقت □ آفاقي محبت جو خيال اچي ٿو. پر ان منهنجي دلچسپي کي هن بزرگ بابت وڌيڪ ڄاڻڻ لاءِ وڌايو.

انهيءَ مون کي هميشه وڌيڪ تفصيل سان گڏ بزرگ جي مڪمل سوانح عمري جي ڳولا □ رهڻ تي مجبور ڪيو. جيئن ئي مون اتفاق سان محمد عبدالحفيظ جي ڪم کي دريافت ڪيو ته مان تمام گهڻو خوش ٿيس □ مون ان کي

فوري طور تي آرڊر ڪيو □ هاڻي هن ڪتاب جو خوش مالڪ آهيان.
هن صوفي بزرگ جي زندگي جون ڪيتريون ئي اهم تفصيلون، جيڪي گم ٿيل ڪڙيون هيون، مان هن ڪتاب مان گڏ ڪري سگهيس:

1. بزرگ جي نسب بابت.
2. سندس ننڍپڻ □ دنياوي زندگي کان خدا پرستي ڏانهن منتقلي؛ اهم واقعا جيڪي ٿيا □ سندس ڪمال جي رستي □ اتپريرڪ طور ڪم ڪيو.
3. ناگپور جي مهاراجا □ امير طبقي جي ٻين ميمبرن سان سندس تعلق.
4. هندو شاگردن □ پوئلڳن سان سندس لاڳاپن جو هڪ جامع احوال.
هندستان روحانيت جو ملڪ آهي. ان جي ڪيترن ئي روحاني استادن مذهب جي تنگ حدن کي پار ڪيو آهي، عالمگير انسانيت جي تبليغ ڪئي آهي □ ان تي عمل ڪيو آهي. انهن لاءِ اهو ڪو به فرق نه پيو ته انهن جا مهمان ڪهڙي مذهب سان تعلق رکن ٿا - انهن کي بنا ڪنهن فرق جي مدد ڪئي وئي، ڇاڪاڻ ته صرف انهن جي قابليت انهن جي ذات يا عقيدي جي اهميت نه هئي.
سوامي ويراپرمندر جو مکيه شاگرد سيد نالي هڪ مسلمان هو. شردي بابا هڪ مسجد □ رهندو هو □ مسلمان □ هندو هڪجهڙا پوڄا ڪندا هئا. تاج الدين بابا به هن معاملي □ مختلف نه هو.
جيئن عبدالحفيظ هن ڪتاب □ هڪ هندو شاگرد، وينڪٽ رائو بابت لکي ٿو، جيڪو ريلوي گارڊ طور ڪم ڪندو هو.

ماڻهن هن ڪي تاج الدين جي ويجهو ويٺل ڏٺو، جيتوڻيڪ هن ڪي اها جاءِ ڇڏي ناگپور ڪان بمبئي لاءِ هلندڙ ٽــرين ۾ وچڙ گهرجي ها. سندس نوڪري جي ضرورت هـئي. پر وينڪٽ رائو اها جاءِ نه ٿو ڇڏي، ڇاڪاڻ ته هو بابا جي موجودگيءَ ۾ مڪمل طور تي مگن آهي. ٻين ماڻهن جي حيرانگي جي ڳالهه اها آهي ته هن کي ساڳئي وقت ان ٽرين ۾ نڪرندي ڏٺو ويو، جيڪا بمبئي لاءِ هلي رهي هئي!

مغربي جادو هن رجحان کي "ٻن طرفن جي جڳهه" سـڏي ٿو - تاج الدين بابا پاران سـندس مـافوق الفطـرت طـاقتن جي ڪــري ڪيـترائي پـيرا ڏيکاريل هڪ معجـزو. پر حفيظ جي بيــان هڪ ســوال ڪليل ڇــڏي ٿو: ڇا ســنت ٽــرين ۾ وينڪٽ رائو جي صـورت ۾ ظـاهر ٿيـو؟ يا هن هن مـافوق الفطـرت طـاقت کي پنهنجي شـاگرد ڏانهن منتقل ڪيو ته جــيئن هو هڪ ئي وقت ٻن هنــڌن تي ظــاهر ٿي ســگهي؟ روحاني استاد ٻئي ڪم ڪرڻ جي قابل آهن.

هن ڪتـــاب جو هڪ تمـــام دلچسپ حصو اهو آهي ته اهو مسـلمان يا صـوفي غيب جي هڪ جهلڪ ڏئي ٿو (صـفحو 81 ڏسو) ۾ وضــاحت ڪــرڻ جي ڪوشش ڪــري ٿو ته معجــزا ڪــيئن ٿين ٿا. جيڪــڏهن ليکڪ ٻــئي ايڊيشن جي منصــوبابندي ڪــري رهيو آهي ته هن موضــوع کي وڌيڪ تفصيل سان بيان ڪرڻ جي ضرورت آهي.

جديد هندستاني تاريخ جي نقطي نظر کان هي ڪتاب تمام گهـــٽي اهميت رکي ٿو. يوگا ۽ تصـــوف کي اڃا تــــائين هندستان جي آزاديءَ جي جدوجهد جي پويان محرڪ قوتن طور مڪمل طور تي تسليم نه ڪيو ويو آهي.

گانڌي ۾ علي ڀائر" نالي باب ۾ گانڌين کي تاج الــدين بابا" جي سـامعين کي وني وچڙ ۾ بابا کي ٻه اڳڪـتيون ڪنـدي

ڏيڪاريو ويو آهي - هڪ ڳانـڍي لاءِ □ ٻي علي پـائر لاءِ. اهي
ٻئي سچ ثابت ٿيون! مـان ليکڪ کي درخواست ڪريـان ٿو
ته جيڪڏهن ممڪـن هجي ته هن باب کي وڌيڪ تفصــيل □
تصويرن سـان بيـان ڪـري. اهو هن ڪتـاب جي قيمت کي
سئو پيرا وڌائيندو!
ٻوليءَ جي حوالي سان ڪجهه خاميون آهن. انگريـزي هڪ
غــير ملڪي ٻــولي آهي. صــحيح اڳڪــتي يا مــددگار فعل
چوندڻ هميشه آسـان نـاهي. ان جي بـاوجود، پڙهنـدڙ هڪ
غير ملڪي ٻولي جي لساني خاردار بـاڙ جي پويـان بــزرگ
تاج الدين بابا جي خدائي شخصيت کي چمڪندي ڏسي ٿو.
هي هڪ اهڙو ڪتـاب آهي جيڪـو انهن سـپني لاءِ سـفارش
ڪــئي وڃي جيڪي تصـوف □ دلچســپي رکن ٿـا، عـالمگير
محبت جيڪا مــذهبن جي تنگ حــدن کي پــار ڪــري ٿي □
روحاني ڳولا ڪندڙن لاءِ.

ڊاڪٽر وانامالي گنترو

اينا - اي-اوليا

افتخاري سلسليلا پاران ليکک جي کم جي تعريف

هي نـوٽ ليکک پـاران هيٺ ڏنـل کتـاب جي تـرجمي جي کم لاءِ افتخاري سلسلي جي تعريف طور ڏيکاري ٿو *مسلمان بزرگ صوفي'* (تـذکـرتل عاليـه از فريـد الـدين عطار) جو اضافو جيکـو تمام گهڻو آهي مغربي دنيـا انگريـزي ڃاٽنـدڙ مـاڻهن   انهن جي ويب سائيٽ تي مشهور.
لنک هيٺ ڏنل آهي، جيکا کتـاب ليکک جـو نـالو محمـد عبـدالحفيظ رحـه جي طـور تي انهن جي ويب سـائيٽ تي ڏيکاري ٿي. ان جو لنک هيٺ ڏنل آهي.

www.silsilaeiftekhari.in/SufiBooks/140/Mohammed%20Abdul%20Hafeez%20R.A/Tazkara-tul-Aulia%20(20%يـــادگيرونof%20the%20Saints).aspx

هي افتخاري سلسـله جي آفيشـل سـائيٽ آهي. ... محمـد عبدالحفيظ رح؛ سيرت فقـر العـارفين مولانـا حکيم سـيد

سڪندر شاهه رح؛ سوانح مولانا روم شيخ شبلي نعماني رح؛ صوفي

محمد عبدالحفيظ بابت

هو هڪ مشهور ليکڪ آهي، سندس ڪجهه ڪتاب پڙهندڙن لاءِ هڪ دلچسپ موضوع آهن جهڙوڪ حضرت خواجه شمس الدين ترڪ حضرت بو علي قلندر جي ڪتاب ، هي دنيا جي سڀ کان وڏيڪ گهربل حافظ انور ليکڪ پڙهندڙن مان هڪ آهي.
پيارا سڀ
سلام
مهرباني ڪري هيٺ ڏنل لنڪ ڳولهيو
www.download-books.live/show/book/42604653/hadrat-khaja-shamsuddin-turk-amp-hadrat-bu-ali-qalandar/11969862/407172e5/#

مهربانيون

حفيظ انور
hafeezanwar@yahoo.com تي اي ميل ڪريو

===========================
====================

ليکڪ جو تعارف

نيويارڪ ٽائمز جي مسٽر ڊيوڊ روزنبام پاران ٻئي قســط اشاعت جو نوٽ

OMPHALOSKEPSIS | NEWS | COLLECTIONS | LINKS

Muslim Saints and Mystics

Attar
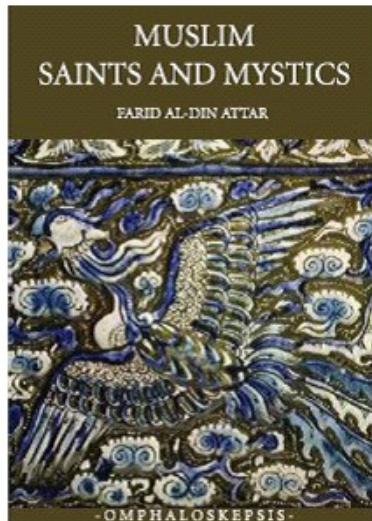
Farid al-Din Attar is considered one of the preeminent mystical poets of the Persian literary tradition. The duration of his life is uncertain, though he can be placed in the 12th and 13th centuries C.E. Born in Nishapur in what is today Iran, Attar apparently was a pharmacist, but little information about his personal life is known. During his lifetime he is believed to have written approximately 9 books, including such famous works as the *Manteq al-Tayr* (The Conference of the Birds) and the *Ilahi-Nama* (The Book of God).

Muslim Saints and Mystics is an abridgement, translated by A.J. Arberry, of Attar's only known prose work: *Tadhkirat al-Auliya* (The Memorial of the Saints), which he worked on throughout much of his life and which was available publicly before his death. In what is considered the most compelling entry in this book, Attar relates the story of the execution of Hallaj, the mystic who had uttered the words "I am the Truth" in a state of ecstatic contemplation. Arberry's translation is an abridgement; the entry on Owaise al-Qarani translated by Mohammed A. Hafeez, omitted in Arberry's text, is included at the following link: *Owaise al-Qarani*.

مهرباني ڪري نوٽ ڪريو ته هي قسط انـٽرنيٽ تي تمـام
گهڻي مشهور آهي ساڳئي عنوان جو ڪو به ٻيو مضمون
پڙهنـدڙ جي ضـرورتن کي پـورو نـه ڪـري رهيـو آهي
مڪمل تفصيل نه ڏئي رهيـو آهي. تنهن ڪـري ڪيـترن ئي
ملڪن ، هي مضمون تمام گهڻـو مشـهور آهي ڪيـترن
ئي ويب سائيٽن تي عوام جي پڙهڻ لاءِ حوالي تحقيق
جي مقصـد لاءِ شـامل ڪيـو ويـو آهي. آمريڪـا جي ويب
سائيٽ تي تفصـيل جنهن تي ٻيـو قسـط موجـود آهي هيٺ
ڏنل آهي.
===========================
=====================
قرني جو اويس
113k - ايف ڊي پي ايڊوب - HTML طور ڏسو
===========================
=======
ان تي، جيڪي پيغمـبر بيـان ڪيـا هئـا. پـوءِ قـرني جـو
اويس... محمد اي حفيظ، بي ڪـام حيـدرآباد، انـڊيا پـاران
اردو کان انگريزي ترجمو ڪيل، حوالو ڪتاب...

[www.omphaloskepsis.com/ebooks/pdf/Owaise.pdf.]

تذڪرة الاوليا از فريد الدين عطار

تعارف

فريد الدين عطار ڪي فارسي ادبي روايت جي ممتاز صوفي شاعرن مان هڪ سمجهيو ويندو آهي. سندس زندگي جو عرصو غير يقيني آهي، جيتوڻيڪ ڪيس 12 هين ۽ 13 صدي عيسوي ۾ نيشاپور ۾ پيدا ٿيو جيڪو اڄ ايران ۾ آهي. عطار ظاهري طور تي هڪ دواساز هو پر سندس ذاتي زندگي بابت ٿوري معلومات معلوم آهي. پنهنجي زندگي دوران هن تقريبن 9 ڪتاب لکيا آهن، جن ۾ دي منطق الطير (پکين جي ڪانفرنس) ۽ دي الاهي نامہ (خدا جي ڪتاب) تذڪرة الاوليا (مسلمان بزرگ ۽ صوفي) جهڙيون مشهور تصنيفون شامل آهن، جن ڪي فارسي ادب جي دنيا جي مشهور ڪلاسيڪل ڪتاب سمجهيو ويندو آهي جيڪو ڪيترن ئي ملڪن ۾ ڇپيو ۽ پيهر ڇپيو.

عطار جي واحد مشهور نثري ڪم "تذڪرات الاوليا" (اوليائن جي يادگيري) جو هڪ خلاصو، جيڪو اي جي آربيري ترجمو ڪيو آهي، جنهن تي هن پنهنجي زندگيءَ جو گهڻو حصو ڪم ڪيو ۽ جيڪو سندس وفات کان اڳ عوامي طور تي دستياب هو. آربيري جو ترجمو هڪ خلاصو آهي. منهنجي طرفان ترجمو ڪيل قراني جي اويس تي داخلا جيڪا آربيري جي متن ۾ خارج ڪئي وئي هئي، مٿي ڏنل ويب سائيٽ تي شامل ڪئي وئي آهي. "تذڪرات الاوليا" ۾ شيخ فريد الدين عطار ڪيترائي باب لکيا ۽ انهن بابن ۾، مڪمل معلومات ۽ عنوانن جي تفصيل موجود آهي. سندس لکڻ جو انداز تمام دلچسپ

آهي ان ڪري، پڙهندڙ مٿي ڏنل عظيم ڪتاب جي بابن
ڪي گهڻي وقت تائين ياد رکندا.
آمريڪا جي ويب سائيٽ www.omphaloskepsis.com
تي قسط 'اوائيس آف قراني' جي اشاعت بابت اي ميل
پيغام.

جون 2005 تي، صبح جو 9:24 تي 8،
ڊيوڊ روزنبام < lijphart@mac.com >
لکيو:

ڌيان: مسٽر حفيظ،

مون کي آر ٽي ايف فائل ملي وئي آهي.
تنهنجي مهرباني.

سائيٽ جي ايندڙ اپڊيٽ دوران ان کي پوسٽ ڪندو.

ڊيوڊ
روزنبام

نيويارڪ ٽائمز جي مسٽر ڊيوڊ اي روزنبام جو شڪريو

ٻيو باب اويس القراني هيٺ ڏنل ويب سائيٽ تي مسٽر ڊيوڊ اي روزنبام پاران شايع ڪيو ويو هو چاڪاڻ ته هو هيٺ ڏنل ويب سائيٽ جو ايڊيٽر هو. مسٽر ڊيوڊ اي روزنبام جو اويسي آف قرني تي داخلا بابت اشاعت نوٽ.
مسلم سنت ۾ صوفيات عطار جي واحد مشهور نثري ڪم: تذڪرة الاوليا (اوليائن جي يادگار) جو هڪ خلاصو آهي، جيڪو اي جي آربيري پاران ترجمو ڪيو ويو آهي، جنهن تي هن پنهنجي زندگي جي گهٽي حصي ۾ ڪم ڪيو ۽ جيڪو سندس موت ڪان اڳ عوامي طور تي دستياب هو. هن ڪتاب ۾ سڀ کان وڌيڪ دلچسپ داخلا سمجهي ويندي آهي، عطار حلاج جي قتل جي ڪهاڻي بيان ڪري ٿو، صوفي جنهن پرجوش غور و فڪر جي حالت ۾ "مان سچ آهيان" جا لفظ چيا هئا.
اربري جو ترجمو هڪ خلاصو آهي؛ اويس القراني تي داخلا ترجمو ڪيل آهي
محمد عبدالحفيظ، بي ڪام، حيدرآباد، انڊيا ڪي شامل نه ڪيو ويو آهي.
اربري جو متن هيٺ ڏنل لنڪ ۾ شامل آهي: اويس القراني.
=================================
=================================
=
2. اويس قرني (PDF)
اويس قرني وانگر 70,000 فرشتا پيدا ڪندو.
۽ جڏهن... اويس قرني ڪيس اتي رهڻ لاءِ چيو ۽ (ڪلون) ۾ هو هليو ويو...

www.omphaloskepsis.com/ebooks/pdf/Owaise.pdf - 113k -
html جي طور تي ڏسو - هن سائيٽ تان وڌيڪ - محفوظ ڪريو.
==================================
============================

نيويارڪ ٽائمز جي رپورٽر مسٽر ڊيوڊ اي. روزنبام کي ماريو ويو،
ڦريو ويو ڪيس موت ڏانهن موڪليو ويو

جمعي جي رات 6 جنوري 2006 تي اتر اولهه واشنگٽن ، جڏهن نيويارڪ ٽائمز جي رپورٽر مسٽر ڊيوڊ اي روزن بام کي ماريو ويو، ڦريو ويو موت جي منهن موڪليو ويو. پر ڪتاب تذڪرة الاوليا (مسلمان بزرگ صوفي) جي تاريخ
مسٽر ڊيوڊ اي روزن بام کي هميشه ياد رکيو ويندو ڇاڪاڻ ته هن مٿي ڏنل مضمون کي خاص نوٽ سان هيٺ ڏنل تفصيلن سان شايع ڪيو هو. 1. فريد الدين عطار جي زندگي بابت ڪجهه تفصيل. 2. فريد الدين عطار جي ڪمن جي تفصيل. 3. هن مترجم (محمد عبدالحفيظ ٻي ڪام) مٿي ڏنل ڪتاب مان ٻئي مکيه باب اويس آف قرني جي ترجمي جي سندس ڪم جو تعارف پڻ ڪرايو.

مثي ڏنل پيو قسط فريد الـدين عطـار جي تـذكـرة الاوليـا (مسلمان بزرگ ۽ صوفي) مان آهي.

-

منهنجي كتاب جو اشتهار

مسلمان بزرگ ۽ صوفي
تذكرات جون *قسطون*
الاولياء فريد الدين عطار

اهـو اڳ □ ئي جـاري كيـو ويـو آهي □ ان جي وكـرو جي قيمت 35.00 رينگٽ في كـاپي آهي □ جيكـا هيٺ ڏنـل پتي تان سڌو ملائيشيا كان حاصل كري سگهجي ٿي.

پاران شايع ٿيل
نوردين وانگر
پو باكس 42-گومبک،
53800 كوالالمپور
ٽيليفون: 03-40236003
فيكس 03-40213675
اي ميل: asnoordeen@yahoo.com
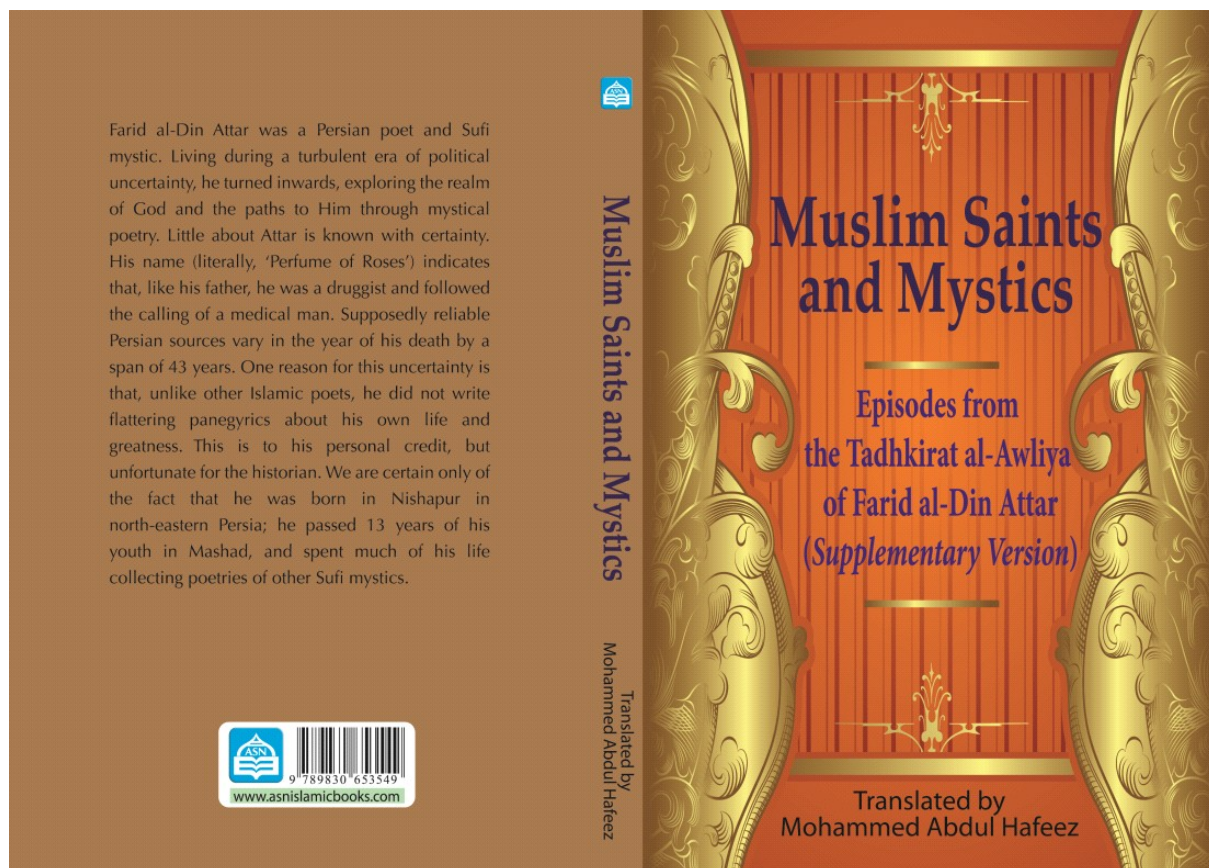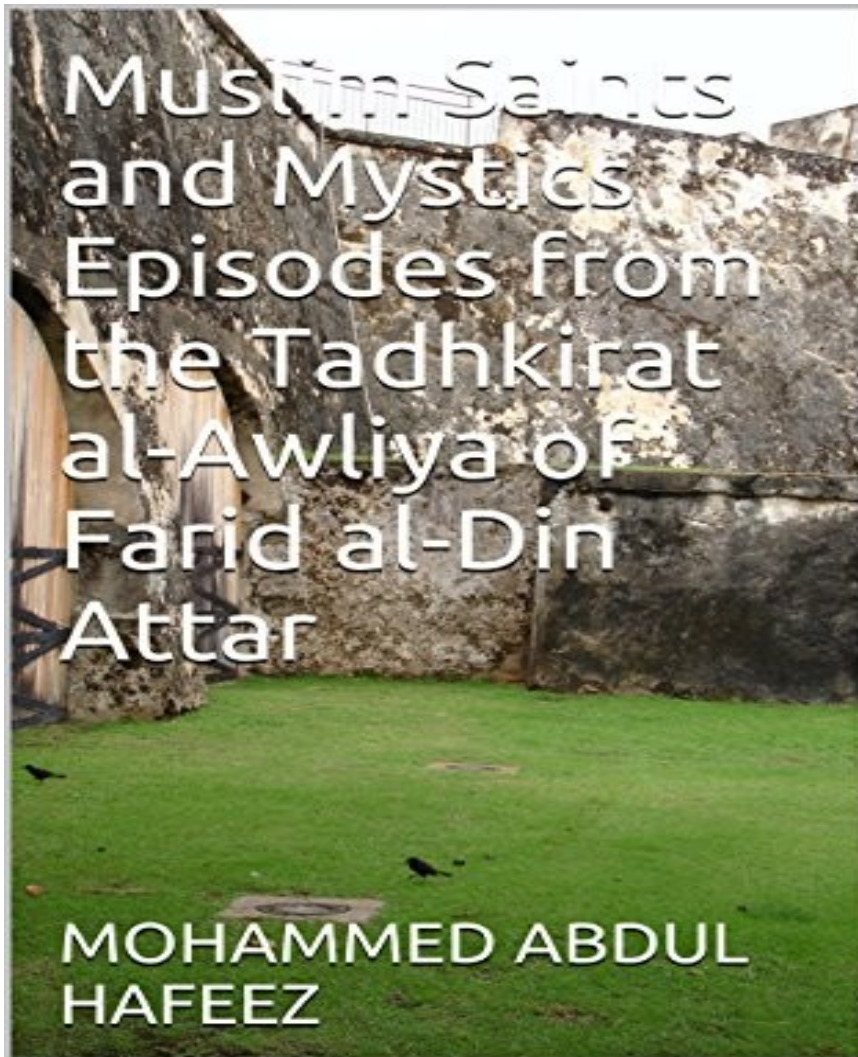
پاران سال 2014 ۾ Amazon Books USA هي ڪتاب جاري ڪيو ويو آهي ۽ ان جي وڪرو جي قيمت 5.00 آمريڪي ڊالر في ڪاپي آهي ۽ جيڪا هيٺ ڏنل ايڊريس تان سڌو سنئون حاصل ڪري سگهجي ٿي.

هن ڪتاب ۾ فريد الدين عطار جي ٽن ڏگهين قسطن جو ذڪر آهي.

ڪتاب ' *مسلمان بزرگ ۽ صوفي*' شامل ڪيو ويو آهي ۽ جنهن ۾ شيخ ابوالحسن قرقاني بابت عالمي سطح تي

مشهور قسط موجود آهي □ عام ماڻهن □ بزرگن □ تصوف جي چاڻ رکندڙ پين عالمن کي پڌايو ويو آهي ته شيخ ابوالحسن قرقاني جي سوانح عمري جي تفصيل هن ڪتاب جي هن قسط کان سواءِ ڪٿي به نه ملي آهي. پتو هيٺ ڏنل آهي جنهن مان هي ڪتاب سڌو سنئون حاصل ڪري سگهجي ٿو.
ايميزون. ڪام

منهنجا ٿي شعر

مهرباني ڪري منهنجا ٿي نظم ڳوليو جيڪي هيٺ ڏنل آهن □ اهي منهنجي ڪاليج جي ڏينهن کان مشهور □ مشهور آهن □ جيڪي اڳ □ ئي انور العلوم حيدرآباد ڪاليج ميگزين حيدرآباد □ شايع ٿي چڪا هئا □ هاڻي مون اهي نظم هن ڪتاب □ شامل ڪيا آهن.

1. تاج محل

رات جي اونداهي □
مون سفيد جي قبر جو دورو ڪيو
شاندار چنڊ جي روشني □ مڪمل خوبصورت
شاهجهان جو پيار □ ممتاز جو حسن
اج جي پيار □ غربت جو مذاق اڏائڻ

ڪو به خوبصورتي جي احساسن کان سواءِ نٿو رهي.
تاج محل جي شان و شوڪت ڏسڻ کان پوءِ
تاج مون کي پيار جي فرض جي ياد ڏياري رهيو هو.
بادشاهه جي محبت جي طاقت ڏيکاريندي □
اڄ به تڪرار جي اونداهي □
تاج محل محبت □ زندگي جو سبق ڏئي رهيو آهي.
از محمد عبدالحفيظ، بي. ڪام.
----

2. □ تنهنجي ياد

سندس موت جو ڏينهن يادن جي خوشبوءِ سان گڏ آيو.
جنهن اسان جي اداس ترين يادن جي ڪوٺائي کي لوڏي چڙيو
موسمي تبديليون □ پيون دنياوي ڳالهيون به
سندس ڏکوئيندڙ پيار واريون يادون گهٽائي نه سگهيس
ڏکوئيندڙ غم جي ڪري، اسان جا روح ٽٽل آهن.
اسين دنياوي نقصان وارا آهيون □ اسان جا دل ٽٽل آهن.
او: سندس سڀ کان ڏکوئيندڙ پراڻيون يادون، توکي مرڻ نه گهرجي.
دنيا جي نجات کي ڊڪڻ لاءِ اسان جي رهنمائي ڪريو
او: آسماني رب توهان کي هن روح جو خيال رکي ٿو.
جنهن کي ڪڏهن به ڪنهن دنياوي سکون □ لذت جو منهن نه ڏسٺو پيو.
از محمد عبدالحفيظ، بي. ڪام.
----

3. مدهم شعلو

سندس زندگيءَ جي شعلن تي، ڏُنڌلا ٿيڻ وارا هئا.
اسان مان ڪو به اتي الوداع چوڻ لاءِ ناهي.
اهو اسان جي سڄي زندگي لاءِ ڪيترو ڏڪوئيندڙ آهي
ته اسين ڪيس موت جي وقت نه ڏسي سگهون ٿا
موت هر انسان لاءِ يقيني آهي
پر سندس عجيب موت ڪيئن سچو هو؟
سندس پيارا مائٽ هن کان پري هئا.
□ اهي آخري ملاقات تائين پهچي نٿا سگهن
اسان کي آسماني رب تي يقين رکڻ گهرجي
جنهن اسان جي وسيع □ انساني زمين کي ٺاهيو
هن کي قبر □ مقام ملي ويو آهي
تنهنڪري، اسان کي پريشان نه ٿيڻ گهرجي ته الله وڏو آهي.

از محمد عبدالحفيظ، بي. ڪام.

===============================

ليکڪ قاضي پيٽ قبرستان ۾ تمام گهڻو روئيو.

ليکڪ ڪيترن سالن جي وقفي کان پوءِ پرڏيهي ملڪ جي خدمت تان واپسي تي، مئي 2014 جي مهيني ۾ قاضي پيٽ ۾ پنهنجي ڏاڏي ۽ ڏاڏي جي قبر جو دورو ڪيو.
جڏهن هو پنهنجي ڏاڏي جي قبر تي ويو، جيڪا هڪ وڏي نيم جي وڻ هيٺان آهي ۽ ان جو ڇانو قبرستان جي وڏي ايراضيءَ تي پکڙيل آهي ۽ منهنجي ڏاڏي جي قبر منهنجي ڏاڏي جي قبر جي پرسان آهي. ٻئي قبرون چڱيءَ طرح سنڀاليل آهن تنهنڪري اهي سٺي حالت ۾ موجود آهن.
جيئن ته ٻئي قبرون وڏي پراڻي نيم جي وڻ هيٺان آهن، تنهنڪري اتي تمام گهڻو ڇانو آهي، ۽ گڏوگڏ اتي تمام گهڻو ٿڌو ۽ پرسڪون ماحول ۽ آرام موجود آهي. تنهنڪري قبرستان ۾ موجود نيم جي وڻ جي ڇانري جي ٿڌ جي ڪري اتي امن ۽ آرام جو ماحول تمام گهڻو موجود آهي. انهي ڪري، اتي ٿڌي ۽ امن جو ماحول آهي ۽ انهي سبب جي ڪري، ليکڪ جي ذهن ۾ اهو خيال پيدا ٿيندو ته اهي ٻئي هڪ پرسڪون حالت ۾ رهن ٿا.
پر، ليکڪ اتي تمام گهڻو روئيو ڇاڪاڻ ته سندس ڏاڏو جيڪو ڪيترن سالن تائين قاضي پيٽ جي مزار جو منتظم هو ۽ سندس ڏاڏي جيڪا ڪيترن سالن تائين قاضي پيٽ ڳوٺ ۾ رهندي هئي ۽ هن اتي ڪيترين ئي ڪوششون ڪيون ۽ هن اتي ڪيترين ئي ضرورتمند عورتن ۽ ٻارن جي مدد ڪئي، تنهن ڪري هاڻي اهي ٻئي قاضي پيٽ جي مزار جي قبرستان ۾ دفن آهن ۽ ڳوٺ ۾ ڪو به انهن جي

نسب مان انهن جي زيارت لاءِ موجـود نـاهي پـر ڪيـترائي نامعلوم زائـرين اتي انهن جي قـبرن تي وڃي رهيـا آهن ليڪڪ ذاتي طور تي قبرن تي ڪيترائي گل ڏنا آهن جيڪي انهن نامعلوم ماڻهن طرفان رکيا ويا هئا.

-

ليکڪ جي خاندان جي ميمبرن جو قاضي پيٽ سان تعلق

جڏهن منهنجو ڏاڏو شيخ دادن بئي هنڌ کان پنهنجي منتقلي تي قاضي پيٽ پهتو هو حضرت سيد شاهه سرور بياباني رحه الله عنه جي دور قاضـي پيٽ صـوفي سـينٽر جي تعليمات کان متاثر ٿيو، جيڪـو عظيم صوفي استاد حضرت سيد شاهه افضـل بيابـاني رحـه اللـه عنـه جـو جانشـين فرزند هو. جڏهن منهنجو ڏاڏو سندس شاگرد بڻيو فوري طور تي هيٺيون شيون ڇڏي ويو.
هن پوليس کاتي پنهنجي اعليٰ نوڪري ڇڏي ڏني. 2. .1 هن پنهنجو اباڻو هنڌ ميدڪ ڇـڏيو. 3. هن ميـدڪ پنهنجـو وڏو گهر ڇڏي ڏنو.
حضرت سيد شاهه غلام بياباني رَضِيَ اللهُ تَعَـالٰى عَنْـه جي مهربـاني احسـان جي کـري منهنجي ڏاڏي کي درگاهـه شريف جي اسٽيٽ ايڊمنسٽريٽر جي نـوکري ملي هـئي قاضي پيٽ ڳوٺ جي مرکـز کان 1000 گز جي زمين جــو پلاٽ مليو هو. ان پلاٽ تي منهنجي ڏاڏي 500 گــز تي هڪ

وڏو گهر (گلشن منزل) □ 500 گـز تي هڪ وڏو بـاغ ٿـاهيو هو.

سوانح عمري، ليکڪ جا لنڪس

منهنجــو نــالو محمــد عبــدالحفيظ آهي □ مــون عثمانيــه يونيورسٽي، حيدرآباد، انـڊيا مـان ڪـامرس □ گريجوئيشـن ڪئي آهي. مان اسلامي ڪتابن جو مترجم آهيان □ صوفي ڪتابن □ دلچسپي رکان ٿو □ 2009 □ فريـد الـدين عطـار جي مشهور صوفي ڪتـاب 'تـدقيرات الاوليـا' جـا 58 بـاب اردو مان انگريزي □ ترجمو ڪيا آهن □ ڪتـاب جـا ڪجهـه باب هيٺ ڏنـل ويب سـائيٽ تي شـايع ٿيـا آهن □ اللـه جي فضـل □ مـدد سـان ڪيـترن ئي ويب سـائيٽن تي ان جي پڙهندڙن کان وڏي تعداد □ سٺو جواب ملي رهيو آهي.
ڪتـاب '*مسـلمان سـينٽس اينـڊ مسـتڪس*' اڳ □ ئي اي ايس نوردين ملائيشيا پاران شايع ڪيو ويو هو □ هن ڪتاب □ سـال 2013 □ـ 55 قسـطون موجـود آهن □ هڪ ٻي ڪتاب مسلم سينٽس اينڊ مسـتڪس پڻ ڪِنـڊل، ايمـيزون يو ايس اي پـاران شـايع ڪـئي وئي هـئي، □ هن ڪتـاب □ 2014 سال قسطون ٽي ڏکهيون موجود آهن.
مـان هڪ رٽـائرڊ سـيڪريٽري آهيـان □ سـعود □ هڪ خليج ملڪ □ ڪم ڪندو آهيان.

ڪيترن سالن کان عـرب آهيـان □ منهنجـو هڪ پٽ آهي □ ان جو نـالو محمـد عبدالواسـع ربـاني آهي، جيڪـو سـينٽ ڊومينڪ اسڪول سـليم نگـر ڪـالوني حيـدرآباد □ ڪي بي اين انجنيئرنگ ڪاليج گلبرگا □ پـڙهي رهيـو هـو □ هـو هڪ آئي ٽي انجنيـئر آهي □ پرڏيهــه □ ڪم ڪــري رهيــو آهي. اسان جا چار ننڍڙا پوٽا آهن □ انهن جا نـالا هن ريت آهن □ انهن مان، شـهزان تمـام هوشـيار ڇـوڪرو آهي □ منهنجي زال جـو نـالو اطهـر فاطمـه آهي □ منهنجي ڌيءَ جـو نـالو جوهي ياسمين آهي □ هن سينٽ ڊومينڪ اسـڪول سـليم نگر ڪـالوني حيـدرآباد، واني گرلـز ڪـاليج □ مدينـه گرلـز ڪاليج □ تعليم حاصل ڪئي هئي جـيئن انهن تعليمي ادارن جي هڪ غير معمولي □ ذهين شاگردياڻي هـئي. 1. محمـد سليمان 2. محمـد عثمـان 3. محمـد شـهزان 4. سـحرش فاطمه

مون کي صوفي ڪمن جو ترجمو ڪرڻ □ مـزو اينـدو آهي □ منهنجي ترجمو ڪيل پهـرين قسـط نيويـارڪ ٽـائمز جي مسـٽر ڊيـوڊ روزنبـام جي هيٺ ڏنـل اشـاعت نـوٽ سـان موجود آهي جيڪـا مـٿي ذڪـر ڪيـل مشـهور آمريڪـا جي ويب سائيٽ تي موجود آهي.

قاضي پيٽ جاگير □ منهنجو پيءُ، محمـد افضـل □ منهنجـو ڀاءُ محمد عبدالصمد □ مـان محمـد عبـدالحفيظ □ منهنجي پيڻ مهـر يونيسـا پيـدا ٿيـا هئاسـين. قاضـي پيٽ □ منهنجي پيءُ جي شـــادي اخـــتر بيگم ســـان ٿي، جيڪـــا مســـٽر عبدالمجيد جي ڌيءَ هئي.

ضــلعي بيــدار جي هڪ شــاگردياڻي جيڪــا ان وقت تعليم کاتي □ تعليم آفيسـر طـور ڪم ڪـري رهي هـئي. قاضـي پيٽ درگاهه شريف (مزار) □ ڪيترائي سـال وڏي شـهرت

۾ نيڪ نـامي سـان خـدمت ڪـرڻ ڪـان پـوءِ، منهنجـو ڏاڏو فـوت ٿي ويـو ۾ سـندس وفـات تي، اسـان جـو وڏو گهـر ويران ٿي ويو ڇاڪاڻ ته اسان جي خاندان جا سڀئي ميمبر حيدرآباد ۾ ڪجهـه ٻين هنـڌن ڏانهن لـڏي ويـا، پـر منهنجي ڏاڏي پنهنجي نوڪراڻي سـان گـڏ وڏي اڪيلـو گهـر ۾ رهي ڇاڪاڻ ته هوءَ ڪڏهن به پنهنجي عظيم صوفي اسـتاد جي جاءِ ڇڏڻ جو سوچيندي نه هـئي. ڪيـترائي سـال اتي رهڻ ڪان پوءِ جڏهن هـوءَ پـير جي ٽٽڻ سـبب بيمـار ٿي پـئي تـه ڪيس حيدرآباد منتقل ڪيو ويو، پر سندس وفات تي قاضي پيٽ ۾ موجـود عظيم صـوفي مرڪــز سـان سـندس وڏي محبت جي ڪـري، اسـان سـندس لاش ڪي حيـدرآباد ڪـان قاضـــي پيٽ وٺي ويـــا هئاســـين ۾ ڪيس ســـندس مرشـــد (روحاني اسـتاد) سـيد شـاهه سـرور بيابـاني جي قـبر جي پوئين پاسي دفن ڪيو ويو. (رح)
ع دوران مـــون پنهنجي خانـــدان جي ميمـــبرن ڪي1986 حيدرآباد ڪان قاضي پيٽ جاگير ۾ ٻيهر آباد ڪرڻ جي پوري ڪوشش ڪـئي پـر مـان هن معـاملي ۾ ڪاميـاب نـه ٿيس ڇاڪــاڻ تــه منهنجي پٽ (محمــد عبدالواســع ربــاني) جي سينٽ گبريل اسڪول فاطمـه نگـر ۾ داخلا لاءِ درخواسـت دير سان جمع ڪرائڻ جي ڪري قبول نه ڪئي وئي. اسان حيدرآباد ۾ پنهنجي خاندان جي ميمبرن سان گڏ رهي رهيـا آهيون، پر اسان ڪـڏهن بـه قاضـي پيٽ جـاگير ۾ حضـرت سيد شاهه افضل بياباني رح ۾ حضرت سيد شـاهه سـرور بياباني رح جي پاڪ مزار جي زيارت جو ڪو به موقعـو نـه وڄايو.

-

قاضي پيٽ جي مزار تي منهنجي ڏاڏي جي دور جي خدمت دوران چوري جو هڪ واقعو

سيد شاهه غلام افضل بيابـاني جي دور □، هي واقعو ٿي رهيو هو. ان وقت نوبـان خانـه (اهـا جـاءِ جـتي وقت جـو اعلان ڊول جي ڌن سان ڪيو وينـدو آهي) جي عملي جي پگهارن لاءِ پنجاهه رپين جي گـرانٽ هـئي، جنهن □ ڪجهه عملي جا ميمبر اتي ڪم ڪنـدا هئا □ ان جي سـربراهي نگران ڪندو هو. حيدرآباد جي نظام جي حڪومت طرفان، هر مهيني شاهي گرانٽ هئي جيڪا سرڪاري خزاني مـان نگران ذريعي قاضي پيٽ مزار جي نگهبـان تـائين پهچنـدي هئي. اتان ڪان اهو اسٽيٽ جي منتظم تائين پهچنـدو هـو □ جيڪو سـيني لاڳاپيـل عملي کي پگهـارن جي رقم ورهـائڻ لاءِ استعمال ڪيو ويندو هو.

تفضل حسين ايڊووڪيٽ جي حوالي سان چيو ويو آهي تـه هڪ مهيني نوبت خاني جي سپروائيزر کي شـاهي خـزاني جي آفيس مان پگهار جي طور تي پنجاهه رپيـا مليـا □ هـو حيدرآباد پڄي ويو. پر مزار جي عمارت □، عملي جا ميمبر سندس انتظار ڪري رهيا هئا ته هو سندس پگهـار وصـول ڪري □ آخرڪار، انهن کي خبر پئي تـه سـپروائيزر قاضـي پيٽ مان پڄي ويو آهي □ ڪيس حيدرآباد پهچايو ويو آهي.

ان وقت قاضي پيٽ جي مزار جو مـترجم حيـدرآباد □ هـو. تنهن ڪـري اسـٽيٽ ايڊمنسـٽريٽر شـيخ دادن، جيڪـو هن ڪتـاب جي مـترجم جـو ڏاڏو هـو، هن ڪيس جي تفصـيل تفضل حسين ايڊووڪيٽ کي آگاهه ڪيـو □ هن واقعي جـو

ذڪر سيد خواجه سادات حسين بياباني پنهنجي اردو
هي ڪتاب مون اڳ ئي) ڪتاب 'لمت بياباني' ڪيو
حضرت سيد شاهه غلام افضل بياباني جي سوانح عمري
جي عنوان سان ترجمو ڪيو هو پيپر بيڪ اليڪٽرانڪ
تي پوسٽ ڪيو ويو amazon.com ڪتاب فارميٽ
 هن واقعي جي تفصيل هن جي ڪتاب جي صفحن (آهي
111-110 تي ذڪر ڪئي وئي هن ڪان درخواست ڪئي
وئي ته پوليس ڪاتي جي نگران خلاف ڪارروائي ڪئي
وڃي. پنهنجي جواب ، تفضل حسين ايڊووڪيٽ هن کي
لکيو ته جيئن مزار جو مترجم حيدرآباد موجود آهي
جيڪڏهن اسان هن جي خلاف ڪارروائي شروع ڪريون
ٿا، تنهن ڪري مهرباني جي ڪري جيڪڏهن مجرم کي
معاف ڪري ڇڏيو وڃي ته پوءِ هن معاملي هن جي
خلاف ڪيس شروع ڪرڻ مناسب نه هوندو. تنهن ڪري
بهتر آهي ته پهرين مزار جي متولي کان ڪارروائي جي
منظوري ورتي وڃي ته جيئن هن معاملي وڌيڪ
ڪارروائي ڪرڻ مناسب هجي.
مون کي خبر پئي ته اسٽيٽ ايڊمنسٽريٽر شيخ دادن کي
درگاهه جي متولي جي مهربانيءَ سان حيدرآباد خط
پوسٽ ذريعي موڪليا ويا هئا.
اسٽيٽ ايڊمنسٽريٽر شيخ دادن، جيڪو هن مترجم جو ڏاڏو
آهي جنهن جي ياد هي واقعو خاص طور تي آمريڪا
انٽرنيشنل انٽرنيٽ لائبريرين جي پڙهندڙن جي معلومات
لاءِ هيٺ ڏنل ڪتاب مان ترجمو ڪيو ويو آهي، خاص طور
تي انهن بنهي ويب سائيٽن جي پڙهندڙن لاءِ:
www.calmeo.com [www.scribd.com.](www.scribd.com)

انهيءَ تي، اتفاق سان ٿيو آهي ته نوبت خاني جو نگران رقم خرچ ڪرڻ کان پوءِ نگران سان ملڻ لاءِ پهتو □ هن ڪيس هن معاملي □ سڀ تفصيل ٻڌايا □ هن کان درخواست ڪئي ته هو پنهنجي غلطي معاف ڪري □ هن هن معاملي □ زور سان روئي □ هن کان درخواست ڪئي ته ڪيس پنهنجي عهدي تي واپس شامل ٿيڻ جي اجازت ڏني وڃي.
بعد □ خبر پئي ته درگاهه جي متولي کي حيدرآباد □ سندس رهائشگاهه تي ٽن ڏينهن تائين نگران رکيو ويو هو. انهيءَ عرصي دوران درگاهه جي منتظم □ وڪيل جا خط هن تائين پهتا هئا. ان تي، هن کي حيدرآباد کان قاضي پيٽ تائين سفر جو خرچ نوبت خاني جي نگران کي ڏنو ويو □ ڪيس حيدرآباد کان قاضي پيٽ موڪليو ويو □ ڪيس اسٽيٽ ايڊمنسٽريٽر کي هدايت ڏني وئي جيڪا هيٺ ڏنل آهي.
"اهو ته سپروائيزر کي سندس خدمت □ پيش ڪيو ويو □ هو پنهنجي خراب ڪم تي شرمسار ٿيو، تنهن ڪري هن معاملي □ سندس غلطي معاف ڪئي وئي. تنهن ڪري توهان به هن کي معاف ڪريو □ هن کي پنهنجي ڊيوٽي تي شامل ٿيڻ جي اجازت ڏيو. ٻي صورت □، هو هڪ غريب ماڻهو آهي جنهن سان گڏ ننڍا ٻار آهن، تنهن ڪري اهي معاشي طور تي غريب ٿي ويندا □ هن معاملي □ تباهه ٿي ويندا. نوبت خانه جي عملي جي ميمبرن جي پگهار ڪنهن ٻئي فنڊ مان بندوبست ڪريو."
تنهن ڪري ڪجهه ڏينهن کان پوءِ، نگران حيدرآباد کان قاضي پيٽ واپس اچي رهيو هو □ ڪيس حڪم موجب پنهنجي عهدي تي شامل ٿيڻ جي اجازت ڏني وئي، قاضي پيٽ جي مزار جي متولي □ نوبت خانه جي عملي کي

ملڪيت جي منتظم طرفان ٻئي فنڊ مان پگهارون ڏنيون وينديون هيون. (هيٺ ڏنل ڪتاب مان حضرت غلام افضل بياباني جي سوانح عمري جي منهنجي ترجمو ڪيل انگريزي ايڊيشن ڪتاب مان حوالو)

-

حوالو: اردو ڪتاب '*لمات بياباني*' مان
از سيد خواجا سادات حسين بياباني

ترجمو ڪندڙ
محمد عبدالحفيظ، بي ڪام.
مترجم 'مسلمان بزرگ □ صوفي'
(تذڪرة الاوليا فريد)

آخر □، مان هن مضمون جي پڙهندڙن کي درخواست ڪريان ٿو ته اسان جي ڏاڏي □ ڏاڏي لاءِ دعا ڪن جنهن لاءِ ليکڪ انهن جو هن معاملي □ مدد □ تعاون جو پابند هوندو.
مان قاضي پيٺ جي مزار جي قبرستان □ پنهنجي ڏاڏي □ ڏاڏي جي قبرن جي نامعلوم زائرين جو به شڪرگذار آهيان، جن انهن جي مهرباني □ قبرن تي گل رکڻ لاءِ مهرباني ڪئي □ جن لاءِ مان هي احسان □ توجه وساري نه سگهيو آهيان، تنهن ڪري مان هن معاملي □ انهن لاءِ

دعا ڪندس □ هن معاملي □ دل جي گهراين سان شڪريو ادا ڪندس.

منهنجون دعائون،

مان پنهنجن ابن ڏاڏن جي قبرن تي ايندڙ نامعلوم زائرين لاءِ دعا ڪندس
ته جيئن اهي وڌيڪ جيئرا رهي سگهن □ اسلامي صحيح رستي تي هلن.

هن معاملي □، حفيظ توهان جي مهرباني جو تمام گهڻو شڪرگذار آهي،
جيڪو منهنجي دادا □ ڏاڏي لاءِ دعائن □ گلن جي تمام گهڻي مدد آهي.

محمد عبدالحفيظ، بي ڪام.
مترجم 'مسلمان بزرگ □ صوفي'
(تذڪرة الاوليا فريد)

-

محترم جناب حفيظ صاحب
وعليڪم السلام،

جزاڪ الله توهان جي مخلص وقت □ ڪوشش لاءِ، اهو هڪ متاثر ڪندڙ حصو آهي، يقيناً، اهو هڪ سٺو انگريزي ترجمو آهي □ اسان کي انگريزي ڳالهائيندڙ ماڻهن سان شيئر ڪرڻ □ مدد ڪندو. توهان جي ترجمي □ ڪجهه

هنـڌن کي اپـڊيٽ ڪـرڻ جي ضـرورت آهي. اللـه تعـاليٰ توهان کي حضرت سيد جلال الدين جمـال البحـر معشـوق رباني جي روحاني مدد سان نوازي.
منهنجو خيال آهي ته اسان کي حضرت سيد اوليـاء قـادري رحــه جي تقــريبن 55 ســال اڳ ڪيــل تــاليف کي وڏائڻ گهرجي - ٻيون تاريخي ڪتـابون آهن (اي پي آرڪيـالاجي □ اسٽيٽ سينٽرل لائــبريري □ ٻين لائــبريرين □ موجــود هجڻ گهـرجن). مـون کي ڪجهـه ڪتـاب معلـوم آهن جهـڙوڪ مشـڪات النبـوة از حضـرت سـيد غلام علي شـاهه رحـه، محبـوب ذوالمنـون - تـدڪري اوليـاء دڪن صـفحو 248 □ تواريق الاولياء ٻيو حصو صفحو 528.
انشاءَ الله، علي پاشا مٿي ذڪر ڪيل ڪتـابن □ ٻين ذريعن کان حضرت معشوق الله رضي اللـه عنـه بـابت معلومـات گـــڏ ڪنــــدو □ جلــــد ئي هڪ نظرثـــاني ٿيـــل ايڊيشـــن ڇپائينداسين.
هڪ ڀيرو ٻيهر، توهان جي مهربـاني □ توهـان جي تـرجمي جي ڪم لاءِ اسان جي دل جي گهراين سان تعريف.

السلام عليڪم.

آداب،

سيد جلال قادري
اي بيورلي سرڪل 5873
هانوور پارڪ، ايل آءِ 60133
سيل نمبر 847-436-8535

منهنجي ماءُ جي پياري ياد □

ماءُ، تون وڏي عمر جيئين □ 3 نومبر 2016 تي اسـان کي چڏي وئين.
□ زندگي جو هڪ سـنو روڊ ميپ ٺـاهي اسـان کي زنـدگي ڏيکاري.

توهان اسان کي ننڍپڻ کان وٺي اج تائين بچايو آهي.
تنهنکـري اسـان توهـان کي پنهنجي سـڄي زنـدگي دوران نظرانداز نٿا کـري سگهون.

توهان جي زندگي فضول طريقن سان بلڪل به بيڪـار نـه هئي.
اهو هڪ خوش زندگي لاءِ جدوجهد جو هڪ مثال هو.

زندگي سان وڙهڻ لاءِ توهان جو عزم تمام وڏو هو.
انهيءَ کـري توهان کي سٺا فائدا حاصل ٿيا آهن.

توهان دنيا □ عمل ڪيو، پر مذهب □ پڻ سرگرم رهيا.
توهـان جي موجـودگي خـدا جي مهربـاني جي کــري هڪ فضل هئي.

توهان جي وفات کان پوءِ، گهر □ نقصان □ نقصان هو.

سندس نالو اختر، هوءَ پنهنجي زندگي □ قسمت جو تارو هئي.

سندس زندگيءَ جو سفر اسپتال □ 6 ڏينهن □ ختم ٿي ويو.
اسان تي هڪ اهڙو تاثر ڇڏيو آهي جيڪو ختم نٿو ڪري سگهجي.

اي خدا، توکي دنيا □ هڪ مقام ڏنو ويو آهي.
سندس آخري آرامگاهه تي رحمتون نازل فرماءِ

محمد عبدالحفيظ
اي ميل: hafeezanwar@yahoo.com
مترجم 'مسلمان بزرگ □ صوفي'
(تذڪرة الاولياء فريد الدين عطار)

منهنجي ڪتاب حضرت خواجه شمس الدين ترڪ □
حضرت بو علي قلندر جي باري □ سلام

پيارا سپ

سلام

booktopia.live/show/book/42604653/hadrat-khaja-shamsuddin-turk-amp-hadrat-bu-ali-qalandar/12166281/23361764/93364ef3e37fcd3/

حفيظ انور - هڪ مشهور ليکڪ آهي، سندس ڪجهه ڪتاب پڙهندڙن لاءِ هڪ دلچسپ موضوع آهن جهڙوڪ حضرت خواجه شمس الدين ترڪ حضرت بو علي قلندر جي ڪتاب ، هي دنيا جي سڀ کان وڌيڪ گهربل حافظ انور ليکڪ پڙهندڙن مان هڪ آهي.

درجه بندي جي تفصيل
درجه بندي 34,157
مان 4.52 تارا 5
5 40% (16,752)
4 33% (13,865)
3 19% (7,931)
2 5% (2,167)
1 3% (1,077)

ڪل 41,795

مهربـــاني

حافظ انـــــــــــــــــــــور
اي ميل hafeezanwar@yahoo.com

حضرت خواجه مجددي الف ثاني جي شان

سرهند □ حضرت خواجه مجددي الف ثاڻي جي مزار آهي

او، شاهه، تون هندستان □ دنيا □ مشهور آهين.
□ تڏهن به، توهان جا احسان سرهند علائقي □ مشهور آهن.
انهيءَ ڪري، توهان جي مهربان دروازي مان ڪو به خالي نه ٿو نڪري.
□ هو هن معاملي □ شڪرگذاري جي ڪم لاءِ واپس ايندو.
شاهه، حفيظ توهان جو عقيدتمند آهي، ان کي پنهنجي دروازي تي نه وساريو.
سندس خواهشن □ خواهشن کي پورو ڪرڻ لاءِ جيئن ته هو سچو پڳت آهي

حفيظ جي خواهشن تي نه پر ٻين سڀني جي خواهشن تي غور ڪريو.
او شاه، تنهنجي مهرباني صدين کان ساندهند □ آهي.
تنهن ڪري، جلد ئي اسلام جي شان لاءِ احسان ڪريو.
تنهنڪري اسلام جو عظيم جهنڊو جلد ئي دنيا □ ٻيهر چمڪندو.
او شاهه پاڻ □ توهان جو روحاني استاد مشهور آهن.
توهان جو □ احسان دنيا □ سڀني مشهور ماڻهن لاءِ آهي.

محمد عبدالحفيظ پاران
تذڪره اوليا جو مترجم
اي ميل: hafeezanwar@yahoo.com

مواد

ديباچو

هن ڪتـاب ۾ اردو ٻـوليءَ جي ڪتـاب "آئينه اولياء" مـان قســطن جو ترجمو شــامل ڪيو ويو آهي جيڪو مرحــوم ممتاز مرزا لکيو آهي. اهي قسطون مون مـٿي ڄڻل پـراڻي ڪتاب مان انگريزي ٻـوليءَ ۾ ترجمو ڪيـون آهن ۾ جن ۾ سنڌ صـوبي جي صـوفي بـزرگن جا ڪجهه عظيم ڪارناما موجـود آهن، جيڪي اڃا تـائين عـوام کي معلـوم نه آهن، انهن کي هن ڪتاب ۾ شامل ڪيو ويو آهي ۾ جيڪي تمـام دلچسپ انداز ۾ موجود آهن، تنهن ڪـري، انهي سـبب لاءِ، پڙهندڙن کي هن معاملي ۾ وڏي دلچسپي ۾ ڏيان ملندو.
مـٿين حقيقتن ۾ تفصـيلن جي ڪــري، جيڪــڏهن پڙهنــدڙ ڪتاب جو پهريون صـفحو پـڙهڻ شـروع ڪن ۾ جيسـتائين هن ڪتـاب جي آخـري صـفحي تي نه پهچن، پـڙهڻ بند نه

ڪندا چو ته هن ڪتاب ۾ ڪجهه دلچسپ واقعا ۽ ٻيا عظيم معجزا ۽ پاڪ بزرگن جون ڪوششون شامل ڪيون ويون آهن ۽ اهي پاڪ بزرگ ڪيتريون صديون اڳ هن دنيا مان گذاري ويا هئا.
جيتوڻيڪ هي هڪ ننڍڙي ڪتاب آهي پر پنهنجي اهميت جي ڪري تمام گهڻي آهي چاڪاڻ ته ان ۾ ڪيترائي دلچسپ واقعا ۽ مثبت معلومات شامل آهن، تنهنڪري اهو علم ۽ پاڪ بزرگن جي معلومات جو هڪ سمنڊ وانگر آهي جيڪي ڀاهرين ملڪن ۾ اسلام جي تبليغ ۽ تبليغ جي ڪم لاءِ پنهنجون عظيم ڪوششون ۾ ڪيترائي سخت ڪم ڪندي دنيا مان لاڏاڻو ڪري ويا، تنهن ڪري هي ڪتاب هڪ ننڍڙي ڪتاب آهي پر اهو اسلام جي صحيح رستي ڏانهن ماڻهن جي رهنمائي لاءِ علم جو سمنڊ پيش ڪندو.
هن ڪتاب جي شروعات ۾، پڙهندڙ جي معلومات ۾ حوالي لاءِ مترجم جي مختصر سوانح عمري شامل ڪئي وئي آهي.
سنڌ صوبي جي انهن عظيم نيڪ شخصيتن بابت لکڻ نه رڳو ڏکيو آهي پر هڪ تمام ڏکيو ڪم آهي چاڪاڻ ته انهن سنڌ صوبي ۾ اسلام جي تبليغ ۽ تبليغ جي ڪم لاءِ ڪيتريون ئي وڏيون ڪوششون ڪيون ۽ انهن جي دور ۾ اهڙيون ڪا به شخصيت نه هئي.
هن ڪتاب ۾، سنڌ صوبي جي مقدس صوفي بزرگن جون مختصر سوانح عمريون مستند تحقيق جي بنياد تي موجود آهن. پڙهندڙن کي هن ڪتاب کي پڙهڻ ۾ دلچسپي ملندي چاڪاڻ ته پراڻي زماني ۾ سنڌ صوبي ۾ صوفي بزرگن جي مثبت معلومات ۾ وڏي تفصيل موجود هئي جڏهن

اسـلامي مـذهب جي ڪا روشـني نه هـئي جيڪا ان وقت
سنڌ صوبي □ هن علائقي جي آس پاس موجود نه هئي.
هن ڪتـاب ڪي انگريـزي □ موجـود عظيم ڪتـاب 'مسـلم
سـينٽس اينڊ مسـٽڪس' (تـذڪرتل اوليـاء از فريد الـدين
عطار) جي مطابق ايـڊٽ □ فـارميٽ ڪيو ويو آهي، جيڪو
انگريـزي ڄـاڻ رڪنـدڙ مـاڻهن □ مغـربي دنيا □ تمـام گهڻو
مشــهور آهي. تنهن ڪــري ان جي اردو ڪتــابن □ ان جي
ادب سان مقابلو ڪندي ان □ ڪجهه ننڍا فـرق هونـدا. هن
ڪتــاب جو مقصد مغــربي دنيا □ پيش ڪــرڻ آهي جــتي
تصوف جي ڪتابن □ پاڪ بزرگن جي سـوانح عمـرين جي
وڏي ڳولا □ طلب آهي، جن پنهنجي سڄي زنـدگي دنيا جي
ڪنڊ ڪڙڇ □ اسلامي مذهب جي تبليغ □ تبليغ لاءِ گذاري □
الله جي آخري نبي جي روايت □ عمل مطابق گذاري.
مهربـاني ڪـري نـوٽ ڪريـو، مـون هن اردو ڪتـاب ڪي
ڪيـترين ئي بين الاقــوامي ويب سـائيٽن تي شـامل ڪيو
آهي، □ جــيئن ته اهي قســطون ان جي اردو پڙهنــدڙن □
تمام گهڻيون مشـهور □ مشـهور آهن ڇاڪـاڻ ته انهن جي
اهميت واقعن جي تفصـيل □ ان □ معلومـات جي ڪـوريج
لاءِ آهي. پر پهريـون پـيرو، جـڏهن اهي قسـطون منهنجي
طرفـان انگريـزي ٻـولي □ ان جي تـرجمي □ تشـريح تي
شــامل ڪيــون ويــون آهن □ مــون ڪي اميد آهي ته هي
ڪتاب انهي سبب لاءِ مشهور □ مقبول ٿيندو.

اردو ايڊيشن جو پيش لفظ

هن ڪتاب □ ڪامل بـزرگن جي مختصر سـوانح عمـري جا
تفصيل شامل ڪيا ويا آهن جيڪي هن ڪتاب □ شامل ڪيا

ويا آهن □ جيڪي ســـنڌ صـــوبي □ نقشـــبندي جي عظيم
صـوفي سلسـلي سـان تعلق رکن ٿا. □ اهي سـڀئي بـزرگ
بـدين ضـلعي □ واقع لاواري شـريف جي عظيم مـزار جي
مريدن □ شاگردن سـان تعلق رکن ٿا. لاواري شـريف جي
مزار جي عمارت جو باني حضـرت سـلطان اوليـاء خواجه
محمد زمان هو □ جيڪو 1125 هجري □ پيدا ٿيو هو □ هو
1188 هجري □ هن دنيا مان لاوارث ٿيو □ سندس نور جو
مقـبرو جيڪو لاواري شـريف □ واقع آهي □ ضـلعي بـدين
کان 8 ميل پري آهي.

حضرت امـام ربـاني مجـدد الف ثـاني، جن پنهنجي ڪتـاب
"مڪتوبات" □ لکيو آهي ته نقشـبندي جو صـوفي سلسـلو
جيڪو اســلامي شــريعت جي قــانون تي جــامع آهي. هن
عظيم سلسـلي جا پـاڪ مـاڻهو، ٻين صـوفي زنجـيرن جي
مقابلي □، جن پنهنجن شاگردن کي دنيا جي حڪمن ســان
سـفر ڪيو □ انهي سـبب، سـڀني صـوفي زنجـيرن □، هي
صـــوفي سلســـلو تمـــام ويجهو آهي. □ انهي ســـبب، ٻين
زنجيرن جو اختتـام نقشـبندي جي عظيم صـوفي سلسـلي
جي شروعات تي آهي. انهن پاڪ مــاڻهن جا طريقا جيڪي
بلڪل نبي جي عظيم صـحابي وانگر آهن. چاڪـاڻ ته نـبي
پاڪ جي پهرين صحبت □ هڪ اهڙي انجـام جي شـروعات
ٿيندي آهي جيڪا ڪامل پاڪ ماڻهن لاءِ آخري مـرحلي □ به
ممڪن ناهي.

چاڻڻ جي ڳالهه آهي ته هن ڪتاب جو اردو ترجمو مرحـوم
ممتـاز مـرزا ڪيو هو. □ ان ڪـان پـوءِ، حضـرت پـير محمد
صـادق، جيڪي لاواري شـريف جي مـزار جي عمـارت جا
متولي هئا □ جن هن ڪتـاب جي ٻيهر ڇپـائي جو حڪم ڏنو
چاڪـاڻ ته غلطين جي گهربل اصـلاح پڻ هـئي □ ڪتـاب □

ڪجهه اضافو به گهربل هو ۽ جيڪي درست ڪيـون ويـون هيون. اميد آهي ته رحمدل الله، هن ڪتـاب جي پڙهنـدڙن کي هدايت ڏيندو ته جيئن اهي مقـدس هسـتين جي خـاطر ۽ شفاعت ڪـري سـگهن ته جـيئن اهي پنهنجن پيـارن جي پيروي ڪن ۽ انهن کي عظيم صوفي سلسلي نقشـبندي ۾ رکي سگهن.

محمد آدم اسحاقاني
جنرل سيڪريٽري مئنيجنگ ڪميٽي
لاواري شريف

تعارف

نقشبندي صـوفي سلسـلي جي بـاني حضـرت بهـاءُ الـدين محمد بن احمد بخاري. 717-791 هجري ۽ 1317-1389 عيسوي، ۽ سندس لقب نقشبند جيڪو مشهور ٿيو ڇاڪاڻ ته هو اڻ پڙهيل شـاگردن کي لفظ الله لکنــدو هو ۽ انهن کي ان تي ســوچڻ لاءِ چونـــدو هو. ۽ پنهنجي تعليم يافته شاگرد کي هو انهن کي چوندو هو ته هو پنهنجي هٿن سان الله جو نالو لکن ۽ هن تصوير کي پنهنجي اکين سان ڏسن ۽ عظمت ۽ فضل جي رب جي شخصــيت تي غـــور ڪن جيڪو سيني ماڻهن جي خواهشن کي پورو ڪري ٿو.
برصغير هند ۽ پاڪستان ۾، هي صوفي سلسـلو نقشـبنديه امــام ربــاني مجــدد الف ثــانيءَ ۽ حضــرت شــيخ احمد سرهندي (970-1032 هجـري ۽ 1562-1625 عيسـوي)

شروع ڪيو هو. هو اسلامي قانون جو هڪ عظيم، ڪامل
۾ عالم هو. سندس پٽن مان حضرت خواجه محمد ذڪي
بن خواجه محمد حـــــنيف بن خواجه عبدالاحد بن خواجه
محمد سعيد قازان بن امام رباني) سندس پٽن مان سنڌ
جا عظيم عالم حضرت خواجه ابوالمڪارم شيخ محمد
قدوس بن شيخ محمد اشرف جن ڪان علم حاصل ڪيو
آهي. سندس ڏاڏو مخدوم عالم ٺٽوي (1066 هجري)
جنهن امام رباني جي مشهور فرزند حضرت خواجه اروتل
واسقي محمد معصوم سرهندي (1007-1079 هجري)
ڪان فضل حاصل ڪيو هو ۾ نقشبندي جي صوفي سلسلي
جي رستي جي بنياد رکي هئي. هن طرح، سنڌ ۾،
نقشبندي سلسلي جا احسان سڌو سنئون خدا جي قربت
جي چاڻ ۾ حضرت امام رباني جي سوچ جي روشني ۾
شروع ٿين ٿا. انهن سيني پاڪ شخصيتن ۾، لاواري شريف
جي مزار جي عمارت جا باني حضرت سلطان اولياء
حضـــرت خواجه محمد زمـــان آهن ۾ انهن جي نظر جي
فضل ســـان ســـنڌ جي علائقي ۾ نقشـــبندي جي عظيم
صوفي سلسلي جو بنياد رکيو ويو. ۾ سنڌ جي علائقي ڪان
ٻاهر انهن جي خليفي حضرت مخدوم اولياء حضرت قاضي
حاجي احمد ۾ اوپر پنجاب ۾ پنهنجي ماخذ حضرت حاجي
شاهه حسين جي ڪري، جن اتي هن سلسلي کي ترقي
ڏني آهي. ۾ انهن جي ڪوشش ســـان هي سلســـلو اڄا
تائين ملي ٿو ۾ جاري آهي.
آئنه اولياء: هي بنيادي طور تي فارسي ٻولي ۾ لکيل آهي.
جيڪو هٿ سان لکيل مسودي ۾ مليو هو. ۾ هن ڪتاب جو
مصنف ڪير آهي؟ ۾ جيڪو اڄا تائين تحقيق جو موضوع
آهي؟. پر هي ڪتاب حضرت غوث عالم خواجه محمد

زمان ثانيءَ جي زماني □ لکيو ويو هو. سنڌ □، هي ڪتاب 1978 □ لاواري شريف جي مزار جي انتظامي ڪميٽي پاران شايع ڪيو ويو هو. هاڻي هن ڪتاب جو اردو ايڊيشن دادا پائي فائونڊيشن پاران شايع ڪيو ويو آهي.
دادا پائي فائونڊيشن، جنهن سلطان اولياءَ حضرت خواجه محمد زمان جي ڪتاب "مقولات تصوف" شايع ڪيو □ جيڪو سندس قولن تي ٻڌل آهي. □ ان سان گڏ سندس ڪتاب سنڌي ابيات جو ترجمو به شايع ڪيو ويو □ جنهن کي ملڪ جي وسعت □ ڏيگهه سان گڏوگڏ علم □ ادب جي حلقن □ ساراهيو ويو. هي ڪتاب پڻ هن سلسلي جو حصو آهي.
ممتاز مرزا

1. حضرت خواجه ابوالمسڪين قدس سر□

سندس نالو محمد آهي. هو خواجه اشرف (1)۔ جو پٽ □ حضرت مقصود آدم (2)۔ جو پوٽو هو □ سندس انگوٺي تي هيٺيون تفصيل هن ريت لکيل هئا.
"محمد اشرف آدم جو پٽ آهي." ان جو مطلب آهي ته حضرت مقصود حضرت آدم جو پٽ آهي. □ محمد، جيڪو هڪ شريف □ بهترين انسان هو □ هو تمام گهڻو نرم □ رحمدل طبيعت جو مالڪ هو. تنهن ڪري عرب جا ماڻهو کيس ابوالمساڪين جي نالي سان سڏيندا هئا. هو غريب ماڻهن □ ڪپڙا ورهائيندو هو. □ ظاهر □ سندس ساٿي عبدالقاسم هو. (3)۔ پر اندروني طور تي هن اوصيا جي

طـريقي مطـابق پنهنجي ابن ڏاڏن کـان فضل حاصل کيو آهي. (4).

-

1. خواجه محمد اشـرف بن آدم، پنهنجي پيءُ جي وفـات کان پـوءِ 1066 هجـري ۾، جيڪو هـدايت جو مـاٿهو بڻجي رهيو هو.

2. مقدم آدم ٺاٽوي

مقدم عدو جي نالي سان مشهور، سنڌ صوبي جو پهريـون شخصـيت هو جنهن نقشـبندي صـوفي سلسـلي جي بنيـاد رکي. هن حضرت امام احمد مجدد الف ثـاني جي مشـهور فرزند کـــان فضل حاصل کيو ۽ ســـندس نـــالو حضـــرت خواجه ارواحل واسقي محمد معصـوم سـرهندي هو جيڪو 10 شوال 1007 هجري تي پيدا ٿيو ۽ 9 ربيع الاول 1079 هجـري تي وفـات کيـائين. سـندس حکم تي، ٺـٽي واپس اچڻ تي هن مـــزار جي عمـــارت جو بنيـــاد رکيو. ســـندس شخصيت هڪ ڪامل شخصيت ۽ انفراديت هـئي. هو سـنڌ صوبي ۾ نقشبندي صوفي سلسلي جو ڪامل، پاڪ انسان هو. سندس وفات جو سال 1066 هجري هو ۽ کيس ٺـٽي شهر جي تاريخي قبرستان ۾ دفن ڪيو ويو.

3. حضرت ابوالقاسم

سندس لقب نور الحق صاحب نقشبندي بن درس ابــراهيم تـري ٺٽو هـو، قـرآن پـاڪ حفظ ڪـرڻ ۾ ظهـور جي ڄـاڻ

حاصل ڪرڻ کان پوءِ هو ٺٽي جي مشهور ڪامل عارف
مقصود آدم جي صحبت ۾ ويو ۽ تصوف جا مرحلا پار ڪيا.
شروعاتي دور ۾، سندس پيءُ درس ابراهيم تحفته الڪرم
جي چوڻ موجب جيڪو حضرت بهاءُ الدين ذڪريا ملتاني
جو مريد هو. پر حضرت مقصود جي صحبت ۾، حضرت
ابوالقاسم واپس آيا ۽ نقشبندي طريقي تي عمل ڪيو.
سندس مهارت ۽ قابليت کي ڏسي، حضرت آدم کيس
حضرت شاهه سيف الدين (ولادت 1049 هجري ۽ وفات
19 جماد ثاني 1095 هجري) بن عروه وسقي خواجه
معصوم جي صحبت ۾ وڃڻ جو حڪم ڏنو آهي. باقي
مرحلا مڪمل ڪيا. ابو القاسم سنڌ کان سرهند پهچي
چڪو آهي. شاهه سيف الدين جيڪو پنهنجي علم جي
ڪري مٿس تمام گهڻو مهربان ٿي رهيو هو. هن پنهنجي
ظاهر جي ڄاڻ سان گڏوگڏ باطن ۽ فضيلت جي ڄاڻ ۾
واڌارو ڪيو آهي. ۽ ان کان پوءِ، هو هڪ ڀيرو ٺٽي آيو، ۽
پوءِ ڪڏهن سنڌ کان سرهند ويندو هو. آخري وقت
تي، شاهه سيف الدين کيس سنڌ وڃڻ ۽ نقشبندي صوفي
سلسلي جي فڪر جي تبليغ ڪرڻ جو حڪم ڏنو آهي.
مخدوم ابوالقاسم، جيڪو سندس باطن ۽ روحاني طاقت
جي باري ۾ نه ڄاڻندو هو. تنهن ڪري هن کيس چيو ته
"حضرت، مان هڪ غريب ماڻهو آهيان جيڪو هن کي
ٻڌندو؟" شاهه تي، سيف الدين کيس چيو ته "هڪ پٿر پيو
آهي ۽ توهان ان تي ڌيان ڏيو." تڏهن به، هو پنهنجو ڌيان
ڏئي رهيو هو ته پٿر ڪيترن ئي ٽڪرن ۾ ٽٽي پيو. هڪ ٻي
روايت آهي ته پٿر مان پاڻي نڪرڻ شروع ٿيو. ان تي،
کيس چيو ويو ته "توهان ۾ اهڙي لڪيل طاقت آهي ته پوءِ
هن معاملي ۾ دير ڇو ٿي رهي آهي." مخدوم ابوالقاسم

كان پـوءِ نـتي پهتو □ سـندس علم □ فضـيلت بـابت جيكـو اهـڙي طـرح مشـهور ٿيو جو عـالم □ فضـيلت وارا مـاڻهو سندس شاگرد بڻجي رهيا هئا. سندس احسان جي شهرت جيكا برصــغير تــائين پهــتي آهي. □ دهلي جو هک امــير شخص محمد صديق جيكـو سندس صحبت □ رهندو هو. □ هو نٽي □ فـوت ٿيو. سـورت □ احمد آبـاد □ سـندس خليفا هئا. ان دور □، جيكــذهن كـو به مـاڻهو صـوفيانه طـريقي جي مـرحلن جي تكـميل لاءِ سـرهند جو دورو كـنـدو ته ان كي نـٽي وچڻ جو حكـم ڏنو وينــدو. مخــدوم ابوالقاسم جا كيترائي معجزا □ قصا □ سندس احسان جيكـي سـنڌ جي عظيم عـالم علامه مقصـود معين ٺٽـوي بن مقصـود محمد امين بن مقصود طالب الله لكا دل (وفات 1161 هجري) پاران مرتب كـيا ويا آهن جن هک بئي رسـالي □ لكيو آهي □ هو 7 شـعبان 1138 هجـري تي فـوت ٿيو آهي. مكلي جبل تي سـندس قـبر جي تخـتي تي هي شـعر فارسي □ اُكـريل آهي □ ان جو ترجمو □ تشريح هن ريت آهي.
موت جي سال جي حوالي سان فون كـندڙ چيو ته
عبدالقاسم، جيكـو خدا جي راز جو نور آهي.
سال 1138 هجري.
حضرت اويس قرني جو تعلق يمن جي قـرن قـبيلي سـان آهي. □ هن پيغمبر كي ڏسڻ كان سـواءِ اسـلام قبـول كـيو آهي. تنهن كـري جيكـو سندس طريقي تي عمل كــري ٿو ان كي اويسي چيو وينـــــــــدو آهي. □ ان جو مقصد اهو درويش يا شـاگرد آهي جنهن جو كـو به روحـاني اسـتاد نه هجي جيكـو هدايت جي رستي تي هلي.

5. خواجا محمد ذڪي الله بن خواجه محمد حـــنيف بن خواجه عبدالاحد بن قزان بن خواجه محمد سعيد بن شيخ احمد مجدد الف ثاني.

6. اهو شهر آهي □ ڪهڙو سنڌ صوبي □ حيدرآباد ڊويزن جو سڀ کان پراڻو شهر آهي □ ڪـڏهن ان جو بنياد رکيو ويو هـو، ڪهڙي تاريخدان □ محقق جن تي متفق نه آهن. پاڪستان جي مشهور تحقيقي عالم □ تاريخدان □ داناءُ ڊاڪٽر نبي بخش خان بلوچ جي راءِ آهي ته ان جي شهر جي قديمي ملتان شهر جي برابر آهي. هن معاملي □ هن لوڪ گيت جو هڪ شعر هن ريت نقل ڪيو آهي.

نتي □ ملتان جو بنياد ڪڏهن رکيو ويو؟

ان وقت هـوءَ منهنجن 100 دوسـتن سـان گڏ زمين گڏ ڪري رهي هئي.

هن لکڻ مان اهو معلوم ٿئي ٿو ته هن شهر نـتي جو بنياد 671 هجري کان اڳ رکيو ويو هو. □ هن شـهر جي خوبصورتي □ سـائي جي شهرت جيڪا هندسـتان □ هندستان جي عظيم شاعر امير خسرو (651-725 هجري / 1255-1326 عيسوي) تائين پهتي. هن پنهنجي 16 يا 19 سالن جي عمر □، فارسي □ نٽي شهر بابت هڪ شعر لکيو آهي.

نٽو شهر جيڪو 14 هين کان 18 هين صدي جي وچ واري دور □ قائم ٿيو □ اهو سنڌ جو تمام اهم تاريخي هجڻ سان گڏوگڏ برصغير جو هڪ اهم تجارتي شهر هو. ملتان، لاهور، آگره □ احمد آباد سان نـتي جا تجارتي لاڳاپا آهن. تاريخي رڪارڊ موجب، اهو سومرو، سما ارگن، ترقان، مغل، ڪلهوڙا جي حڪمرانن جو گاديءَ جو هنڌ هو. مذهب، علم، لغت □ سياسي لحاظ کان، اهو هڪ اهم

شهر هو. هتي هن شـهر □ ڪل 400 تعليمي ادارا هئا جن □ وڏا □ ننـــڍا اســـڪول شـــامل هئا. انهن مـــان ڪجهه يونيورسٽي جي سـطح تي هئا □ ڪجهه ڪـاليج جي سـطح تي هئا. □ هزارين شاگرد تعليم يافته آهن □ تــربيت حاصل ڪنـدا هئا. هي شـهر سـنڌ نـديءَ تي تعمـير ڪيو ويو هو □ جيڪو ان جي زوال جو ســبب بــڻيو. هڪ فارسي شـــاعر مظهر شـاهه قـاري جيڪو سـلطان فـيروز شـاهه دهلي (1351-1388ع) جو درٻــاري شــاعر هو □ جنهن ســلطان جي درٻـار بـابت شـاعري ڪـئي. انهيءَ درياهه پنهنجو رخ بدلائي پوءِ ٺٽي شـهر جي زوال جو سـبب بـڻيو. □ 1851ع ڪــان ان جو زوال شـــروع ٿيو □ 280000 جي شـــهر جي آبادي ان جي زوال ڪان پوءِ گهٽجي 5000 ماڻهن جي شهر □ تبـديل ٿي وئي. تـاريخي □ آثـار قديمه جي اهميت وارو شـــهر □ جيڪو ضــلعي جو هيڊ ڪـــوارٽر آهي. خـــانگير □ هاليگي جا تاريخي آثار هن ضـلعي □ آهن. مڪلي جي قــبر □، ڪيترائي هزار عالم، امير، حڪمران □ بهادر ماڻهو دفن ٿيل آهن. جيڪي هن تـــاريخي شــــهر جي عظمت جــــون نشانيون آهن.

7. شـيخ محمد ابـراهيم بن مقصـود ابوالقاسم نقشـبندي، جيڪو پنهنجي پيءُ جو سڀ ڪان وڌيڪ قابل □ قابل اعتماد پٽ هو. پر مقصــود ابوالقاسم نقشـبندي پنهنجي خلافت □ هـــــدايت جي اجـــــازت پنهنجي پٽ جي بــــــدران خواجه ابوالمسـڪين ڪي ڏني آهي. هن معـاملي □ سـنڌي ٻـوليءَ جي محقق □ عــالم شــمس العلمــاء (عــالمن جو سج) □ ڊاڪـٽر عمر بن محمد دائـود پوٽا جن لکيو آهي ته "جـڏهن هو مــــرڻ وارو هو ته ان وقت شــــيخ جي شــــاگردن جي

رضامندي هئي ته هو پنهنجون امـانتون صـرف پنهنجي پٽ
جي حوالي ڪـري ڇـڏين. پر شـيخ ابوالقاسم هن معـاملي
کي قبـول نه ڪيو. ۾ ڪيـترائي پـيرا ڪـانئس ابوالمسـڪين
بــابت پڇيو ويو ۾ ڪــير اتي نه هو ڇو ته هو ڪنهن ڪم ۾
شرڪت ڪرڻ لاءِ ٻاهر ويو آهي. سندس وفات وقت شـيخ
ابوالقاســم، جنهن پنهنجن شــاگردن کي چيو ته "جــڏهن
ابوالمســڪين واپس اينــدو، تــڏهن ڪيس منهنجي قــبر تي
آڻيو." جڏهن خواجه صاحب واپس اينـدا آهن ته هو پنهنجي
روحاني استاد جي قبر تي ويو آهي ۾ هن کي اتي روحـاني
امانتون مليون آهن.
8. هي برصــغير جو پراڻو شــهر آهي ۾ جيڪو هــاڻي
هندستان ۾ پنجاب صوبي ۾ موجود آهي. پـراڻي زمـاني ۾،
هي شـهر ضـلعي سـتلج جو هيڊ ڪـوارٽر هو. چيـني سـياح
هسوان سانگ (هسوان-سانگ ڪڏهن ڪڏهن شوان سانگ
يا ***شــوان زانگ لکي ٿو***) هڪ چيــني ٻــده راهب هو
جيڪو 627 عيسـوي ۾ چين ڪـان هندسـتان تـائين زميـني
سـفر ڪـري ٻـده مت جا صـحيفا حاصل ڪيا. هو 643 ۾
چين واپس آيو، پاڻ سان گڏ قيمتي مسـودا ڪـٽي آيو جنهن
جو هن پوءِ چيني ۾ ترجمو ڪيو.) جنهن هن شـهر جو ذڪر
ڪيو آهي ۾ لکيو آهي ته هن شهر جي چوڌاري سـون مليو
هو. ۾ هي حقيقت آهي ته سرهند جي اتر پاسي ۾ تڪـرين
۾ جتي ستلج نديءَ جون نـديون شـاخون (هڪ دريـاءَ جي
شـاخ جيڪا ڇـڏڻ ڪـان پـوءِ مکيه وهڪـرو ڏانهن واپس نه
اينــدي آهي) وهنــديون آهن ۾ ان جي ريــتي ۾ اجا تــائين
سون ملي ٿو. هندي ۾، شينهن کي ساهه سڏيو ويندو آهي
۾ جهنگ کي رند ســڏيو وينــدو آهي. هن علائقي ۾، تــيز
برسات پوندي آهي. ۾ اهو بلڪل ممڪن آهي ته هـتي آبـاد

ٿيڻ ڪـــــان اڳ جهنگل مليا هجن. □ جن □ شـــــينهن □ ٻيا
جهنگلي جـانور ملي سـگهن ٿا. تنهن ڪــري شـايد، انهيءَ
ڪــري، هن شـهر کي سـهرند سـڏيو وينـدو آهي. محمـود
غزنـوي جي فتح جي ڏينهن □، اهو هڪ مشـهور ڳـوٺ هو.
چاڪـاڻ ته اهو هنـدن □ غـزني جي مـاڻهن جي ملڪن جي
وچ □ هڪ سـرحدي جڳهه هـئي. □ ان کـان اڳ، هندسـتان
جو علائقو شــروع ٿيو. تنهن ڪـــري، انهيءَ ڪـــري، ان کي
سرهند سڏيو ويندو آهي □ ان جي معنيٰ هندسـتان جو سر
آهي □ هن نالي سان، اهو مشـهور ٿيو آهي. مخـدوم سـيد
جلال الدين سـرخ بخـاري (1308-1382 عيسـوي) جيڪو
سـلطان فـيروز شـاهه دهلـوي جو روحـاني اسـتاد هو. □
سندس حڪم موجب سلطان فيروز شاهه، جنهن اتي هڪ
قلعو تعمـــــير ڪرايو آهي □ ان جو بنيــــــاد جيڪو 1358
عيسوي □ رکيو ويو هو، نئين شهر □ پڪي سرن سان گهر
ٺاهيا ويا هئا. برسات جي موسم □، هڪ ندي □ ان جو نالو
چـــوا آهي، جيڪو هن جڳهه کي ڊڪينـــدو هو. □ جيڪو پل
وٽان گذري ٿو. نئين شـهر جي رهـائش جي واڌ جي ڪـري
پراڻي شهر جي برباد ٿيل جڳهن □ نئين شـهر جي رهـائش
جي وچ □ فاصـــلو ختم ٿي ويو. آثـــار قديمه جي ورثي □،
هڪ خوبصــورت عمــارت آهي جيڪا اتي موجــود آهي □
جيڪا حضرت مجد الف ثاني (وفات 1623 ع) جي مقبري
جي نـالي سـان مشـهور آهي □ جيڪا بادشـاهه شـاهجهان
جي دور □ تعمير ڪئي وئي هئي. □ سندس سالياني وفات
هر سال صفر مهيني جي 27 تاريخ تي ملهائي ويندي آهي.
□ هي پـاڪ شخصـيت جنهن هن شـهر کي دائمي شـهرت
نالو ڏنو.

9. خواجه محمد زبــير پنهنجي وقت جو هڪ عظيم پــاڪ انســـــان ۽ قطب (هڪ قطب هڪ ڪامل انســـــان آهي، *الانسان* (عالمگير انسان)، جيڪو بزرگانه درجي بنـدي جي اڳواٽي ڪنـدو هو. قطب هڪ صـوفي روحـاني اڳـواڻ آهي جنهن جو خدا سان هڪ الاهي تعلق آهي ۽ اهو علم منتقل ڪري ٿو جيڪو ڪيس هدايت ۽ ذاتي وحي جي صـوفي ازم جو مرڪزي يا محور بڻـائي ٿو) ۽ معجـزن جو هڪ شـخص پڻ آهي. سندس نـالو محمد زبـير هـو، سـندس ڪـنيت جو نالو ابو برڪت آهي ۽ سـندس پيءُ جو نـالو شـيخ ابو علي آهي ۽ ســندس ڏاڏي جو نــالو حضــرت خواجه حجت الله نقشبندي هو. ۽ سندس شاگرد ۽ خليفي ڪـير هو؟ سندس تــاريخ ولادت 1053 هجــري آهي ۽ وفــات جي تــاريخ 4 ذوالحج 1152 هجري آهي. مشتاق محمد زبير جي وفـات جي تاريخ 1152 هجري آهي.

خواجه زبــير (10)ـ خواجه ابو علي جو پٽ هو ۽ حضــرت حجت الله نقشبندي (11)ـ جو پوٽو هو. خواجه محمد زبـير جيڪو حضــرت عــروه وڪيع جي پٽن ۾ بهــترين هو. ۽ هو دهلي ۾ حڪم ۽ صلاح جي تخت تي ويٺو هو. سندس مقام ۽ مرتبو اهـڙو هو جو حڪمـران به سـندس خـدمت ۾ هليا اينـدا هئا. هڪ ڏينهن خواجه ابوالمسـاڪين جيڪو سـندس خدمت ۾ هو.

۽ انهيءَ وقت بادشــاهه مــزار جي عمــارت ڪــان گــذريو. ويجهن علائقن ۾ رهنـدڙ مـاڻهو جيڪي مـزار جي عمـارت جي پـتين تي ويا ۽ بادشـاهه جو شـاهي نظـارو ڏٺو. مـزار جي درويش مـــاڻهن ۾ هڪ خـــواهش پيـــدا ٿي ۽ درويش مـاڻهن جي خـواهش کي محسـوس ڪنـدي خواجه محمد زبـير انهن کي چيو ته "جيڪي مـاڻهو بادشـاهه جي شـاهي

سـهولت ڏسڻ چـاهين ٿـا، اهي وجي سـگهن ٿا ان کي ڏسي سگهن ٿا."
----
10. حضـرت ابو علي بن حضـرت قيـوم سـالس خواجه محمد نقشـبندي بن عـروه وسق خواجه محمد معصـوم 1064 هجري پيدا ٿيا. هو وحي معجزن جو مـالڪ هو سـندس وفـات 1107 هجـري ٿي ڪيس حضـرت عـروه وسـقيءَ جي مقـبري دفن ڪيو ويو. حضـرت سـالس خواجه محمد نقشـبندي حضـرت خواجه محمد معصوم جا پٽ هئا. سندن وفـات جمعي ڏينهن 7 رمضـان 1034 هجري تي ٿي. 11 ربيع الاول 1079 هجـري تي ، هو صلاح جي تخت تي ويٺو. هو 35 سالن تائين صلاح جي تخت تي ويٺو پوءِ سرهند وفات ڪيائين. ڪيس فتح باغ جي ويجهو سـندس ئي گهر دفن ڪيو ويو. سـندس قـبر تي هڪ تمام خوبصورت مقـبرو تعمـير ڪيو ويو جنهن سـندس پٽ محمد عمـر، سـندس ذيءَ زال کي به دفن ڪيو ويو.
(11). سندس نالو حجت الله هو سندس لقب نقشبندي هو. هن پنهنجي پيءُ شيخ محمد معصـوم کـان بـزرگي جو لبـاس حاصل ڪيو. هو ظـاهر بـاطن جي علم منفـرد هو. فقر، تصوف پرهيزگاري هو تمام گهڻو مضبوط هو سندس پير تمـام مضـبوط هو. سـندس مـزار سـرهند واقع آهي.
"خواجه زبير ڪيس ڏسي چيو ته "تون زنده آهين
سنڌ (12)   ان ڪان اڳ توهان بادشاهه جي سـهولت نه ڏني آهي. جيڪـڏهن توهـان ڏنو آهي ته پـوءِ وجو ان کي ڏسو." خواجه محمد ڪيس چيو ته "مان اهڙي بادشاهه

جي حضور □ آيو آهيان □ جنهن جي حضـور □ هو ويٺو آهي □ ان كـان سـواءِ مـون كي كا به خـواهش يا خـواهش نـاهي." خواجه ابوالمسـاكين جن چيو ته "منهنجو جـواب ٻـڌي هو تمـام گهڻو خـوش ٿيو. □ هن مـون تي تمـام گهڻو ڌيان ڏنو آهي ته جيكڏهن مان 12 سالن تـائين عبـادت □ صوفيانه مشق □ مصروف هجان ها ته پوءِ شـيخ جي خـدا جي علم جي نظر □ اهڙو مقام □ حيـثيت حاصل نه كـري سگهان ها. □ هن مون كي پنهنجي خلافت پڻ ڏني آهي.
وقت جا شـيخ □ ان سـان گڏ ان دور جا عـالم جيكي حضرت خواجه ابوالمساكين ڏانهن موٽڻ لڳا. تقـدس جي خبر دنيا جي هر كنڊ تائين پهچڻ لڳي. دهلي جي سلطان، جيكو سـندس پوشـيده عقيدتمند هو □ پنهنجي بااختيـار سـيكريٽري كي سـندس موجـودگي □ موكليو □ ان كـان درخواست كئي ته هو سـركاري بـاورچی خانه لاءِ روزانو ڏهه رپيا قبول كـري. هن اهو خط كٽي ورتو □ ان كي جـاءِ تي ركيو □ پنهنجي دل جي اطمينان جي كـري زنـدگي جي آخر تائين ان خط تي كو به ڌيان نه ڏنو.
سـندس عـوامي بـاورچی خانه شـاهي انـداز □ هلي رهي هئي. جنهن □ درويش ماڻهن لاءِ هر قسم جا كـاڌا □ كـاڌي جا ٿانو تيار كيا ويندا هئا. هو هميشه شاهي لبـاس پائينـدو هو. □ هر هفـتي هو نـوان كـپڙا پائينـدو هو □ هو پنهنجا استعمال ٿيل كپڙا درويش ماڻهن □ ورهائيندو هو.

---

12). پاكسـتان جو ڏكڻ اوڀر وارو صـوبو سـنڌ دريـاءَ جي ڊيلٽا واري علائقي □ آهي. □ هي دريــاءُ رڳ جي زنــدگي آهي. هن درياءَ جي پـراڻي نـالي مـان سـنڌو لفظ ان مـان نكتل آهي. تهـذيب □ ثقـافتي بنيـادن مـوجب هي علائقو

ڪوٽ ديگي (ضلعو خيرپور) موئنجو دادو (ضلعو لاڙڪانا) امير (ضلعو دادو) جيڪو پراڻي تهذيب جو مرڪز آهي ۽ جيڪو 5000 سال پراڻو آهي. هتي سنڌي ماڻهن جي اڪثريت جي ٻولي آهي. علم ۽ ادب جي لحاظ کان هن سرزمين ۽ مشهور ۽ عظيم عالم ۽ اعليٰ درجي جا ماڻهو پيدا ٿيا، محقق عالم، تاريخدان، شاعر ۽ ليکڪ اتي پيدا ٿيا. اهو پاڪ ماڻهن جو معجزو آهي ته هن جڳهه جي ماڻهن اسلامي قدرن جي سڌي اثر کي قبول ڪيو آهي. ۽ پنهنجي دلين جي سچائي کي سجاڻيو آهي.

هڪ روايت آهي ته خواجه صاحب عام طور تي مڪاتب ۽ معرف مجددي ڪتاب پڙهندا هئا. (13). مولوي محمد هاشم (14)، کي شڪ ٿيو ته اهو تعويذن جي ڪتاب آهي ۽ جنهن مان هو

-

13). حضرت مجدد الف ثاني جو فارسي ٻولي ۾ لکيل ڪتاب جيڪو راءِ ۽ وڌو تنوع پيدا ڪري ٿو پر ڪجهه خط عربي ٻولي ۾ آهن. خطن جو ڪل تعداد 536 آهي. ۽ هر خط هڪ مستقل رسالي وانگر آهي ۽ اهي خط هو پنهنجي روحاني مرشد حضرت خواجه باقي بالله، خليفي شخصيتن، شاگردن، بادشاهت جي ميمبرن کي لکي رهيو هو جيڪي هن ڪڏهن پاڻ لکيا آهن. اهي خط ٽن ڪتابن ۾ مليا آهن ۽ تفصيل هن ريت آهن.

الف. پهرين ڪتاب: جنهن ۾ 313 خط آهن. ۽ هي ڪتاب سندس خليفي مولانا يار محمد جديد بخشي پاران 1025 هجري ۾ سندس خواهش مطابق مرتب ڪيو ويو هو. هن ڪتاب جو تاريخي نالو دارالمعرفات آهي.

ب. ٻيو ڪتاب: جيڪو سنڌس خليفي مولانا عبدالحئي حصاري شادماني حضرت خواجه معصوم جي قول مطابق 1028 هجري ۾ مرتب ڪيو هو. هي ڪتاب نور خالق جي تاريخي نالي سان مشهور آهي.
ج. ٽيون ڪتاب: هي ڪتاب سنڌس خليفي حضرت مولانا هاشم ڪشميري 1031 هجري ۾ سنڌس صحبت ۾ رهي مرتب ڪيو هو. ۾ هن ڪتاب ۾ 114 خط آهن. ۾ ان جو تاريخي نالو معرفة الحقيق آهي.
حضرت مجدد الف ثاني جي لکيل ڪتابن جي تفصيل هن ريت آهي.
الف. اسبت نبوي (عربي) ۾ ممڪن آهي ته هي سنڌس پهرين لکيل ڪتاب آهي ۾ جيڪو 990 يا 991 هجري ۾ آگري ۾ سنڌس رهائش دوران لکيو ويو آهي.
بي. ردرفاز (فارسي)
سي. رساله تحليه (عربي). هي رسالو علم ۾ تحقيق جو آهي ۾ جيڪو هن 1010 هجري ۾ مرتب ڪيو آهي.
د. شرح رباعيات: هي حضرت خواجه باقي بالله جي رباعيات (چوٿين) جو تفسير آهي. ۾ جيڪو هن 1313 هجري ۾ لکيو آهي.
ح. مبتدا و مدد: هي مجدد الف ثاني جي علم ۾ سکيا جي شعبن جو هک فارسي رسالو آهي. ۾ جيڪو سنڌس خليفي مولانا محمد صديق ڪشميري 1019 هجري ۾ مرتب ڪيو هو.
ج. مڪاشفت آئينه: هي مجموعو حضرت مجدد الف ثاني جي انهن مسودن تي ٻڌل آهي جيڪي هن پنهنجن شاگردن کي لکيا هئا ۾ جيڪي سنڌس خليفن طرفان

محفوظ ڪيا ويا هئا. جيڪي ســندس خليفه مولانا محمد هاشم ڪشميري پاران 1051 هجري مرتب ڪيا ويا هئا.

مــاڻهن جو ڌيــان پــاڻ ڏانهن ڇڪينــدو هو. تنهن ڪــري هن ڪنهن به بهــاني ســان ان ڪتــاب ڪي حاصل ڪــرڻ جي ڪوشش شروع ڪري ڇڏي آهي. ڪنهن به عمل تي عمل ڪندي جيڪو ڪتاب لکيل آهي جيڪو هن طــريقي ســان پنهنجي وچايل حيثيت حاصل ڪــري ســگهي ٿو. بعد ، هن اهو ڪتــاب ڪنهن مــاڻهو ڪــان حاصل ڪيو آهي. جـــڏهن خواجه ابوالمســـاڪين مولـــوي محمد هاشم جي نيت ڪي ڄــاڻڻ جي قابل ٿيو ته پــوءِ هن چيو ته "اســان هي ڪتــاب ڪيس ڏنو آهي. ڪو شڪ ناهي ته هي ان سان گڏ رهندو." ســبحان الله (الله جي تعريف) هــدايت الله جي قبضي آهي. حقيقت ، مولوي صاحب ڪــڏهن به خواجه صــاحب جي حقيقت انصاف ڪي نظر انداز نه ڪيو."
ڪتــابن لکيل آهي ته جــڏهن خواجه صــاحب مڪي جي سفر لاءِ تڪڙ ڪــئي آهي ته ڪجهه ســاٿين تڪڙ ســندس سفر جو سبب پڇيو آهي. هن معاملي ، هن جواب ڏنو ته "نور محمد عباسي (15) جو هن سان عقيدت آهي هن تي ڪجهه ڏکيائي اچڻ واري آهي."

-
14). مولــوي محمد هاشم ٺٽــوي 10 ربيع الاول 1104 هجــري تي پيــدا ٿيو 6 رجب 1174 هجــري تي وفــات ڪيــائين. ڪيس مڪلي جي قبرســتان دفن ڪيو ويو ســندس ڪيــتريون ئي ڪتــاب عــربي، فارسي ســنڌي

موجــود آهن. ســندس مــزار ٺــٽي □ مڪلي □ حضــرت
ابوالقاسم نقشبندي جي مقبري جي پيرن □ آهي.
15). 11 ميا نور محمد ڪلهوڙو ابن ميا يار محمد ڪلهوڙو
محرم 1132 هجري مطابق 13 نومبر 1719ع تي □ بعد
□ سنڌ جو حڪمران بڻيو. انتظامي نقطه نظر ڪـان ميا يـار
محمد جيڪو هڪ عظيم شخصـيت هو. جيتـوڻيڪ سـندس
دور حڪــومت، جيڪو انتشـار جو دور هو. ان جي بـاوجود،
سندس دور انديشي □ عملي طـاقت تي ڪو به اثر نه پيو.
هو پنهنجي بهادري □ مثالي هو. هن سـڄي سـنڌ صـوبي □
آبپاشي نظام ڪي ڀيهر منظم ڪيو آهي. زراعت □ ســندس
ڪوششون □ ڪوششون جيڪي بي مثـال هيـون. اهو هڪ
حقيقت آهي ته سندس دور حڪــومت □ زراعت جو نظـام
جيڪو ان جي تـرقي □ هو. ميا محمد نـور ڪلهـوڙو جيڪو
ســـنڌ جو پهريـــون حڪمـــران هو □ سياست جي پنهنجي
بصيرت جي ڪري، موجوده سنڌ جون حدون قـائم ڪيـون
ويـون هيـون، نه ته سـنڌ سياسي □ انتظـامي بنيـادن جي
لحاظ ڪان ڪيترن ئي حصن □ ورهايل هجي ها. 12 صـفر
1167 هجــري مطــابق 1753ع تي، رياست جلســمر □
ســرڪار ڪوهـارا جي هڪ جـاءِ تي، اتي وفـات ڪـئي. □
جتان سندس لاش سنڌ آندو ويو □ ڪيس ضـلعي نوشـهر □
فيروز □ تعلقو مورو جي محمد آباد □ دفن ڪيو ويو.

تنهن ڪـري، انهيءَ سبب لاءِ، اسان لاءِ هتان ڪان اتي وڃڻ
ضــروري آهي. چاڪــاڻ ته قســمت جي لڪت جي ڪــري
جنهن ڪي تبــديل ڪــرڻ ممڪن نه آهي. جيڪــڏهن اســان
هتي رهنداسين ته هو اسـان سـان درخواست ڪنـدو. پـوءِ
سـندس خـواهش پـوري نه ٿينـدي □ پـوءِ هو اسـان سـان

خراب عقيدت رکندو. ۾ انهيءَ سبب، سندس ٻـئي دنيا کي نقصان پهچڻ جا امڪان هوندا. هن معـاملي ۾، ان ڏکيـائي جو ذڪر آهي جيڪا سنڌ صوبي ۾ سـلطان نـادر شـان جي حملي بابت آهي. (16)، ۾ جيڪو سنڌ صوبي جي تاريخ جو هڪ وڏو الميو آهي.
حضرت خواجه ابوالمساڪين جيڪي پنهنجي خاندان سـان گڏ مڪي ۾ حج جي ادائيگي کان پوءِ واپس آيا آهن.
----
16). نادر شاهه دراني (حڪومت جو دور 1734-1747ع)
هڪ ايـراني فـاتح هو ۾ جيڪو خراسـان جي هڪ ڳـوٺ ۾ پيـدا ٿيو. ۾ سـندس پيءُ هڪ چـرواه هو ۾ رڍون چرائينـدو هو ۾ هن پنهنجي جـوانيءَ جا چـار سـال ازبڪ مـاڻهن جي غلامي ۾ گـــذاريا آهن. هو خيـــوا کـــان ڀڄي رهيو هو ۾ هو علي بيگ افشـار جو ملازم بڻجي ويو آهي. افشـار سـندس بهادري ۾ وفـاداري ڏسي پنهنجي ڌيءَ سـان شـادي کـئي آهي. ۾ افشار جي وفات تي هو ابوهر جو گورنر بڻجي ويو آهي. پر ڪجهه وقت کان پوءِ، مشـهد جي حڪمـران ملڪ محمود شاهه طرفـان کيس گـورنر جي عهـدي تـان هٽـايو ويو. ۾ ان کان پوءِ نادر شاهه، جيڪو لٽيرو بڻجي ويو ۾ لٽ مـــار ۾ ڌاڙيلن جـــون ســـرگرميون شـــروع ڪيـــون. ۾ هن معـاملي ۾ سـندس بنيـادي مقصد پنهنجي بادشـاهت قـائم ڪرڻ هو. ۾ انهيءَ سبب، پنهنجي مقصد کي حاصل ڪـرڻ لاءِ، هو هميشه پنهنجي ڪوشش ۾ مصـــــــــروف رهيو. آهستي آهستي هن پنهنجي فوج کي منظم ڪيو. ۾ پهرين، هن کي نيشه پور فتح ڪيو ويو، ۾ پوءِ هن تي مشهد شـهر قبضو ڪيو ويو. ۾ ملڪ محمــود کي قتل ڪيو ويو. شـــاهه تماشي جنهن نـادر شـاهه کي فـوج جو ڪمانـدر ان چيف

مقــرر ڪيو آهي. مختلف جنگين ۾ افغــانن ۽ تــرڪن کي
شڪست ڏيڻ کــان پــوءِ هن کي 46 ســالن جي عمر ۾
پنهنجي بادشـاهت جو اعلان ڪيو ويو ۽ 3 سـالن کـان پـوءِ
هو اوڀر طرف هليو ويو. ۽ 1739ع ۾ غزني کي فتح ڪرڻ
کــان پــوءِ، هن تي هندســتان ۾ حملو ڪيو ويو. ۽ هن کي
ڪرنل جي ميدان ۾ سلطان محمد شـان شڪست ڏني. ۽
هو 31 مارچ 1739ع تي دهلي ۾ داخل ٿيو. تقريبن هو ٻن
مهينن جي عرصي تـــائين دهلي شـــهر ۾ هو ۽ ان عرصي
دوران هو 2000 ماڻهو مارجي ويا. نادر شـاهه 1745ع ۾
ڪلهــوڙي جي ســلطان ميــان نــور محمد ڪلهــوڙي جي
حڪــومت جي دور ۾ ســنڌ صــوبي تي حملو ڪيــو، ۽ هن
سڀني علائقن کي تباهه ۽ برباد ڪـري ڇـڏيو. ۽ ڪيـتريون
ئي لائبريريون هن جي هٿان باهه ڏئي تباهه ڪيـون ويـون.
آخرڪــار، حڪمــران نــور محمد ڪلهــوڙي طرفــان امن
معاهدو ٿيو ۽ نادر شاهه اتـان واپس مـوٽي آيو. هڪ فقـير
ڪيس "دار دوران" جو لقب ڏنو آهي ۽ جيڪو گهـــــــــٽي
استعمال جي ڪري دراني بڻجي ويو آهي. نـادر شـاهه کي
افشار قبيلي جي ماڻهن سندس خيمي ۾ قتل ڪيو.

-

سنڌ ڏانهن. اتي سندس تقريبـاً 15 يا 20 ڏينهن رهڻ هو.
هن چيو آهي ته "اسين شيخ محمد زمـان کي تصـوف جي
طريقي بـابت خـاص طـور تي معلومـات ڏيڻ لاءِ واپس آيا
آهيـون. چاڪـاڻ ته اهي معـاملا لکڻ ۾ شـڪل ۾ پيغـام نه
موڪلڻ لاءِ آهن. ۽ اهو فارسي شعر ۾ هيٺ ڏنل طـور تي
ذڪر ڪيو ويو آهي ۽ ان جو ترجمو ۽ تشــــــريح هن ريت
آهي."

معشوق ۽ سندس عاشق جي وچ ۾ راز آهن
اهو ته ڪرامن ۽ ڪاتبين کي به خبر نه هئي
مختصر طور تي هڪ پيرو پيهر هو عرب ملڪ ڏانهن هليو
ويو آهي ۽ پنهنجي باقي زندگي مڪي شهر ۾ بهادري ۽
سخاوت سان گذاري آهي ۽ هو عرفه جي ڏينهن عرفات
جي ميدان ۾ هن فاني دنيا مان هليو ويو آهي. اهو حج جو
پيو ڏينهن آهي) 9 ذوالحج 1149 هجري تي ۽ سندس
سچن ساٿين جن کيس جنت مولا ۾ دفن ڪيو آهي (جنت
المولا مڪي جو مشهور قبرستان آهي جنهن ۾ اسلامي
تاريخ جي مشهور شخصيتن جون قبرون آهن جن ۾ پيغمبر
اسلام ﷺـ جي زال حضرت بيبي خديجه رضي الله عنها ۽
سندس ٻن پٽن، اصحابن، عالمن ۽ ٻين نيڪ ماڻهن شامل
آهن.)

2. حضرت مولانا عبدالسلام

مولانا عبدالسلام ابدال (1)ـ جيڪو ڀُڄ ۾ فجر جي نماز
پڙهندو هو ۽ منجهند جو لنچ لاواري شريف ۾ ڪندو.
منجهند جو ڪجهه آرام ڪرڻ کان پوءِ، هو بدين ۾ ظهر
جي نماز ۽ جون ڳوٺ ۾ عصر جي نماز پڙهندو. جتي
سندس گهر آهي اتي هو لاواري شريف ايندو ۽ مغرب جي
نماز پڙهندو. پوءِ هو ڀُڄ واپس ويندو ۽ جتي عشاء جي
نماز پڙهندو.

-

1. هو سلطان اولياءَ خواجه محمد زمان جو ڏاڏو هو. ۽ هو
دراس قبيلي سان تعلق رکندو هو. تقويٰ ۾ برتري ۾، هو

سڀ ڪـان وڏيڪ ڪامل خـدا جي چـاڻ قـربت هو
ڪيس عزت احترام سان سڃاتو ويندو هو.

3. سلطان اوليا خواجه محمد زمان

سندس ولادت 21 رمضان 1125 هجري تي ٿي. سندس ڏاڏي جو نالو شيخ عبدالسلام هو. سندس ولادت جو سـال قرآن پاڪ جي هيٺين آيت مان ملي ٿو.
انه من عبادنا المخلصين
ڪو شڪ نـاهي ته هو اسـان جي وفـادار ٻـانهن مـان هڪ آهي. (1).ـ ڪجهه صـوفي بصـيرت وارن مـاڻهن شـيخ عبـداللطيف ڪي سـندس آمد جي اڳـواٽ خـبر ڏني آهي جيئن حضرت عيسيٰ عليه السلام پـاران حضـرت محمد جي دنيا آمد جي خوشخبري ڏني وئي هـئي. تنهن ڪـري جڏهن گهر ڪو پٽ پيدا ٿيندو ته هو غور سـان ڏسـندو سـوچيندو ته ڪـتي اهو پٽ تي سـگهي ٿو جنهن لاءِ هن معاملي اڳواٽ خوشخبري ڏني وئي هئي. جڏهن هو

---

1. شيخ حـاجي عبـداللطيف نقشـبندي بن شـيخ طيب بن شـيخ ابـراهيم بن شـيخ عبـداللطيف ڪلان جن ڪي عـام طور تي شيخ حـاجي جي لقب سـان يـاد ڪيو وينـدو آهي. هو هڪ تمـام پرهيزگـار، سـخي مهربـان مـاڻهو هو. هن قـرآن پـاڪ جي مڪمل پـاڪ ڪتـاب ڪي حفظ ڪيو آهي. رمضـان جي مهيـني دوران، هو قـرآن پـاڪ جي تلاوت مشـغول رهنـدو هو. هو ظـاهر بـاطن جي علم مثـالي هو. هو خـــدا جي علم جي هڪ نـــدي وانگر هو. هو درويش مــاڻهن جو دوست هو هو هميشه پنهنجي گهر

ميزبـان مـاڻهن جي ڳـولا □ رهنـدو هو. ان کـان اڳ جو هو
پــراڻي لاواري شـريف □ رهنـدو هو. پر پـاروتڻ □، هو علم
حاصل کـرڻ لاءِ نـڪتي ويو □ جـتي هن حضـرت شـيخ فيض
الله بن مقصـــود آدم نقشـــبندي جي هٿ تي بيعت کـــئي
آهي. □ هن سـهروردیه جي صـوفي سلسـلي جي پنهنجي
پراڻي نظام کي ڇڏي ڏنو □ نقشبنديه جي صوفي سلسلي
جي نظـام کي اختيـار کيو. حضـرت شـيخ فيض الله جي
وفات کان پوءِ پاڻ شيخ ابو قاسم جي صـحبت □ گـذاريا □
انهن کـــان □ جيڪي مخـــدوم آدم جا خليفا هئــا، انهن جي
طرفان کيس فضل حاصل ٿيو. کنهن به کتاب □ سـندس
وفات جو صحيح سال نه مليو آهي. □ اندازي مطـابق، اهو
چيو وينـدو آهي ته انهن جي وفـات 1149 هجـري □ ٿي.
انهن کي پراڻي لاوارث شريف □ دفن کيو ويو.

پيدا ٿيو □ پوءِ سندس پيءُ تي ايمان آيو ته هي اهڙو خوش
نصـيب پٽ آهي جو سـندس لاءِ بي صـبري سـان انتظـار
کـري رهيو هو. □ هن پنهنجي پرورش تمام گهڻي پيار سان
شـروع کـئي آهي. کتـابن □ لکيل آهي ته پنهنجي پـاروتڻ
جي ڏينهن □ هو ٻين ڇوکرن سـان راند کـري رهيو هو ته
ان وقت هڪ درويش شـخص اتـان گـذري ويو. جـيئن ئي
سندس نظر سندس پيشاني تي پئي ته کيس خـبر پـئي ته
هو هڪ عقلمند مـــاڻهو آهي. پـــوءِ هن درويش کي ڳـــولڻ
شروع کيو. اهڙي طـرح سـندس کـائڻ پـيئڻ جو وقت ٿي
ويو. هڪ ٻانهي ڇوکري حويلي مان ٻـاهر آئي □ هن کيس
سڏڻ شروع کيو. پر هو راند □ ايـترو مصـروف هو جو هو
ٻـــانهي جي سڏ تي ڌيـــان نه ڏئي ســـگهيو. هن ٻـــانهي
ڇـــوکريءَ کيس وڏيک زور ســـان ســـڏيو آهي. اتي بيٺل

درويش شــخص غلام چــوڪريءَ کي ڊاهي چــڏيو □ ڪيس چيو ته ”او غلام چــوڪري، هن معصــوم چــوڪرو □ اهــڙي ســختي نه هــئي. توهــان ســيني کي پنهنجي مرضي ســان رهڻ گهرجي □ پسند ڪرڻ گهرجي □ چــوڪرو جي پــيروي ڪـــرڻ گهــرجي. جــيئن ته الله جي فضل جو هڪ خـــاص نظـــارو هن تي آهي. □ هن کي محبـــوب قـــرار ڏنو ويو □ قبــــــول ڪيو ويو. هيٺ ڏنل فارسي شــــــعر جو ترجمو □ تشريح هن ريت آهي.

اين طفل تو گرچه ڪود ڪ خود بد ست

هر دوعا لم خود طفيل اوبد ست

"جيتوڻيڪ ڏسڻ □ هي چوڪرو ٻين چــوڪرن وانگر آهي پر ان تي ٻنهي جهانن جو انحصار آهي."

مختصر □، حضــرت خواجه ڪلان اتــان نــتي شــريف ڏانهن ويا. □ جــتي هن (2)۔ مولــوي محمد صــادق جي مدرسي □ تعليم شــروع ڪــئي. □ اتــان ڪــان هڪ پــاڪ دل ســان پــير صاحب سان.

-

1. هو 12 صــدي عيســويءَ □ هڪ عــالم □ فضــيلت وارو ماڻهو هو. هو حضرت مخــدوم محمد اشــرف نقشــبندي بن مقصود آدم جو ناتي هو جيڪو عــدو ٺٽــوي جي نــالي ســان مشـــهور هو. ســـندس پٽ حســـين جيڪو شـــيخ ابوالحسن ساقير مدني ســنڌي محــدث جي نــالي ســان مشــهور هــو، جيڪو ٺٽي ڪان مديني هجرت ڪــري آيو هو □ اتي آبــاد ٿيو □ جـــتي هن حـــديث جي علم (حـــديث، عـــربي حـــديث ("خبرون" يا "ڪهــاڻي") جا فائــدا ڏنا آهن، حــديث پڙ لکي آهي، جيڪا پيغمبر محمد □ۦ جي روايتن يا اقوال جو رڪارڊ

آهي، جنهن کي مـذهبي قـانون ۾ اخلاقي هـدايت جو هڪ
وڏو ذريعو سـمجهيو وينـدو آهي، جيڪو قـرآن جي اختيـار
کان پوءِ ٻيو نمبر آهي، جيڪو اسلام جي پاڪ ڪتاب قـرآن
جي اختيار کان پوءِ ٻيو نمبر آهي.) فارسي ۾ عـرب ملڪن
۾. مقـــام شـــوريٰ جي ڪتـــاب ۾ ذڪر آهي ته "ميا محمد
صـادق نقشـبندي ۾ جيڪو مهـارتن جو جـامع ۾ ظـاهر ۾
بـــاطن جي علم ۾ ڪامل هو. ۾ هو قطب (قطب، قطب،
قطب، يا ڪوٽب (عربي: قطب) جو شاگرد هـو، جنهن جو
مطلب آهي 'محـــور'، 'محـــور' يا 'قطب'. قطب آســماني
حـــرڪتن جو حوالو ڏئي ســگهي ٿو ۾ هڪ فلڪيـــات جي
اصطلاح يا روحاني علامت طور استعمال ڪيو وينـدو آهي.
تصـــوف ۾، هڪ قطب وقت جو ڪامل انســان، الانســان
الڪامِل (عـالمگير انسـان) آهي، جيڪو بـزرگن جي درجي
بنـدي جي اڳـواٽي ڪـري ٿو.) شـاهه عبـداللطيف ڀٽـائي،
جيڪو دنيا مان سيد عبدالڪريم صـاحب بلاڊلي ڳـوٺ مـان
هليو ويو آهي، جي نالي سان مشهور آهي." نٿي ۾ هن جو
شاگرد هو.

-

هو خواجه ابوالمساڪين جي صحبت ۾ ويو. سـندس فضل
سـان حضـرت سـلطان اوليـاء جي صـحبت ۾ جيڪو ڇهن
مهينن تـائين جـاري رهيو. ڇهن مهينن کـان پـوءِ خواجه
ابوالمســاڪين ڪيس پنهنجي لکڻ ســان فارسي ۾ ارشــاد
(نيڪي جو رسـتو ڏيکـارڻ) لاءِ اجـازت نـامو ڏنو آهي ۾ ان
جي معنيٰ ۾ تشريح هن ريت آهي.
"هو غريبن سان گڏ هو، گهڻو ڪري ساڻس گڏ هو."
صحب مع المسکن صحبته کثره“

-
هڪ اهڙو اسـڪول هو جـتي سـلطان اوليـاءَ خواجه زمـان اولياءَ تعليم حاصل ڪئي هئي. مخدوم محمد صادق، جيڪو پڻ هڪ شاعر هو □ هڪ شعر جيڪو هن لکيو هـو، اهو هن ريت آهي □ ان جو ترجمو □ تشريح هن ريت آهي.
نيست درينه ڪثره را وجود
از صفا عي دل شود حا صل شهود
هن آئيني □ گهڻو ڪجهه ناهي.
دل وجدان بڻجي ويندي آهي
حضرت شاهه حبيب جي وفات جي تاريخ ڪڍي وئي هـئي، جيڪـو حضرت شاهه عبـداللطيف ڀٽـائيءَ جو پيءُ هو □ ان جو ترجمو □ تشريح هن ريت آهي.
الموت جسر يوصل الحبيب على للقا ع الحبيب
"مــوت هڪ اهــڙو پل آهي جيڪـو الحــبيب (دوست) کي الحبيب (دوست) سان ملڻ لاءِ موڪلي ٿو."
سـندس مقــبرو حضــرت آدم نقشــبندي جي مقــبري جي ويجهو آهي.
1. اجـازت نـامي جي مڪمل متن جي تشـريح جو ترجمو هن ريت آهي.
"ان جو مطلب آهي ته شـــيخ محمد چـــوي ٿو ته الله جي رستي □ پاءُ محمد زمان دائري □ داخل ٿيو آهي □ منهنجي دوستي □ گهڻو وقت گـذاريو آهي. □ مـون ڪيس صـوفيانه طريقي جي نيڪي جو رستو ڏيکارڻ جي اجازت هن شرط تي ڏني آهي ته هو اسـلامي قـانون جي طـريقي سـان گڏ صوفيانه طريقي تي به عمل ڪري."

انهيءَ تي خواجه ابوالمســـاڪين پنهنجو پـــاڪ پڳ پنهنجي مــــــثي تي رکيو آهي. ڪيس پنهنجي تعليم جي تخت تي ويهــاريو آهي اتي ســندس پــير صــحيح ڪيو آهي هن پنهنجن شــاگردن کي هٿ ڏينــدي چيو آهي ته "توهــان جا نيڪ عمل توهان سان گڏ رهن. الله کان چئو ته سـندس غلطين جي معافي ڏئي."

"اَلَيْڪَ يَدِ اللّٰهُ سَيِّيَاتُهُمْ حَسَنَتَ".

مطلب ته "هي اهڙو مـاڻهو آهي جنهن جـون غلطيـون الله تعاليٰ نيڪين بدلائي ڇڏيندو آهي."

لاوارث شريف (4) سندس تخت تي ويهڻ جو سال ابجد (عربي الفابيٽ جي عـبراني تـرتيب مطـابق) جي حسـاب سان هيٺ ڏنل آيت مان نڪتل آهي.

"انا هذا الملڪ ڪريم."

(بيشڪ هو ملائڪن مان آهي.)

حضــرت ابوالمســاڪين ڪيس نيڪي جي راهه ڏيڪــارڻ حقيقت جي شاگردن جي تربيت ڏيڻ جو ڪم ڏنو آهي.

ان ســان بيعت ڪر. جيڪو هٿ تي بيعت نه ڪنـــدو اهو منهنجو شاگرد ناهي." خواجه محمد زمـاني چيو ته "پـراڻن شيخن ، ڪنهن به پنهنجي زندگي اهڙي اجـازت نه ڏني انهن نيڪي جي رســتي ڏيڪــارڻ تي هڪ به شــاگرد کي تخت تي ويهڻ جي اجــــــازت نه ڏني پنهنجن ســــــپني شاگردن کي هدايت ڪئي ته هن جي هٿ تي بيعت ڪن."

4) هتي لاواري شريف جو ذڪر آهي. جيڪو بدين ضلعي کان ڪجهه فاصلي تي لاواري شريف جي موجوده رهائش کان پري واقع آهي. جتي سلطان اوليـاء جو پيءُ، حضـرت

خواجه محمد زمان صديقي اتي رهندو هو. □ جتي سلطان اولياء پيدا ٿيو هو. جـڏهن حضـرت خواجه زمـان ٺـٽي کـان اتي آيا هئا.

پـوءِ هن پنهنجو سـڄو وقت ڪمـري □ عبـادت □ صـوفيانه مشـقن □ مشـغول ٿيڻ شـروع ڪيو. □ جمعي جي ڏينهن، هو ڪمري مان ٻاهر نڪرندو هو. ڪڏهن ڪڏهن هو شيخن جي قبرن جي زيارت ڪنـدو هو. هڪ ڏينهن هو پـاڻ سـان سلطان اولياء کي وٺي ويو □ مڪلي جي زيـارت کـان پـوءِ واپس آيو □ ان وقت سندس نظر هڪ پٿر تي پـئي. خواجه ابوالمساڪين حضـرت سـلطان اوليـاء کي چيو ته اهو پـٿر کڻو. □ پـٿر کي زين سـان رگـڙڻ کـان پـوءِ جيڪو سـون □ تبـديل ٿي ويو. پـوءِ هن حضـرت ابوالمسـاڪين کي چيو ته "هي پٿر پارس (فلسفي جو ٽچ اسٽون) آهي □ ان کي پاڻ سـان محفـوظ رکو. اهو ڪنهن به وقت ڪم اچي سـگهي ٿو."

پوءِ هو پراڻي لاواري شريف □ آيو □ ان وقت سـندس پيءُ روحـــاني هـــدايت جو ڪم پيشو چـــڏي ڏنو □ ڪيس نيڪ هـدايت جو رسـتو ڏيکارينـدي تخت تي ويهـاريو. ان دوران ڏکڻ وارو درياهه ســـــڪي ويو. □ زمين لوڻانيل ٿي وئي □ پاڻي جا کوهه لوڻانيل ٿي ويا. ماڻهو آهستي آهستي لاواري شريف ڇڏڻ لڳا. پر سـلطان اوليـاءَ ان وقت تـائين پـراڻي لاواري شــريف مــان هجــرت نه ڪــئي □ ان وقت تــائين ســـندس پيءُ زنـــده هو. شـــيخ عبـــداللطيف سن 1149 هجري/1737ع □ هن فـاني دنيا مـان لاڏاڻو ڪـري ويو. ان کان هڪ سال پوءِ سندس ڏاڏي حضرت عبدالســلام درس

سن 1150 هجــري/1737ع □ ابــدال جي زمين □ نــئين لاواري شــريف جو بنيــاد رکيو □ ان ســال دوران هو نيڪي جو رســتو ڏيکاريــنــدي تخت تي ويٺو. نئــون لاواري شــريف صــوفي سلســلي نقشــبنديه جو اهــڙو مرڪــز آهي جو اتــان ڪان نه رڳو سنڌ □ پر ســڄي برصــغير □ مختلف هنــڌن تي به فضل پهتو. هن پــاڪ □ قابل اعتمــاد رهــائش جو بنيــاد جيڪو سلطان اولياءَ جي هٿن ســان رکيو ويو هو. ســندس فضل جو اهو معجزو آهي ته اڄ تــائين ســڄي ســنڌ صــوبي جي سيني ماڻهن □ هن جڳهه جي تقدس آهي.

لاواري شــريف جي تعمــير جو سلســلو تمــام ڏگهو آهي. سلطان اولياءَ پنهنجي خاندان جي ميمبرن لاءِ هڪ حــويلي □ درويش مــاڻهن لاءِ مــزار □ هڪ مســجد تعمــير ڪــرائي آهي. □ پــاڻ لاءِ، هن هڪ الڳ ڪمــرو تعمــير ڪرايو آهي. اهو ڪمــرو ســندس آخــري آرامگاهه بڻجي ويو آهي. □ هن ڪمــري تي، ســندس پٽ محبــوب صــمد خواجه گل محمد مقبرو تعمير ڪرايو. موجوده مقــبري □ لاواري شــريف جا هيٺيان متولي دفن ٿيل آهن □ تفصيل هن ريت آهن.

1. حضرت خواجه محمد زمــان المعــروف ســلطان اوليا (21 رمضان 1125 هجري / 1713 ذي القعد 1188 هجري / 1774)

2. حضــرت خواجه گل محمد المعــروف حضــرت محبــوب صــمد (11 ربيع الاول 1177هه/ 1763، 27 ربيع الاخر 1218هه/ 1803ع)

3. حضــرت خواجه محمد زمــان ثــانوي، صــاحب حســار (رمضان المبارڪ 1199هه/ 1784ع، 17 صفر 1247هه/ 1831ع).

4. حضـرت خواجه احمد زمـان عـرف امـام عـارفين 16 ذوالحج 1297 هجري/ پهرين رجب 1357 هجري).

5. حضـرت خواجه گل حسن المعـروف پـير بادشـاه (13 شعبان 1327 هجري / 27 ذي القعد 1420 هجري).

روايت موجب حضرت خواجه محبـوب الصـمد گل محمـد، جن لاواري شـريف جي ثـولي جو جهنـڊو متعـارف ڪرايو آهي، ان جو نـــــالو "ڪُل" رکيو انهيءَ ڪـــــري ان کي 'صــاحب لاوا' سـڏيو وينــدو آهي اهو جهنـڊو اڄا تـائين لاواري شـــريف ملي ٿو. حضـــرت خواجه محمد زمـــان ثانوي جي دور حصار جي دور جي گاديءَ واري شـخص، احمد شاهه ابداليءَ جو پوٽو شاهه شـجاع، جنهن سـنڌ تي حملو ڪيو. هن سنڌ صوبي جي سپني علائقن لٽ مار ڪئي آهي. مـاڻهو پنهنجن ابن ڏاڏن جا گهر ڇـڏي محفـوظ هنـڌن ڏانهن هليا ويا آهن. هن مـوقعي تي حضـرت غـوث عالم، جيڪو لاواري شريف مان هجـرت ڪـري آيو آهي. هو ويجهي جاءِ تي آباد ٿيو هو. شاهه شجاع جي فــوج، جن لاواري شــريف جي علائقي تمــام گهڻو لٽ مــار ڪــئي آهي. اهي سنڌ مـان گهڻو سـامان پئسا پـاڻ سـان گڏ کڻي ويا آهن. جڏهن سـنڌ صـوبي امن قـائم ٿيـو، تـڏهن حضرت غوث عالم، جيڪو پنهنجي اباڻي جـاءِ تي واپس آيو آهي. هن واقعي تي، هن پنهنجي لاءِ حويلي جي عمـارت مقــبرو رهــائش نــاهڻ جو فيصــلو ڪيو آهي. درويش ماڻهن هڪـڙي قلعي جي تعمير جو فيصلو ڪيو.

حضرت سلطان اولياءَ ڪيس تمام گهڻي عزت سان چيو ته "توهـان جو احـترام ڪريو هي پـٽر جيڪو مـون کي گهربل نـاهي." پـوءِ خواجه صـاحب مــون کي چيو ته "مــون کي

اهـڙي شـيءِ جي ضـرورت نـاهي." پـوءِ حضـرت سـلطان اولياءَ پنهنجي جـواب ۾ چيو ته "اهـڙي شـيءِ جيڪا توهـان کي گهربل نـــاهي ۾ جنهن جي اســـان کي ڪا ضـــرورت ناهي." پوءِ هن اهو پـٿر رسـتي ۾ هڪ پـاٽي جي ٽـانڪي ۾ اڇلائي ڇڏيو.

هڪ روايت آهي ته حضـرت خواجه ابوالمسـاڪين جـڏهن مڪي وجي رهيا هئا ته شـهر جي سـپني معـزز ۾ عقلمند مـاڻهن کي گهرايو ۾ انهن کي صـلاح ڏني ته "هن نوجـوان (حضـرت سـلطان اوليـاء) کي هر طـرح سـان خـوش ۾ خوشـگوار حـالت ۾ رکو ڇو ته شـهر جو رهڻ هن خـوش نصـيب شـخص جي وجـود ۾ رضـامندي تي منحصر آهي. جيڪڏهن هو ڪنهن به سبب جي ڪري هن شهر کي ڇڏي ڏيندو ته پوءِ جبلن جي مسئلن ۾ زوال ايندو."

ان ڪان پوءِ سلطان اوليـاء جيڪو ڪجهه وقت نـٿي ۾ رهيو پر مولوي محمد هاشم جي دشمني جي ڪــري هو پنهنجي اصـلي وطن پـراڻي لاواري شـريف ڏانهن واپس مـوٽي آيو آهي. مولوي محمد هاشم جي حضرت سلطان اولياء سان دشمني جو سبب اهو هو ته هو حضـرت ابوالمسـاقين جي قابل اعتماد شخص جو خاص هو.

شيخ عبدالرحيم ڳـڙهيءَ چيو ته "هن دور ۾ مولـوي محمد هاشم، جيڪـو سنڌي ٻولي ۾ حضرت موسـيٰ عليه السـلام ۾ فرعـون جي ڪهـاڻي مـرتب ڪـري رهيو هو. پر هن کي خبر نه هئي ته الله تعاليٰ هن کي هن تڪـرار ۾ شامل ڪيو آهي. تنهن ڪري هن ان وقت جي موسـيٰ کي نه سـڃاتو. چيو ويندو آهي ته قـبر ۾ دفن ڪـرڻ وقت هو تمـام گهـٽي تڪليف ۾ هو. پر بعد ۾، ڪنهن سـبب جي ڪــري هن کي معـاف ڪيو ويو. پـاڪ دل مـاڻهن لاءِ، ڪجهه مـاڻهن حافظ

ابوالقاسم جي روحـانيت ڏني آهي جيڪا گـرفت کـان آزاد
ٿي وئي آهي چاڪـاڻ ته هن کي سـندس جـاءِ جي ويجهو
دفن ڪيو ويو هو."
جڏهن حضرت خواجه بُزروغ پراڻي لاواري علائقي □ پهتا □
پنهنجي پيءُ شيخ عبداللطيف جي حيـاتيءَ تـائين اتي انهن
سـان گڏ رهيا. پر شـيخ جي وفـات کـان پـوءِ زمين لوڻاڻيل
ٿيڻ ڪـري □ زمين مـان پـاڻي نڪـرڻ شـروع ٿي ويو. تنهن
ڪـري سلطان اولياءَ اتان هجرت ڪئي. □ موجوده جاءِ تي،
هن نـئين شـهر جو بنيـاد رکيو. □ ان جو نـالو لاواري رکيو
ويو. □ هـتي هو پنهنجو گهڻو وقت مسـجد □ گذارينـدو هو.
جيڪـڏهن ڪـو شاگرد سندس حضـور □ اينـدو ته هو ان کي
تربيت ڏيندو. نئين لاواري □ رهڻ کان پوءِ ماڻهو وڏي تعداد
□ سندس زيارت ڪـرڻ لڳا □ ٿـوري ئي وقت □ اتي چئـني
پاسن کـــان شـــاگردن جو مـــيڙ شـــروع ٿي ويو. شـــيخ
عبـدالرحيم ڳـڙهيءَ چيو ته "جيڪـو به خواجه صـاحب جي
هڪ پيرو توجهه کي برڪـت ڏيندو ته اهو سنڌ جي مشـهور
شيخن □ شامل ٿي ويندو."
شيخ حاجي محمد صالح جي روايت آهي ته خواجه صاحب
جي حضـــور □ اچڻ کـــان اڳ مـــون روم، شـــام، عـــرب □
فارس، ترڪـي، تـاجڪ □ ڪيـترن ئي ملڪـن جو سـفر ڪـيو
آهي □ گهمڻ ويو آهيـــان. □ مـــون کي هن جـــاءِ تي اهـــڙو
فضل مليو □ جيڪـو ٻين هنـــــــڌن تي فضل جو 10٪ به نه
ملي سـگهيو. ڪـيـترن ئي شـيخن جي مـون تي توجه جو
نتيجو اهو هو ته جـڏهن مـان مراقـبي □ مشـغول ٿينـدس،
تڏهن مون □ اهڙي ويڪـرائي ملندي جو سڄي زمين مـــون
□ داخل ٿي ويندي. جڏهن حضرت سلطان اولياءَ جي توجه
مـون تي هـئي ته مـون □ اهو احسـاس هو ته اها طـاقت

جيڪا مون سچي دنيا ۾ گهمڻ ڪري حاصل ڪئي آهي ۾
جيڪا مون ڪان ڪسي وئي آهي. مون اهڙي طاقت گڏ
ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي آهي پر مان هن معاملي ۾
ڪامياب نه ٿيس. پوءِ مون ٻيهر هن ڪان ڏيان طلب ڪيو
آهي. پوءِ هن مون کي هڪ نئين شاگرد وانگر صلاح ڏني ۾
جنهن تي اهڙو واقعو پيش آيو ۾ ان جو بيان ممڪن ناهي.
۾ جيڪا طاقت مون حاصل ڪئي ۾ اها اڳي ڪان وڌيڪ
هئي.
هڪ روايت آهي ته "هڪ پيرو عبداللطيف ڀٽائي حضرت
خواجه صاحب ڪان مهرباني حاصل ڪرڻ لاءِ ملاقات ڪرڻ
جو ارادو ڪيو . جڏهن شاهه صاحب حضرت خواجه
صاحب جي گهر پهتو ته هن هڪ نوڪر کي پنهنجي گهر ۾
داخل ٿيڻ جي اجازت وٺڻ لاءِ موڪليو. پوءِ هن اسان کي
ٻڌايو ته "اسين پاڻ شاهه صاحب جي استقبال لاءِ ٻاهر
اچي رهيا آهيون." جڏهن نوڪر ٻاهر آيو ته شاهه صاحب
ان سان گڏ پڇيو ته "هو ڪهڙي ڪم ۾ مصروف هو." ۾
نوڪر مون کي ٻڌايو ته "هو اتي خاموش ويٺو هو." شاهه
صاحب ٻڌايو ته "جڏهن هو پنهنجو ڪم ختم ڪندو ۾
دروازي جي پاسي ڪان ٻاهر ايندو. اچو ته اندر هلون."
جڏهن هو خواجه صاحب جي اڳيان پهتو ته هن اردو ۾ هڪ
شعر پڙهيو ۾ ان جو ترجمو ۾ تشريح هن ريت آهي.
سفر ۾ مسافرن کي منزل جي ڪا به خبر ناهي
سندس ڳچي مڙيل آهي ته پوءِ هو هن ڪان سواءِ ڪيئن
رهي سگهي ٿو.
حضرت خواجه صاحب انهيءَ شعر جي جواب ۾ هن ريت
فرمايو:

ڪجھ به نـــاهي، ڪجھ به نـــاهي، ڪجھ به نـــاهي جو ورجايان.
نه جي خنجر سان، دنيا جا سڀ رشتا ڪٽي ڇڏيو.
پــوءِ اســين توهــان کي مڪمل طــور تي محبــوب جو راز سيڪاريندا‌سين
انهيءَ تي سيد صاحب هن ريت چيو.
خوش نصيب آهي اهو قلم جنهن ٽيبليٽ تي لکيو آهي.
دوست، اهو ٿيو آهي جيڪو منهنجي قسمت سٺو آهي.
اها لکٽي جيڪا منهنجي چونڊ کان ٻاهر آهي
جنهن لاءِ مان معاملي جي شڪايت ڪنهن کي ڪريان؟
جيڪو صرف منهنجي محبوب مون سان ڪيو هو
پوءِ هن چيو ته هيٺ ڏنل آهي.
ڪنهن به اهــڙي شــخص جي گروهه ويهو جيڪو قســمت جو ليکڪ آهي.
ته جيئن پراٺي کي تبديل ڪري سگهجي
نئين لکٽي آٽيو
ڪنهن به طــرح، توهــان پنهنجي محبــوب جو نظــارو ڏسي سگهو ٿا
ممڪن آهي ته اهي توهان کي اهڙي تعليم جي صلاح ڏين.
هن گفتگو تي، شاهه صاحب ڪيس درخواست ڪــئي ته هو سندس شــاگرد بڻجي. ان جي جــواب هن ڪيس ٻــڌايو ته "اســان جي صــوفيانه طــريقي ســما جي ملاقــات موســيقي جي منع آهي." شــاهه صــاحب چيو ته "ســچي زندگي هن ڪــوشش گذارڻي آهي هــاڻي هو ان ڪي ان ڪــان الڳ نٿو ڪــري ســگهي." ان ڪــان پــوءِ شــاهه صــاحب جيڪو ڪجهه وقت لاءِ هن ســــــان گڏ رهيو." وچڻ وقت خواجه صاحب شاهه صــاحب کي پنهنجي خلافت جو چــادر

مبارڪ طور ڏني. شاهه صاحب صلاح ڏني آهي ته سندس وفـات وقت ان چـادر جو ڪفن ڏنو وڃي. جنـازي تي، هي چادر سندس لاش شاهه لطيف تي رکيل هـئي. ۽ سـندس دفن تي، هي چادر سندس قبر تي رکيل هئي.
حضرت سيد صـاحب خواجه صـاحب جي تعريف ۾ هيٺيـان بيت پڙهندا آهن جيڪي هن ريت آهن.
مون ڪيس ڏٺو آهي او منهنجي ماءُ
ڪنهن دوست سان ملاقات ڪرائي؟
منهنجي زبان ۾ ڪا طاقت ناهي.
تنهنڪري منهنجي دوست بابت ذڪر
جڏهن خواجه صاحب کان سـيد صـاحب جي حيـثيت بـابت پڇيو ويو ته هن ٻڌايو ته "هو به انهن وانگر دل وارو مــاڻهو آهي."
منهنجي پيــــاري دوست هڪ روايت ٻـــــڌائي آهي ته "هو چونـــدو هو ته روحـــاني اســـتاد جا ڪيـــترائي حق آهن. جيستائين شاگرد انهن حقن کي پـورو نه ڪنـدو، تيسـتائين ڪيس هـــدايت نه ملنـــدي. پر اســـان پنهنجا ســـپئي حق شاگردن کي ڏئي ڇڏيا آهن ته جيئن اهي پنهنجون مـنزلون حاصل ڪري سگهن. پر سچي عقيدت جي ضرورت آهي."
هڪ ڏينهن هڪ شـــخص حضـــرت کي عبـــدالڪريم بلادي واري جي خليفن جي باري ۾ ٻـڌايو ته جـڏهن اهي درويش درياءَ مان لنگهندا آهن ته انهن جا پير ۽ ڪپڙا پاڻي سان نه آلو ٿيندا آهن. اهو ٻڌي هو تمـام گهڻو خـوش ٿيو ۽ هن چيو ته "اجا به معجزي جو ڏينهن تمام پري آهي ۽ انهن مــاڻهن جي بهـــادري جيڪا قيـــامت جي ڏينهن نظر اينـــدي ۽ اهو معلوم ٿيندو ته ڪير انهن جي ٽولي مان اتان کان محفـوظ طور تي دارالسلام (جنت) تائين پهچائيندو." عيسيٰ دسـتي

سان روايت آهي ۾ جنهن چيو ته "اسان پنهنجو لوڻ جو ٽانو به نه ڇڏينداسين. اسان پنهنجن شاگردن لاءِ ڪا ٻي شيءِ ۾ نجات پسند ڪنداسين جيڪا آسان آهي. چاڪاڻ ته سواءِ ڪنهن ٻئي شخص تي ڪافر جي هڪ نظر هوندي جيڪا پاڪ ذات جي ڪري پوي ٿي ته پوءِ ان لاءِ نجات موجود هوندي."
مون پنهنجي پيءُ التاش بن حاجي شمهر ڪان ٻڌو آهي ۾ جيڪو چوندو هو ته "مون اجا تائين خواجه صاحب جي زيارت نه ڪئي آهي. مان بالغ ٿيڻ جي ويجهو هوس. ۾ مون سندس پاڪ خاصيتن جي تعريف ٻڌي آهي. جڏهن مون ڪي تعريف جي مطابق ٻڌو ويندو هو، تڏهن مان مراقبي ۾ مشغول ٿي ويندو هوس. پوءِ مان پاڻ ڪي آسمان ۾ محسوس ڪندس." حافظ عبدالمالڪ، سائيں دانا جي نالي سان مشهور هو ۾ حضرت خواجه بزرگ جي صحبت ۾ هو. هو پيار ۾ حالت جو ماڻهو هو. سندس روايت آهي ته "مان پنهنجي ڳوٺ ۾ امن ۾ اطمينان سان زندگي گذاري رهيو هوس ته هڪ وقت جو امير ماڻهو ڳوٺ ۾ آيو ۾ رهڻ لڳو. ڳوٺ ۾ ماڻهن جي گهٽي اچڻ وڃڻ جي ڪري امن ۾ اطمينان ۾ خلل پيو. تنهنڪري مون لاءِ تمام گهڻو غم هو. تنهن ڪري مان ڳوٺ ڪان هڪ فرسنگ (فرسخ جي تعريف آهي - هڪ فارسي يونٽ جيڪا تقريبن 4 *ميل جي مفاصلي جي برابر آهي*) تباهه ٿيل جاءِ تي ويو ۾ اتي رهڻ لڳو. ۾ جتي مان پنهنجي عبادت ۾ مصروف هوس. تئين ڏينهن مون پنهنجي سامهون هڪ شخص ڏٺو ۾ جنهن ڪي زمين ۾ سندس سيني تائين دٻايو ويو هو. مان حيران ٿيس ۾ ان شخص ڪان پڇيو "ڇا تون فرشتو آهين يا جن؟" جواب ۾ ان

شخص مون کي ٻڌايو ته "مان انهن ماڻهن ۾ شامل هوس
جيڪي دنيا مان گذري ويا آهن. جڏهن سلطان محمود
غزنوي جڏهن سومنات جي جنگ تي وڃي رهيو هو ته مان
ان سان گڏ هوس. جڏهن اسان هتان کان واپسي ڪئي ته
منهنجي زندگي جا ڏينهن ختم ٿي ويا هئا. ۽ ان وقت کان
وٺي هاڻي تائين مان سزا ۾ گذاري رهيو هوس." پهرين
ڏينهن جڏهن توهان هتي آيا ۽ الله جي ياد ۾ مشغول ٿيا ته
منهنجي سزا ڪجهه حد تائين گهٽ ٿي وئي. ۽ ٻئي ڏينهن،
مان آزاد ٿي ويس. اڄ مون کي روح جي اهڙي طاقت
آهي تنهنڪري مان توهان جي اڳيان جسم جي شڪل ۾
آيو آهيان. ته جيئن توهان کي خوشخبري ڏيان ته توهان
جي روحاني استاد جا ڪيترائي شاگرد جنت ۾ آهن. نبي
ڪريم ﷺ فرمايو ته "منهنجي امت ۾، اهڙو گروهه هوندو
جيڪو بغير حساب ڪتاب جي جنت ۾ داخل ٿيندو." پوءِ
اصحابن نبي ڪريم ﷺ کان پڇيو ته اهڙا ماڻهو ڪير هوندا.
هن چيو ته "اهي ماڻهو جيڪي تعويذ جي ڪم ۾ شامل نه
ٿيندا ۽ نه انهن تي ايمان رکندا. ۽ انهن جو خالق تي ايمان
هوندو." خواجه صاحب جي اصحابن مان هڪ صحابي
جنهن ٻڌايو ته "مان خدمت ۾ رهندو هوس. هڪ ڏينهن
هڪ شاگرد جيڪو ڳوٺ جي ويجهو رهندو هو، سندس
خدمت ۾ آيو. ۽ هن درخواست ڪئي ته "مون کي
چوڪرن جي تعليم لاءِ هڪ استاد جي ضرورت آهي.
جيڪڏهن ڪو درويش ماڻهو جيڪو قابل هجي ته هو مون
سان گڏ رهي ۽ مان سندس ضرورتون پوريون ڪندس."
حضرت خواجه صاحب مون کي حڪم ڏنو آهي ته مان
ڪجهه وقت لاءِ اتي رهيس. هڪ ڏينهن مان مسجد ۾ ويٺو
هوس ته هڪ ماڻهو اتي آيو ۽ اهو مسافر لڳي رهيو هو. ۽

هو هڪ نيڪ مـــاڻهو وانگر لڳي رهيو هو. ۾ هن مـــون کي
چيو ته "مـان ڪيميا نـاهڻ ڄاڻـان ٿو ۾ جيڪـڏهن توهـان
چاهيو ٿا ته مان توهان کي فارمولا ٻڌائيندس." هن ڪم لاءِ
منهنجي دل جي ڪا به مثـال نه هـئي. تنهن ڪـري مـون
کيس چيو ته "مون کي ڪيميا جي ضـرورت نـاهي. اسـان
فقير آهيون ۾ ڪيميا ذريعي سـون نـاهڻ سـان ڇا ٿينـدو؟"
پـوءِ هن مـون کي چيو ته "مـان هڪ قـرائت ڄاڻـان ٿو. ۾
جيڪـو منهنجي شرطن مطابق قرائت جي پيروي ڪنـدو ته
هو خواب ۾ نبي ﷺ کي ڏسڻ وارو هوندو." منهنجي دل ۾
هڪ خيال آيو ته هي قرائت سکي وٺان. ٻئي ڏينهن جـڏهن
مـان خواجه صـاحب جي حضـور ۾ ويس ۾ هن مـون کي
ڏسي ٻــڌايو ته "اســان جا ڪيــترائي فقــير مــاڻهو جيڪي
جاڳندي نبي ﷺ کي ڏسندا، پر ان جي باوجود اسان چاهيون
ٿا ته انهن جو ڌيان الله ڏانهن هجي."
قاضي احمد دمـــائي، جيڪو خواجه صـــاحب جي خـــاص
ســاٿين مـان هو ۾ جنهن چيو ته "جـڏهن مـون کي خواجه
صـاحب سـان پهريـون ڀيرو مليو هـو، تـڏهن مـان پنهنجن
ســاٿين ســان گڏ حج تي وڃي رهيو هــوس. مــون اڳ ۾
خواجه صــاحب جي تعريف ٻــڌي آهي. ۾ منهنجي دل جي
خواهش آهي ته حج تي وڃڻ کان اڳ هن سـان ملاقـات ۾
شـاندار هجـان. جـڏهن مـان لاواري شـريف پهتس ته هن
مـون کي پهـرين رات صـلاح ڏني آهي. ٻـئي ڏينهن، منهنجا
ساٿي اتان اڳـتي وڌڻ جو ارادو رکن ٿا. پـوءِ مـان سـندس
اجازت وٺڻ لاءِ سندس حضور ۾ ويس. هن مون کي ڏسي
چيو آهي ته "حج تي وڃڻ لاءِ ماڻهوءَ کي اهڙو ٿيڻ گهرجي
جو هو اڳ ۾ ئي سـڄاڻي وٺي." مـون خواجه صـاحب جي
معنيٰ سمجهي ورتي ۾ ان ڪري مان اتي رهيس. سـندس

مهربانيءَ جي ڪري هو روزانو مون تي ڌيان ڏيندو هو. ٿن ڏينهن کان پوءِ هن مـون کي چيو آهي ته "هـاڻي جيڪـڏهن تــون حج تي وڃڻ چـاهين ٿو ته پــوءِ تــون اتي اڳــتي وڌي سگهين ٿو." پوءِ مون چيو ته "جيڪڏهن مــون کي اتي ڪو نيڪ ماڻهو ملندو ته چا هو اتي سندس صحبت ڪندو؟" هن مون کي ٻڌايو ته "انهي ملڪ ، ڪو به اهڙو ماڻهو موجود ناهي جيڪـو توهان جي صـحبت لاءِ مناسب هجي." پر يمن جي ملڪ هڪ شـيخ آهي. هو حج جي سـعادت حاصل ڪرڻ کان پوءِ توهـان سـان ملڻ لاءِ هلي اينـدو. مـون کي يمن جي ملڪ پهچـايو ويو مـون ٻـڌو آهي ته اتي هڪ نيڪ شخصيت رهي ٿي. هو عام طور تي ماڻهن رئيس مشائخ محمد علي دسـتار جي نـالي سـان مشـهور آهي جيڪـو هڪ فـرد جي حيـثيت رهنـدو هو. جمعي تي مـان جامع مسجد ويس جتي مون کي خبر پئي ته اج شــيخ مسجد اچي رهيو آهي. ڪجهه دير کان پوءِ شيخ جي آمد جو آواز رڙ ٻڌڻ آئي. مون اتي ماڻهن جو هڪ وڏو ميڙ ڏٺو آهي جيڪـو شيخ سان گـڏ آهي هو مـاڻهن سـان هٿ ملائي رهيو آهي ان دوران شـــيخ مـــون کي ڏٺو هو منهنجي طرف آيو. هن مون سان تمام گهڻي پيـار سـان ملاقات ڪئي تمام گهڻي عزت ڪئي. پوءِ هن اسان کان پڇيو ته اسـان ڪـٿي رهـون ٿا ته جـيئن هو ٻـئي ڏينهن اتي ملڻ لاءِ اچي سـگهي." اســان کيس پنهنجي رهــائش جي جاءِ جي خبر ڏني آهي. ٻئي ڏينهن شيخ اسان جي رهــائش تي آيو هو هڪ ڪلاڪ لاءِ اســان ســان گڏ هو. رهــائش جي وقت، اسان سڀ کيس عزت سان ڇـڏڻ لاءِ ٻـاهر ويا هئاسين. سندس خواهش هئي ته مان اتان واپس وڃـان جنهن لاءِ هن کي هن معـاملي تي اصــرار ڪيو ويو. مــون

كيس چيو ته "جڏهن توهان سهولت ۾ ويهندؤ ته پوءِ اسان هتان هليا ويندasين." شيخ مون كي چيو ته "مان توهان سپني جي موجودگي ۾ سهولت ۾ ويهڻ پسند نه كندس."
هک پيو دوست جنهن مون كي ٻڌايو ته "مان دنيا جي كنهن به كم لاءِ سندس حضور ۾ ويو هوس ۽ مون هن معاملي ۾ درخواست كئي آهي ۽ ان وقت حاجي محمد صالح كدائي جيكو اتي موجود هو. ۽ مون كي كنهن منع كئي ته دنيا جي كم لاءِ روحاني استاد جي خدمت ۾ نه وڃان." هن حاجي محمد صالح كدائي كي ڏسندي چيو ته "ڇا اسان كي دنيا جي كمن لاءِ كنهن به روحاني استاد جي پيروي كرڻ گهرجي ۽ پوءِ هن چيو ته دنيا جي كمن ۾ اسان كي هن معاملي ۾ هک ٻئي جي مدد كرڻي آهي."
سچن ساٿين مان، هک دوست كيس ٻڌايو ته "هک موسم ۾ مون لاواري شريف كان ٻه فرلانگ پري واري ميدان ۾ مكئي جي فصل لٽي هئي ۽ هن ميدان مان كجهه مكئي جا داڻا ۽ ٻيون شيون سندس خدمت ۾ نذراني طور موكليندو هوس."
ايندڙ سال، پاڻي جي گهٽائي هئي تنهنكري مون چانورن جي فصل لٽيو آهي. جڏهن مان سندس موجودگي ۾ ويو آهيان ۽ كيس چانورن جي فصل بابت ٻڌايو آهي. هن مون كي چيو ته "اهو بهتر هو ته توهان فصل ۾ فصل نه لٽيو." ۽ هن واقعي كان پوءِ، هو جلد ئي فوت ٿي ويو آهي. ان دوران كيڙن جي كري چانورن جي فصل كي نقصان پهتو هو جو چانورن جو هک داڻو به جيكو فصل مان نه نكرندو هو. سركاري ملازم اتي فصل مان محصول گڏ كرڻ لاءِ آيا. مان تمام گهڻو پريشان هوس. ۽ سوچيو ته زمين جي محصول جي ادائيگي لاءِ مون وٽ كجهه به

ناهي. جيڪو تقريباً سؤ رپيا هو. جڏهن منهنجي چــانورن جي فصل جي مــاپ ٿي رهي هــئي ته پــوءِ مــون پنهنجي فصل کان 2-4 قدم پري رکيا مـون لاواري شـريف جي طرف ڏنو خواجه صـاحب ڏانهن ڏيـان ڏنو وڏي آواز عـــرض ڪيو ته "هي مـــدد جو وقت آهي. منهنجي مـــدد ڪريو." پوءِ اتـان واپس اچي پنهنجي فصل جي حد ويٺو. جــڏهن رويــنيو آفيسر پين زمينن جي مــاپ مڪمل ڪــري چڪا آهن ته پوءِ انهن بخشو زميندار کـان پڇيو آهي ته "ڇا ڪا زمين بچي آهي يا نه." بخشي جنهن منهنجي زمين ڏانهن اشـارو ڪيو آهي. تنهنڪـري رويـنيو آفيسر هڪ ٻـئي کي ڏسڻ لڳو. پوءِ بخشو تي نـاراض ٿيو ته "توهـان اسـان سـان مــذاق ڪــري رهيا آهيو. ان ميــدان ڪنــڊن جهنگلن کان سـواءِ، ڪجهه به نـاهي. (جنهن لاءِ اسـان اتي مـاپ ڪريـون ٿا)." اهو چــوڻ تي اهو رويـنيو آفيسر اتـان هليو ويو. انهن کــان پــري وڃڻ تي بخشو جنهن مــون کي ٻڌايو ته "توهـان جي روحـاني اسـتاد انهن کي انـڌو ڪـري ڇڏيو آهي."

خواجه صاحب چوندو هو ته "جيڪي ماڻهو پاڪ مـاڻهن جي ويجهو دفن ڪيا وينـــدا آهن اهي جنت جي جـــاءِ جا آهن." هڪ روايت آهي ته پنهنجي وفـــــــات واري ڏينهن خواجه صاحب پنهنجي سـاٿين کـان بـار بـار پڇي رهيا هئا ته انهن ماڻهن جي گروهه کي جلد کاڌو فـراهم ڪيو وڃي. جــڏهن مـاڻهو کـائي رهيا هئا ته هو پڇي رهيا هئا ته ڇا گروهه جي سـپني مـاڻهن کـاڌو کـائي ورتو آهي. جــڏهن گروهه جي سـپني مـاڻهن کـاڌو کـائي ورتو ته هو بسـتري تي پـاڻ کي چادر سان ڍڪي سمهي پيو اکيون بند ڪـري ڇـڏيون.

پنهنجي روح کي پنهنجي خالق جي حوالي ڪري ڇڏيو.
سندس وفات جو سال هن ريت آهي.
"ورضي له قولا"
"هن جي چوڻ تي خوش ٿيو"
۽ جيڪو سندس حالت ۽ قولن جي (هجري 1188)
مطابق حساب ڪيو ويو آهي ۽ جيڪي بلڪل ساڳيا آهن.

4. حضرت خواجه محبوب الصمد

هو خدا جي علم جي درياءَ جو هڪ چمڪندڙ موتي هو.
شيخ احمد قاضي چيو ته "حضرت خواجه صاحب سان
حضرت گل محمد جي ولادت کان اڳ هڪ پٽ عبداللطيف
پيدا ٿيو هو. ۽ جيڪو ننڍپڻ جي دور ۾ فوت ٿي ويو هو ۽
ان کي ڪو به اولاد نه ٿيو هو. انهن ڏينهن ۾ مان سندس
خدمت ۾ نه هوس. خواجه صاحب جيڪي حجره ۾ رهندا
هئا. ان وقت ڪيترن ئي ساٿين لاءِ، حجره ۾ ان سان ملڻ
جي اجازت نه هئي. هڪ ڏينهن مان حجره ۾ سندس
سامهون سندس دروازي تي ويٺو هوس ۽ ان وقت هڪ
درويش ماڻهو اتي آيو ۽ مون سان گڏ ويٺو هو. مون ڏٺو
آهي ته سندس اکين مان ڳوڙها وهي رهيا هئا. درويش
کان پڇڻ تي هن ٻڌايو ته "سڀ کان سخت ماڻهو جيڪو
حضرت خواجه صاحب جي خلاف هو ۽ ان جو نالو هوثي
آهي ۽ طعنو ڏيندي چيو ته توهان جو روحاني مرشد جنهن
جو هڪ پٽ آهي ۽ جيڪو فوت ٿي ويو آهي. ۽ جيڪو پاڻ
بزرگ ٿي چڪو آهي. ۽ ان کان پوءِ، سندس مزار جي
عمارت برباد ٿي ويندي. ۽ اتي مٽيءَ جا ٿانو ٽٽي ويندا."
اهو ٻڌي هو سڌو ويٺو هو ۽ هن چيو ته ”مون کي الله کان

خوشخبري ملي آهي ته اسـان جو تخت جيڪو قيـامت جي ڏينهن تائين قـائم رهنـدو. مـتيءَ جي سـامان جي جـاءِ تي تـامي جا سـامان بڻجي وينـدا. پڪا گهـرن جي جـاءِ تي، انهن لاءِ محلات ايندا.“
هڪ روايت آهي ته جـڏهن سـندس پهـرين زال فـوت ٿي وئي ته پير ايـوب جي پٽن هڪ نيڪ پرهيزگـار شـخص جي گهر هڪ ڏيءَ هـئي. جنهن جي اخلاق سـٺي آهي. هن پنهنجو پيغام ڪنهن اهـڙي شـخص جي ذريعي موڪليو آهي جنهن کي ڇوڪري جي والدين رد ڪري ڇڏيو هو. پوءِ پـاڻ ان تي ڏيـان ڏنو آهي. ان وقت درويش مـاڻهن جي دلين خيال آيو ته عورتن جي ڪا کـوٽ نـاهي ته پـوءِ هو هن معـاملي تي اصـرار ڇو ڪـري رهيو آهي؟ جـڏهن هن درويش شـخص جي سـوچ جي خـبر پـئي ته هن انهن کي چيو ته "اهو مـوتي جنهن جي لاءِ هن کي خوشـخبري ملي آهي جيڪو هن صـدف مـان نڪرنـدو. آخرڪـار حضـرت خواجه محبوب الصمد ان زال مان پيدا ٿيا."
محمد قـادر جن چيو ته "مـان مسلسل الله کـان سـوال ڪري رهيو هـوس ته منهنجي روحـاني اسـتاد وٽ هڪ پٽ پيـدا ٿينـدو ته جـيئن هن عظيم خانـدان جو چـراغ هميشه روشن رهي. هڪ رات مـان اتي مسـجد ويٺو هـوس بـاهر ڪتن جي ڀـونڪڻ جو آواز ٻـڌو جـيئن اهي ڪنهن تي حملو ڪري رهيا آهن. پـوءِ اتي ڪيـترائي مـاڻهو گڏ ٿيا هئا. مـان مسـجد جي دروازي تي به ويس. مـون اهو هڪ مجـذوب (خـدائي مراقـبي گم ٿيل) قسم جو مـاڻهو ڏٺو آهي جيڪو اتي هو. جنهن لاءِ مون ان کي اڳ ڪـڏهن به نه ڏٺو هو. جنهن مـون کي مخـاطب ڪيو ته "مبـارڪ هجي اج توهان جي روحاني اسـتاد جي حـويلي سـندس

مـــاءُ جي پيٽ پيـــدا ٿيو آهي جيڪو قطب (*قطب* ، *قطب* ، قطب، قطب يا قطب (عـــربي: قطب) هونـــدو، جنهن جو مطلب آهي 'محور'، 'محور' يا 'قطب'. ... *قطب* صوفي روحاني اڳواڻ آهي جنهن جو خدا ســان هڪ الاهي تعلق آهي اهو علم منتقل ڪـــــــري ٿو جيڪو ان ڪي صوفيزم جي مرڪـزي يا محـور بڻـائي ٿـو، پر هو دنيا ڪـان اڻڄاڻ آهي.) وقت جو. غوث (هندستان مان هڪ عــرض ڪيو ويو آهي ته غـوث جو نـالو "مـددگار، محافظ" آهي عـربي اصل مـان آهي. معـنيٰ جي لحـاظ ڪـان وڏيڪ نـالا ڳوليو) دنيا جا. اهو چوڻ تي اهو شخص جيڪو اتـان غـائب ٿي ويو هو. مـان اهو مجـذوب سـڃاڻي سـگهيس جيڪو غيب جي ماڻهن مان آهي.

ڪنهن ڏينهن ڪـان پـوءِ مـان خواجه صـاحب جي حضـور ويس پر مـون ڪي مجـذوب جي خوشـخبري وسـري وئي. مـــون ڪي ڏسي خواجه صـــاحب مـــون ڪي چيو ته "حمل هوندي ته ائين به ٿي سگهي ٿو."

حضرت خواجه گل محمد جـڏهن اسـڪول ويٺا هئا جـتي پڙهڻ لکڻ دلچسپي نه ڏيڪـاري هـئي. پڙهـائي دوران، هن پنهنجو وقت چوڪـرن سان کيڏڻ گـذاريو. هڪ ڏينهن خواجه صـاحب پنهنجي ڌيـان ڪي پـڙهڻ لکڻ تي ڏنو. ان وقت هو حافظ (قرآن حافظ) جي ڪـمري آرام ڪـرڻ لاءِ هو. هاڻي ان ڪـمري جو اڌ حصو جيڪو اتر طرف بنگلي شامل آهي. پوءِ ان وقت پيغمـبر جي روحـانيت اتي آئي ڪيس چيو ته "اهڙي مصيبت نه ڦاسو اســين هن جا استاد آهيون." ان واقعي ڪان پـوءِ خواجه صـاحب حضـرت خواجه محبــوب الصـــمد جي تعليم لاءِ گهــڻي ڪـوشش نه ڪئي.

هڪ ڏينهن حضــرت محبــوب الصــمد جن پنهنجي درويش مــاڻهن کي پنهنجي پيءُ جي وفـات جي تفصـيل ٻـڌائي ته "جڏهن هو فوت ٿي ويندو ته اسان جي خانــدان جا ڪجهه مـــاڻهو هن معـــاملي متفق ٿيا آهن ته ســـندس آخـــري آرامگاهه ڪنهن ٻئي هنڌ تعمير ڪئي ويندي. سندس وفات جي ڪـــري ســيئي درويش جيڪي غمگين حــالت هئا. منهنجي باري چيو ويو ته هن يتيم کي تخت تان لهڻ کان روڪيو وڃي. شـيخ عبـدالرحيم ڳڙهيهـدي اتي آيا چيو ته "هر نبي کي سندس رهائشگاهه تي دفن ڪيو ويـو، خــاص طـــور تي الله جي آخـــري نـــبي کي. تنهن ڪـــري خواجه صاحب کي سـندس وفـات جي جـاءِ تي دفن ڪيو وڃي. شاگردن جي ملاقات جاري رهندي. مـون بـابت هن چيو ته "جيڪڏهن هو يتيم ٿيندو ته هو جلد ئي غــريب ٿي وينــدو ٻي صــورت هو الله جو خزانو آهي. ان جــون چــاٻيون هن جي حوالي ڪيون ويون آهن."

خواجه صــاحب جي وفــات کــان ٿي ڏينهن پــوءِ، حضــرت خواجه محبـــوب الصـــمد جيڪي تخت تي ويٺا. ســـپني پهريـون شـيخ عبـدالرحيم ڳڙهيـدي جيڪو سـندس هٿ تي بيعت ڪئي. ان کان پوءِ وڏا سـاٿي جيڪي سـندس مريد ٿيا آهن. انهن شــيخ ابو طــالب، حــاجي طــاهر، حافظ هدايت الله شــامل آهن جيڪي اهم شخصــيتون آهن. انهن کان پوءِ، سيئي مــاڻهو جيڪي اتي موجــود هئــا، عــام طــور تي، انهن سندس هٿ تي بيعت ڪئي.
خواجه صاحب جي دوستن جي روايت آهي ته "هڪ ڏينهن خواجه محبــوب الصــمد کي راند ڏســي، ســندس دل خيال آيو ته هن حالت هو ٻين مــاڻهن تي ڪهـڙو احسـان

ڪري سگهي ٿو؟" پوءِ هن مون ڏانهن فوري طور تي ڌيان
ڏنو ۽ هن چيو.
"جيڪي ڏيڻ جا اختيار رکن ٿا ۽ اهي هر حالت ۾ ڏيندا".
شيخ عبدالرحيم ڳڙهيدي جن چيو ته "هن ۾ پ۽ خوبيون
هيون ۽ جيڪي مان ٻين شيخن ۾ نه ڏسي سگهيس." هڪ
ته سندس ظاهري ڏيک جنهن لاءِ ڪو به شخص اسلامي
شريعت جي قانون موجب هن تي تنقيد نٿو ڪري سگهي.
ٻيو ته ڪو به شخص هن تي غمگين نه آهي. دنيا ۾
ڪيترائي ماڻهو آهن جيڪي ٻين ماڻهن کي غمگين ڪن ٿا.
پر اهڙو ماڻهو بهادر آهي جيڪو ڪڏهن به ٻين ماڻهن کان
غمگين نه ٿيندو آهي."
هو اهڙو ته اخلاق وارو ماڻهو هو جو ڪڏهن به ڪنهن کي
به عزت کان سواءِ نه سڏيندو هو. جيڪڏهن ملاقات واري
جاءِ تي خواجه صاحب جون صحبتون موجود هونديون ته
هو پنهنجو پير سڏي طرف نه رکندو. سندس ظاهر ۽
باطن جي ڇاڻ بابت جيڪو معلوم ٿيندو، ان قسم جي
معاملي تي بحث ٿيندو.
سيد محمد ۽ قاضي احمد دمامي، جيڪي به علم ۽
فضيلت جا مالڪ هئا ۽ جن چيو ته جيتوڻيڪ انهن جو گهڻو
علم ۽ دانائي آهي پر اسان سندس اڳيان اسڪول جي
شاگرد وانگر آهيون. سڄو ڏينهن سندس ملاقات جاري
رهندي ۽ ڪنهن به شخص کي ڪنهن به وقت سندس
ملاقات واري جاءِ ۾ داخل ٿيڻ تي ڪا پابندي نه هوندي
هئي. ساٿين جي ميڙ جي ڪري سندس دل ڪڏهن به تنگ
نه ٿيندي هئي. هو هميشه مسڪرائيندڙ چهري سان مزار
جي عمارت ۾ ويهندو هو. هو دوستن کي تمام گهڻو خوش
ڪرڻ جي ڪوشش ڪندو هو. هو بزرگن کي عزت ۽

جوانن کي همت جي نظر سان ڏسندو هو ۽ ٻارن سان پيار ڪندو هو. جڏهن ڪو به ڪيس دعا جي درخواست ڪندو هو ته هو چوندو هو ته "الله خير ڪندو." جيڪڏهن هو جواب ڏيندو ته ڪم جلد ٿي ويندو. جيڪڏهن ڪو هٻڪندو ته ان ڪم جي مڪمل ٿيڻ بابت شڪ ٿيندو.
سندس معجزا گهڻا آهن ۽ انهن سڀني کي گڏ ڪرڻ ممڪن ناهي. سندس ڪجھ معجزن جو ذڪر هيٺ ڏنل آهي.
سيد عالم لاهوري جن چيو ته "جڏهن هو حج جي زيارت لاءِ مڪي ويو آهي ته ان وقت هڪ نوجوان جيڪو مون سان صفا جي جاءِ تي مليو ۽ هن مون کي چيو ته "مون سان وابستگي لاءِ پنهنجو هٿ ڏيو جيئن صوفيانه طريقي سان مان توهان جو روحاني مالڪ آهيان." اهو چوڻ تي هو منهنجي نظر کان غائب ٿي ويو. جڏهن مان جمره جي جاءِ تي ويس ته ان شخص مون کي پنهنجي زيارت سان نوازيو. هڪ پيري مون ڏٺو ته هو ڪعبي ۾ بيٺو آهي. مون ڪيترن ئي عرب ماڻهن کان هن بابت پڇيو پر ڪنهن به مون کي هن جي تفصيل نه ٻڌائي. ۽ نه ئي انهن کي هن بابت ڪا ڄاڻ هئي. حج جي سفر کان پوءِ اتفاق سان مون ڪجهه ماڻهن کان ٻڌو آهي ته لاوارث شريف جو هڪ نيڪ ماڻهو اتي رهي ٿو ۽ جيڪو هڪ وڏو نيڪ ماڻهو آهي. تياري ڪرڻ کان پوءِ مان ان نيڪ ماڻهو وٽ ويس. ۽ ان کي ڏسڻ کان پوءِ مون ان کي سڃاڻي ورتو. ۽ هو اهو ئي ماڻهو هو جيڪو مون هن کي مڪي شهر ۾ ڏٺو هو.
سيد حبيب شاهه پوشنگي، جيڪو ڪنهن زماني ۾ بادشاهه جي علائقي ۾ سندس خاص ساٿي هو ۽ جنهن سندس شاگرد بڻجڻ جي واقعي بابت چيو آهي ته "هڪ پيري

اســين دريــاءَ جي ڪنــاري تي ڪــافرن ســان وڙهي رهيا هئاسين جنهن □ اسان کي جنگ □ شڪست ملي. مخـالف فوج اسان تي غالب اچي وئي. ان مونجهـاري □ اسـان جا ڪيترائي ساٿي جيڪي دريـاءَ جي پـاٽي □ ڪـري پيا هئا. □ مان به انهن □ شامل هوس. مـون دريـاءَ مـان نڪـرڻ جي پــوري ڪوشش ڪــئي پر هن معــاملي □ ڪاميــاب نه ٿي سگهيس. اهـڙي بيوســيءَ جي حـالت □، مـون کي ويجهي علائقي □ ڪيترائي شيخ ياد آيا ته مون کي درياءَ جي پـاٽي مان ڪڍن. اوچتو هڪ سـهڻو □ خوبصـورت نوجـوان جيڪو اتي ظـاهر ٿيو □ ان نوجــوان جي خوبصــورتي □ فضل جو بيـــان ڪيو جيڪو مـــون لاءِ ممڪن نه هو. هن مـــون کي پڪڙيو □ هڪ جهٽڪي □ مــون کي دريــاءَ جي پــاٽي مــان ڪڍي ڇڏيو پر جلد ئي هو اتـان غـائب ٿي ويو. تنهن ڪـري مون کي هن معاملي تي حـيرت ٿي. پر دل □ فيصـلو ڪيو ته اج ڪان پـوءِ هو منهنجو روحـاني مـالڪ آهي. پـوءِ مـون جلد ئي دنيا سان پنهنجو تعلق ختم ڪري ڇڏيو □ ان شــيخ کي ڳولڻ جو سفر شروع ڪيو. مون خراسان □ ماورا نهر جي سيني علائقن □ ڳولا ڪئي آهي. □ دهلي تائين پهتو پر هو نه مليو. جـڏهن مـدد خـان پٺـاڻ سـنڌ صـوبي تي حملو ڪـرڻ جو فيصلو ڪيو ته پوءِ مان هن خيـال سـان سـندس فــوج □ شــامل ٿيس ته شــايد ان نوجــوان بــابت ڪجهه معلومات ملي سگهي. جڏهن مان ڪنهن شيخ بابت ٻڌو ته سنڌ □ داخل ٿيس ته مان سندس موجـودگي □ ويو آهيـان پر پنهنجي مقصد □ ڪامياب ٿي سـگهان ٿو. آخرڪـار هاله ڪنڊي شهر □، مون کي خبر پئي ته لاواري شـريف □ هڪ نيڪ ماڻهو آهي. ان وقت ملڪ □ انتشار □ فساد هئا، تنهن ڪــري اتـان واپس اچڻ جو سـبب اهو هو. جـڏهن حـالتون

بهتر ٿيون ته پـوءِ مـان لاواري شـريف پهتو آهيـان. جـڏهن مان زيارت كـئي ته مـون كيس سـچاٽي ورتو آهي ته اهو شهزادو آهي جنهن مون كي دريـاءَ جي عـذاب كـان بچـايو آهي. پوءِ مـان لاواري شـريف ۾ رهيس ۽ تصـوف جو علم گهريو. هن مــون كي تعليم ڏني آهي ۽ هن پنهنجي گهــٽي دلچســپي ڏيكـاري آهي. اهي سڀ اثر ســندس ڏيــان جي كري آهن.
شيخ كـريم الله چيو ته "مون شادي لاءِ هڪ تجـويز گهـري هئي. پر معاملو شـادي جي سـطح تـائين پهچي ويو. مـون كي لاواري شـريف وڃڻ جو شـوق هو. ۽ مـون گهٽو وقت لاواري شريف ۾ گذاريو آهي. اوچتو ڳوٺ مان هڪ شخص آيو ۽ هن ٻڌايو ته "توهان جي سسر توهان جي شادي جي تجويز كي تـوڙي چـڏيو آهي ۽ هـاٽي هن اهو تجـويز كنهن ٻئي هنڌ مقرر كـيو آهي. ۽ سياٽي رات شادي ٿيندي."
جڏهن هي معـاملو حضـرت خواجه محبـوب الصـمد تـائين پهتو ته انهن مون كي پنهنجي حضور ۾ سڏيو ۽ مـون كـان پڇيو ته "توهان جو ڇا خيال آهي"؟ مون انهن كي ٻـڌايو ته "ان جو كـو علاج نـــاهي. اج رات جو واعـــدو آهي ۽ ڏهه ڏينهن جو سـفر آهي." پـوءِ انهن چيو ته "الله جي طرفـان خير ٿيندو. پر هڪ وقت لاءِ توهـان كي وڃڻ جي ضـرورت آهي." انهن جي چــوڻ مطــابق مــون كي اتــان روانو كـيو ويو. ٽن كـوسن جي فاصـلي تي (تبـديلي هڪ كــوس كي تقريباً 2 انگريزي ميل جو مشورو ڏنو.) مان ٿكل هوس ۽ اتي رات جو آغـاز ٿيو. تنهن كـري مـون پنهنجو سـفر ختم كـيو آهي. ۽ ٻئي ڏينهن مون 4-5 كـوسن جو سفر كـيو ۽ رات جو آغاز ٿيو ۽ مـان ان جـاءِ تي رهيس. مـون كي اهو احسـاس آهي ته منهنجي پـيرن هيٺـان زمين جـون لهـرون

هيون. ۽ پريشان آهيان ته جيڪڏهن اهڙي حالت هوندي ته
مان پنهنجي ڳوٺ ڪيئن پهچندس؟. پوءِ جنهن رسـتي تـان
مان ويو هوس ان جاءِ تي سـمهي پيو هـوس. جـڏهن مـان
جاڳي رهيو هوس ۽ جـڏهن صـبح ٿي ته مـون ان جـاءِ جي
ويجهو هڪ ڳـوٺ ڏٺو آهي. ۽ اهو منهنجي ڳـوٺ وانگر هو.
مــون کي حــيرت ٿي ته هن معــاملي ۽ کهــاڻي ڇا آهي؟
جڏهن مان ڳـوٺ جي ويجهو پهتس ۽ اتي هڪ مـاڻهو مليو
جيڪـو مون کي سڃاڻي ٿو. پوءِ مون کي خبر پـئي ته مــان
پنهنجي ڳوٺ پهچي چڪـو آهيـان. ان چاتل سـچاتل شـخص
سان مون پنهنجو مسـئلو پڇيو ۽ پـوءِ هن ٻـڌايو ته "ڪالهه
رات شـــادي جو واعـــدو ڪيو ويو هو پر اوچتو گهر ۾ باهه
لڳي وئي. جڏهن هڪ پاسي کان باهه وسـائي وئي ته ٻـئي
پاسي کان باهه شروع ٿي وئي. ۽ اهڙي طرح، سڄي رات
گذري وئي. اڄ رات گهر ۾ هڪ ڪــارو نانگ نظر آيو جيڪـو
چوڪري جي چوڌاري گهمي رهيو هو. هاڻي مان اتان اچي
رهيو آهيـان." هن معـاملي کـان، مـون لاءِ اطمينـان هو. ۽
مان پنهنجي گهر ڏانهن ويس ۽ ڳالهايو.
منهنجي سسر ســـان منهنجي شـــادي بـــابت. پر منهنجي
سسر منهنجي شادي جي تجويز کي رد ڪري ڇڏيو. ڳــوٺ
جو سردار پارڪر بلوچ قبيلي ســان تعلق رکي ٿو ۽ ان جو
نالو جـوڳي هو ۽ جنهن مـون کي پڙڪـايو. تنهن ڪـري هو
مــون تي نــاراض ٿيو ۽ هن مــون کي تمــام گهڻو گــاليون
ڏنيـون. مـان تمـام گهـڻي پريشـان ٿيس ۽ مسـجد ڏانهن
ويس. سوچڻ لڳس ته مـان هـتي پـاڻ نه آيو آهيـان . پـوءِ
سوچڻ لڳس ته ڏسڻ لڳس ته ڇا ٿينـدو؟. اڃا ڪجهه لمحا
به نه گذريا هئا ته ڳوٺ جي سردار جو وڏو پٽ جيڪـو مٿي
کـان ڪــري پيو ۽ اتي فـوت ٿي ويو ۽ اڃا تـائين اهو مـاتم

جاري هو ته ان وقت ڳوٺ جي ٻاهران روئڻ □ زور سان روئڻ جو آواز ٻڌڻ □ آيو. خبر پئي ته ڳوٺ جي سردار جو ننڍو پٽ جيڪو شڪار تي ويو آهي □ هو گهوڙي تان ڪري پيو □ سندس ڳچيءَ ٽٽڻ سان فوت ٿي ويو. ڳوٺ جي ان سردار تي سوچڻ لڳو ته اهو ٿيو آهي ڇو ته هو مون کي ناراض ڪري رهيو هو. پوءِ هو منهنجي ويجهو آيو □ افسوس ڪرڻ لڳو □ هن مون کي چيو ته "بيٺو تجويز توهان جي آهي." پوءِ ان وقت منهنجي شادي ٿي وئي.
خواجه صاحب حضرت محبوب الصمد جي باري □ چيو آهي ته " هو قطب آهي (قطب (قطب، قطب، قطب، قطب، يا قطب (عربي: قطب))، جنهن جو مطلب آهي 'محور'، 'محور' يا 'قطب'. ... قطب صوفي روحاني اڳواڻ آهي جنهن جو خدا سان هڪ الاهي تعلق آهي □ اهو علم منتقل ڪري ٿو جيڪو ڪيس تصوف جو مرڪزي يا محور بڻائي ٿو، پر هو دنيا کان اڻڄاڻ آهي.) نيڪي جو رستو ڏيکارڻ لاءِ □ مدار جو قطب □ سندس زندگي گذارڻ جو طريقو قلندري آهي.
شيخ عبدالرحيم ڳڙهيدي چيو ته "هو .(بي همت روح) فرض جو محافظ، بي همت انسان □ سخي انسان آهي □ هن جهڙو ڪو به ناهي □ نه ڪڏهن ٿيندو."
هڪ پيري هن دنيا □ مذهب جي ڪمن بابت □ هن چيو ته "ڪيترائي ماڻهو جيڪي چاهين ٿا ته فلاڻو ڪم ختم ڪرڻ کان پوءِ اهي الله جي ياد □ مشغول ٿين. هي بيوقوفي سوچ ته جيستائين دنيا جي خواهشن ڪي ختم نه ڪيو ويندو، ان وقت تائين الله ڏانهن واپس نه ويندو."
چاڪاڻ ته هڪ هٿ سان به ڪم ممڪن نه هوندا.
ساڳيءَ طرح، ٻ□ پيارا هڪ دل □ رهي نه سگهندا.

ان جو مطلب آهي دنيا ۾ مذهب جون خواهشون
جيڪو هڪ دل ۾ رهڻ ممڪن ناهي
هو چوندو هو ته "جڏهن اُٿ تي دنياوي محبت غالب هوندي ته هو چئن مهينن تائين ڪائڻ پيئڻ ڇڏي ڏيندو آهي. پر جيڪڏهن ڪنهن تي الله جي محبت غالب هوندي ته ان جي حالت ڇا هوندي؟" هو چوندو هو ته "18 سالن کان اڳ هي دنيا جيڪا اسان لاءِ سٺي لڳي رهي هئي. ان کان پوءِ 30 سالن تائين، ٻئي دنيا جيڪي هڪجهڙيون لڳي رهيون هيون. پر هاڻي اها ٻي دنيا سٺي لڳي رهي هئي."
پاڻ 27 ربيع الثاني 1218 هجري ۾ مغرب ۽ عشاء جي نماز جي وچ ۾ هن فاني دنيا مان لاڏاڻو ڪيو، سندس وفات جي تاريخ قرآن پاڪ جي هيئين آيت مان ڳڻپيو وڃي ٿي.
واقضي ا لله امر
خدا حڪم جاري ڪيو آهي.

5. حضرت غوث عالم خواجه ثاڻي

حضرت غوث عالم خواجه ثاني رمضان جي مهيني ۾ 1199 هجري مطابق جولاءِ 1784ع ۾ پيدا ٿيا، حافظ هدايت الله جي روايت آهي ته خواجه بزرگ کيس ٻه خوشخبريون ڏنيون آهن ته اسان ٻئي پيري زندگي ۾ ايندا سين. ۽ توهان تي، پيغمبر محمد جي حقيقت ظاهر ٿيندي. حافظ هدايت الله جا دوست کيس ٻڌائيندا هئا ته "اهي ماڻهو جيڪي هن دنيا مان هليا ويا ۽ انهن مان ڪو به هن تاريخ تائين واپس نه آيو. هن عمل جي خلاف، اهو ڪيئن ٿيندو.؟" پر حافظ صاحب چوندا هئا ته "هن ڪي

پنهنجي روحاني مالڪ تي ايمان آهي ۽ اهو ٿيندو." جــڏهن
حافظ صاحب کي خبر پئي ته حضرت محبوب الصــمد جي
گهر ۾ هڪ ڇــوڪرو پيــدا ٿيو آهي ۽ ان جو نــالو ســندس
ڏاڏي جي نالي مطابق محمد زمان رکيو ويو آهي. پــوءِ هن
پنهنجن دوستن کي چيو ته "خواجه بُـزراڳ جنهن مـون کي
به خوشــخبريون ڏنيــون ۽ انهن مــان هڪ پــوري ٿي. هو
بلڪل خواجه بُــزراڳ وانگر هو. ۽ مـــون کي اميد آهي ته
بيــون خوشــخبريون به پوريــون ٿينــديون." جــڏهن حافظ
هدايت الله پنهنجي وفات وقت پــڌايو ته اڄ خواجه بُـزراڳ
جو واعدو پــورو ٿيو آهي ته احمـدي جي حقيقت مختصر ۽
تفصيل سان جيڪا مون تي ظاهر ڪئي وئي هئي.
خواجه بُــزراڳ جي دوســتن مــان جيڪي چونــدا هئا ته
"حضــرت خواجه محمد زمــان ثــاني شــڪل ۽ صــورت ۾
بلڪل حضرت خواجه بُزراڳ وانگر آهن. تنهن ڪري، مــٿي
ڪان پيرن تائين ڪو به تل جو فرق نه هو."
حضــرت ســدها تــورا چونــدو هو ته ”نــالو جي هڪجهـڙائي
موجود آهي ۽ ڪجهه حالتن ۾ موجود آهي
۽ حقيقت جي هڪ شـــڪل ۾ هر شـــخص جي جسم جي
شڪل جو امڪان مختلف هوندو پر حضرت غوث عالم جو
نــالو، جسم ســندس نمــوني مطــابق آهي ۽ جيڪو بلڪل
حضرت خواجه بُزرگ جي مطابق ۽ هڪجهڙائي وارو هو.
مــير نــور علي شــاهه چونــدو هو ته "ظــاهر آهي ته غــوث
عــالم، جنهن کي خواجه محبــوب الصــمد پنهنجو جانشــين
مقــــــــــرر ڪيو آهي. پر حقيقت ۾، هو هڪ مڪمل نيڪ
شخصيت هو. ۽ جيڪو بــاطن ۾ ڪمــال جي مقــام تي پهتو
هو. شروعات کان وٺي پنهنجي ڏاڏي جي مهربانيءَ ســان،
هو هڪ اويسي رهيو آهي. مير نــور علي شــاهه چونــدو هو

ته "هڪ دفعو اجا تـائين هو بـالغ نه ٿيو هو ته صـبح جو اڌ
رات جو هن مون کي فـون ڪيو ته هن لاءِ ڪـوٽ آڻيـان ۽
پـوءِ هو ان کي پـائي رهيو هو. مـون کي حـيرت ٿي ڇو ته
موسم تمام گهڻي گرم هئي. مون هن کان هن معاملي جو
سبب پڇيو آهي ۽ هن مون کي ٻـڌايو آهي ته "فلاڻي ملڪ
۾ سـخت مينهن پيو هو. ۽ انهيءَ سـبب ڪــري، گهر جي
ڇتين مـان وڏي تعـداد ۾ ٽڪـرا ڪـري رهيا هئا. اسـان هڪ
ڪيس جي هن ڪارروائي کي ڏسي رهيا هئاسين تنهنڪري
ٿڌ جو احساس ٿيو ۽ انهيءَ سـبب، اسـان پـائڻ لاءِ ڪـوٽ
گهريو آهي."
مير نور علي جـڏهن هن معـاملي جو ذڪر ڪيو ته ڪـانئس
پڇيو ويو ته "ڪجهه مـاڻهو جيڪي ملاقـات واري جـاءِ تـان
غائب ٿي ويندا ۽ پوءِ ڪجهه فاصلي تي وچڻ ڪان پوءِ اکين
جي ڇِپ ۾ اتي ملي وينـدا. ۽ هن معـاملي ۾ ان جو سـبب
ڇا آهي؟" هن چيو ته "اهــڙا مــاڻهو جيڪي اتي ويٺا آهن،
انهن پاڻ لا جي جملي سـان انڪـار ڪيو آهي ۽ پـوءِ جـتي
اهي ظـاهر ٿين ٿا اهي الله جي جملي سـان اثبـات ڪـري
رهيا آهن."
حضرت خواجه محبوب الصمد جي خاص خـادم پيرانـه جن
چيـو تـه "ڪنهن خـاص سـبب جي ڪـري هـو بيمـاري جي
آخري ڏينهن ۾ پنهنجي پيءُ سان ملڻ نـه وينـدو هـو. مـون
ڪانئس پڇيو آهي ته توهان جـو پيـو پٽ جيڪـو توهـان جي
بيماري دوران توهان سان ملڻ ايندو هو پر حضـرت غـوث
عالم توهان سان ملڻ نه آيو ۽ ان جو سبب ڇا آهي؟" هن
چيـو تـه "اسـان ميـا جيـو کي تڪليـف ڏيڻ نٿـا چـاهيون."
حضرت غوث عالم لاءِ هو هميشه تمام گهڻو احترام ڪنــدو
آهي ۽ ڪيس ميا جيو سـڏيندو آهي. پـوءِ هڪ پـيري جـڏهن

هو پنهنجي پيءُ سان ملڻ آيو تـه حضـرت خواجـه محبـوب الصمد کيس ڏسي تمام گھڻـو خـوش ٿيـا ▯ بيهڻ وقت هن کي هڪ اشارو ڏنو ته ڦاٿـل جـڳ آٽيـو پـوءِ حضـرت غـوث عالم جن ان کي آندو ▯ سندس خدمت ▯ پيش کيــو ▯ ان تي، هو هن معاملي ▯ تمـام گھڻـو خـوش ٿيـو. ▯ هن کيس چيو ته "هي خدمت توهان جي لاءِ آهي جيڪـا قيـامت جي ڏينهن تائين ڪافي هوندي."

حضرت غـوث عـالم پنهنجي حيـاتيءَ ▯ به پـيرا حج جي زيارت لاءِ ويا. پهريون سفر 1228 هجري مطابق 1813ع ▯ ٿيو ▯ هن سفر جي تاريخ تاريخ آهي
و ذکر اسم ربي
▯ پنهنجي رب جو نالو ياد ڪيو
عيد ذي الحج جي ڏينهن تي، هن حج جي تيـــاري شــــروع ڪري چـڏي آهي ▯ 14 ذي الحج تي جمعي جي نمـاز ڪـان پوءِ، هن پنهنجو سفر شـروع ڪـري چـڏيو آهي. شـهر جي ٻاهران ماڻهن جي هڪ وڏي تعداد ▯ ٽوليون هيون جن خـدا کي الــوداع چيو. ▯ هو پنهنجن ســاٿين ســان گڏ ســفر تي روانو ٿيو. ڪڇ ڪرن مان گذرنـدي، هو منـڊوي بنـدر پهچي ويو آهي. جتي سنڌ جا امير ▯ دولتمند ماڻهو ســندس مريد بڻجي رهيا هئا. ▯ اهي ساڻس گڏ حج جي زيـارت لاءِ مڪي وڃڻ لاءِ تيــار ٿي ويا آهن. ▯ ســندس ٽــولي ▯ هڪ ســئو ماڻهو شامل ٿي ويا. آخرڪار، هو ٻـيڙي تي سـوار ٿيو آهي ▯ هو مکه جي بندرگاهه تي پهتو آهي. ســــندس پهچڻ تي شهر جا امير ▯ معزز ماڻهو سـندس اسـتقبال لاءِ بندرگاهه تي پهتا آهن. عــرب دنيا جا مشــهور عـالم ▯ مفـتي شــيخ محمد عابد مـدني جن کي دل جي گهـراين سـان سـندس

استقبال ڪرڻ لاءِ اتي بندرگاهه تي موجود هئا □ هڪ پيرو هو مـديني ڪـان لاوارث شـريف جو دورو ڪـري چڪو هو. شـيخ عابد جي روايت آهي ته "جـڏهن هو ٻـيڙي تـان لهي ويو ته ٻيا ماڻهو اڳتي وڌيا □ سـندس هٿ چميا. جـڏهن هن مـــون ڏانهن ڏٺو ته پـــوءِ هن منهنجا هٿ ملائي مـــون کي شرمسار ڪيو. □ منهنجا هٿ جهلي منهنجي گهر هليو ويو. سندس محبت مان مون کي محسوس ٿيو آهي ته هو مون کي اڳ □ ئي سـڃاڻي چڪو آهي پر جيتـوڻيڪ اها منهنجي ساڻس پهـرين ملاقـات هـئي. هڪ درويش هٿ ٻـڌي ڪيس ٻـڌايو آهي ته اسـان جو رهـائش ٻـئي پاسي آهي. اشـاري سان هن ڏانهن اشارو ڪيو ويو □ هن ڪيس ٻڌايو ته فلانڪ ماڻهو جيڪو سـندس گهر وٽي وڃي رهيو آهي. پـوءِ هو ٽن ڏينهن تائين منهنجي گهر □ رهيو. □ باقي ڏينهن هو پنهنجي رهائش □ پنهنجن شاگردن سان گڏ رهيو. مون تي سندس محبت □ پيـار جو اهـڙو اثر هو جو مـون کي چيو ته "مـان صـوفيانه طـريقي □ داخل ٿيڻ چاهيـان ٿو". هن مـون کي صلاح ڏني. ڏينهن جي ٽـئين حصي جي وقت هن مـون کي الله جي يـاد □ مشـغول ٿيڻ لاءِ چيو. مـون تي عقيـدت جو اهڙو غلبو هو جو ڪجهه ڏينهن تائين مان پنهنجي شخصيت □ ظهور جي ڄاڻ کان غائب ٿي ويس جيڪو عقيـدت □ ان جي بـرعڪس □ ضم ٿي ويو هو. بـاطن وارن مـاڻهن جي باري □، مون کي هن معاملي □ تمام گهـڻي خوشي ٿي. □ هن گروهه لاءِ، منهنجو ايمـان تمـام گهڻو وڌي ويو. مـــون حضرت جا ڪيترائي معجزا ڏٺا آهن. منهنجي عقيدت جيڪا ٻن شـين تي منحصر آهي. پهـرين منهنجي دل جي وسـيع ڄاڻ جي باوجود، جيڪا الله جي يـاد ڪـان لاپـرواهي هـئي. ايـتري تـائين جو مـان سـندس صـحبت □ شـامل ٿيس.

حضرت امام اعظم ڪوفه جن حضرت امام جعفر الصادق
ڪان باطن جي ڄاڻ جي تعليم حاصل ڪئي آهي. جن چيو
ته "هن زندگي جا آخري ٻه سال آهن جيڪي نه ملندا ته
نعمان ڪي قتل ڪيو ويندو." ٻي شيءِ جيڪا مون کي
صوفيانه طريقي ۾ داخل ٿيڻ تي مجبور ڪيو اها آهي ته
دنيا جي باري ۾ سندس لاپرواهي. اسان سڪيو ته ماڻهن
کي تصوف ۾ دلچسپي رکندڙ ٻئي شخص کان وڌيڪ
عقيدت نه هوندي آهي. مون ڪيترائي ماڻهو ڏٺا آهن جن
کي تصوف جو دعويٰ آهي پر انهن ۾ ڪا به حقيقت ناهي.
تنهن ڪري منهنجو دل جيڪو اهڙن ماڻهن جي گروهه ۾
شامل ٿيڻ لاءِ دلچسپي ڏيکاري رهيو هو. هڪ پيرو مصر
کان هڪ شيخ مڪي آيو ۾ ان سان گڏ هڪ وڏي تعداد ۾
ماڻهو هئا. ۾ مڪي جا ڪيترائي ماڻهو جيڪي انهن سان گڏ
واپس ايندا آهن. مان هليو ويس. مڪي جي عالمن سان
گڏ ساڻس ملڻ لاءِ. مون انهن کي ڏٺو آهي ته اهي دين
جي فائدي تي خوش هئا ۾ اهي دنيا جي نقصان تي
افسوس ڪري رهيا هئا ۾ هن مشاهدي جي ڪري منهنجو
دل جيڪو تمام گهڻو تنگ ٿي چڪو هو. ۾ مان اتان واپس
آيو آهيان. ۾ ان ڏينهن کان وٺي اڄ تائين روم کان شام
تائين مون خواجه محمد زمان ثاني جهڙو ماڻهو نه ڏٺو آهي
۾ مون پنهنجي پوري ڪوشش ڪئي آهي پر هو دنيا جي
فائدي يا نقصان تي خوش يا غمگين نه ٿيو.
آخرڪار هو جده پهچي ويو آهي. ۾ جتان سهولت جي
انتظام سان ڪيس مڪي شهر پهچايو ويو. هو شهر جي
ٻاهران سهولت تان هيٺ لهي رهيو هو ۾ پنڌ ڪندي
پنهنجي ٻن نوڪرن سان گڏ مڪي جي مقدس حرم ۾
داخل ٿيو. حافظ ملوڪ جن چيو ته " سعي جي جاءِ تي

(سعي (عربي: السعي)) حج □ عمري جي لازمي رسمن مان هڪ آهي □ مسجد الحرام □ ڪعبي جي پرسـان واقع صـفا □ مـروه جي ٻن ننـڍين ٽڪـرين جي وچ □ ست ڀـيرا اڳـتي پوئـتي هلڻ جي رسم جو حوالو ڏئي ٿو.) هو خواجه بهاءُ الـدين نقشـبند جو هڪ شـعر ورجـائي رهيو هو جيڪو هيٺ ڏنل آهي.

مُفلسا نِي امدَم دَرَ ڪوئي تو
شي لله از جما ل لا و عي تو

هو شو جي سار سنڀال نه ڪندو هو □ سنڌ □، هو ٽـوپي □ ڪوٽ پائيندو هو، پر عرب □ ملڪ جي رسـمن مـوجب هو قميص □ پڳڙي پائڻ جو عادي هو. هو پنهنجن شاگردن کي منع ڪنـدو هو ته هو پنهنجي چـوڌاري گڏ نه ٿين. ته جـيئن سندس ڪا شهرت نه ٿئي. ان جي باوجود، سندس چهـري جي روشـني ڏسي ڪيـترن ئي ملڪن جا حج جا ڪيـترائي زائر جيڪي کيس نه سڃاڻندا هئا □ کيس چوندا هئا ته تون هندستان جو سلطان آهين.
هو عام طـور تي طـواف □ مشـغول هونـدو آهي (لسـاني طور تي، لفظ " طاف " عربي فعل مـان نڪتل آهي جنهن جي معـنيٰ آهي " گهمڻ " يا " ڪنهن شـيءِ کي گهـيرو ڪرڻ " . ان جي ٽيڪنيڪل معنيٰ ڪعـبي جي گهڙيـال جي مخـالف طـرف ست چڪر لڳـائڻ آهي. ڪعـبي جي هڪ مڪمل چڪر کي رات جي وقت "شوط" (عربي: شـوط) چيو وينـدو آهي. □ ڏينهن □ پنهنجي مـذهبي فرضن کي ادا ڪرڻ کان پوءِ، هو هر وقت خـاموش حـالت □ ويهنـدو هو. جـڏهن هو مـديني لاءِ سـفر شـروع ڪنـدو هو ته پـوءِ هن عصر جي وقت کـان عشـاء جي نمـاز تـائين جو سـفر پنڌ

ســـان طــئي ڪيو. ۽ مـــديني ۾ هو پنج مهينا رهيو ۽ گهڻو وقت هو رسول الله ﷺـ جي مزار جي سامهون مراقـبي ۾ ويٺو رهندو هو. حافظ مملوڪ چونـدو هو ته مـديني ۾ هڪ گروهه جيڪو سمرقند کان ايندو هو جيڪو حضـرت خواجه احرار سان تمام گهڻو عقيدت رکندو هــو، گهڻو ڪــري اهي ســندس خــدمت ۾ حاضر ٿينــدا هئا. هن گروهه جا مــاڻهو چوندا هئا ته "توهان جي روحـاني آقا ۾ اهي سڀ خوبيـون آهن جيڪي خواجه احرار پنهنجي ڪتاب مقــام ۾ لکيا آهن. اهو تمام سٺو ٿيندو ته حضرت اسـان کي اسـان جي ملڪ جي زيارت جي سعادت عطا فرمـائي ته جـيئن اتي رهنـدڙ ماڻهو هڪ نئين طريقي سان فائدا ۽ احسان حاصل ڪــري سگهن.

رمضــان جي مهيــني ۾، هو مڪي واپس ويو ۽ اتــان کــان پيادل عرفات تائين پهچايو ويو. حافظ مملـوڪ چيو آهي ته "جڏهن اسين سمنڊ ۾ هئاسـين، تـڏهن هڪ ٻــوڏ آئي جيڪا اســـان کي گهــيري ورتو. ۽ جهــاز هڪ پاسي جهڪڻ لڳو. ماڻهو تمام گهڻو پريشـان ٿي ويا ۽ هن معـاملي ۾ شـور ۽ شور شروع ٿي ويو. پر هو هڪ سنگين صـورتحال ۾ تمـام گهڻو پرســـڪون حـــالت ۾ ويٺو هو ۽ انهن کـــان دعا جي درخواست ڪــئي. جــواب ۾، هن چيو ته "اطمينــان رکو ۽ الله جي طرفان خير هوندو." ۽ ڪجهه وقت کان پــوءِ ٻــوڏ گهٽ ٿي وئي. واپسي جي سـفر تي جـڏهن اسـان حديـده بندرگاهه تي پهتاسين ۽ ان وقت تائين جهـازن جي روانگي جو موسم شــــــروع ٿي ويو پر هن پنهنجو روانگي روڪي ڇڏيو ۽ هو اتي ئي رهيو. اصـحابن جي چهـري مـان ظـاهر ٿيو ته اهي پنهنجو ســـفر جـــاري رکڻ چـــاهين ٿا. ۽ هن معاملي ۾، انهن کان درخواست ڪـئي پر انهن کي اجـازت

نه ڏني وئي. حافظ ملوڪ چيو ته حضرت ان کي ٻڌايو ته "هو هتي ڪجهه ڏينهن رهيو آهي چاڪاڻ ته اسان جي بزرگن هن کي سفر جاري رکڻ کان منع ڪيو آهي." جنهن □ ڪا نه ڪا ضرور حڪمت هوندي. اهو ڏينهن اسان کان پري ناهي جنهن ڏينهن اسان زندگي جي سٺي حالت □ پهچنداسين. حافظ چيو ته "مون ڏٺو آهي ته ٽولي □ انهن وٽ پنج ريال بچيا هئا. □ هن حالت □، اسان تمام گهڻو پريشان هئاسين. اسان شيخ جي خدمت □ هي حقيقت ٻڌائي آهي. هن چيو ته "پريشان نه ٿيو اڃا به هڪ ڏينهن جا خرچ آهن. □ اسان جا سڀئي ڪم الله جي حوالي ٿي ويا آهن. پوءِ اسان ڏٺو ته هڪ شخص خواجه صاحب جي خدمت □ اتي آيو □ ان کي هڪ وڏي رقم پيش ڪئي □ اتان هليا ويا. اسان کي خبر نه هئي ته اهو شخص ڪير هو □ اهو به خبر نه هئي ته هو ڪهڙي جاءِ تان اتي آيو آهي."

آخرڪار، 12 شوال 1230 هجري تي، هو پنهنجي ٽولي سان گڏ مانڊوي بندر تي پهتو آهي. □ ساڳئي مهيني 14 شوال □ ڏينهن جي ٽئين حصي تي هو ويمڪن جي جاءِ تي پهتو آهي. □ هي جاءِ لاواري شريف کان پري واقع آهي □ رات جو هو اتي رهيو □ صبح جو سوير پنهنجي گهر هليو ويو.

ٻئي حج جي سفر لاءِ، هن 1238 هجري □ صفر جي مهيني □ سفر شروع ڪيو آهي جيڪو آڪٽوبر 1822 سان مطابقت رکي ٿو. حافظ چيو ته "هو منڊوي بندر □ 40 ڏينهن رهيو آهي، جهاز جي سفر لاءِ اچڻ جي انتظار □. سفر جي وقت، هن پاڻ سان گڏ ڪاڌي پيتي جو سامان □ پيئڻ جو سامان گڏ ڪيو آهي. مخالف هوائن جي ڪري، سمنڊ جي سفر □ گهڻو وقت گذريو. جهاز جي عملدار

غريب حاجين کي تمام گھڻي تڪليف ڏني آهي. هن مون
کي فون ڪيو آهي □ حڪم ڏنو آهي ته "ڪاڏي مان،
ضرورت مطابق ٻارن □ پوڙهن کي ڪاڏي پيتي جون شيون
ڏنيون وڃن." □ هن معاملي □ حڪم پورو ڪيو ويو. □
آخرڪار، صرف ڪجهه ڏينهن لاءِ ڪاڏي پيتي جو سامان
بچيو هو." ماڻهو هن معاملي بابت پريشان هئا. هن مون
کي فون ڪيو آهي □ مون کي چيو آهي ته ڪئپٽن کان
پڇان ته ڪو ويجهو ساحل ڪٿي آهي □ ڪيترو ويجهو
آهي؟ مون ڪئپٽن کان پڇيو آهي □ ڪير چيو آهي ته نوس
جبل جو ساحل ويجهو آهي. □ اهو چار ڏينهن جي سفر
جي مفاصلي تي آهي. مون حضرت کي هن معاملي تي
مڪمل تفصيل ٻڌائي ڇڏيا آهن. هو ڪجهه دير خاموش
رهيو پوءِ ڪيس چيو ويو ته "بيٺو□ ڏسو ته ڪو قلعو مليو
آهي يا نه." مان بيٺو □ ٻاهر آيس پر ڪو قلعو نه ملي
سگهيو. هن مون کي ٻيو پيرو حڪم ڏنو آهي. پوءِ مان
ٻاهر ويس □ جيترو ٿي سگهي ڏنو □ ڪڪر وانگر ڪجهه
مليو. اهو ٻڌي هو مسڪرائي رهيو هو □ هن چيو ته هي
نوس آهي. مون ڪپتان کي اطلاع ڏنو آهي □ جيڪو مون
سان ناراض هو. □ هن مون کي ڪاوڙ سان ٻڌايو ته
"نوس جبل هتان کان 100 ڪوس جي مفاصلي تي آهي."
مختصر □، مان خاموش رهيس. ڪجهه دير کان پوءِ نوس
جبل اتي نظر آيو. ان وقت هن مون کي جهاز جي ڪپتان
کي وڃڻ جو حڪم ڏنو □ جهاز جو رخ ان طرف موڙيو ته
جيئن ماڻهو اتان پاڻي □ ٻيون شيون ڪٺي سگهن." جڏهن
مون اهو معاملو ڪپتان کي ٻڌايو ته پوءِ هن چيو ته "گهڻو
وقت هن معاملي □ ضايع ڪيو ويو □ هن وقت هوائن جو
رخ صحيح آهي □ جيڪڏهن اسان جبل جي پاسي وڃون ٿا

ته اســان جو ســفر ختم نه ٿينــدو. ٻن ڏينهن جي ڏکيــائي آهي. پر هڪ ڊگهو سـفر طـئي ڪـرڻو پونـدو." مـان خواجه صاحب جي حضـور ۾ ويس ۽ کيس پـوري ڪهـاڻي ٻـڌائي. هن مــون کي ٻيهر ڪپتــان ســان ملڻ ۽ کيس ٻــڌائڻ لاءِ موڪليو آهي ته "انسانيت تمام گهـٽي پريشـان آهي ۽ هن معاملي ۾ انهن لاءِ ڪجهه ڪرڻ جي ضرورت آهي." مــون ڪپتــان کي تمــام گهڻو ســمجهايو آهي پر هن کي منهنجي ساڻس ڳالهه سمجهه ۾ نه آئي. ڪپتان جو رويو جيڪو هن لاءِ ناخوشــگوار هو ۽ هن چيو ته "جيڪــڏهن هو راضي نه ٿيو ته پــوءِ هن کي ڇــڏي ڏيو. هي جهــاز الله جي حــوالي آهي. ۽ جيڪو هو چاهينــدو اهو ٿينــدو." حافظ چيو ته "ان وقت هوائون مخـالف طـرف کـان شـروع ٿيـون ۽ ڪپتـان جون ڪـوششون بيڪار ثـابت ٿيـون ۽ بحـري جهـاز، جيڪو مٿي پاڻي جي ويجهو پهچي ويو. جڏهن اسـان بندرگاهه تي پهتاســين ۽ ان وقت هو جهــاز تــان لهي ويو ۽ هن چيو ته "جهاز جي انچارج جو ماڻهو انصاف پسند نه آهي. ۽ اسـان هن کي نٿا چاهيون." هن کـان جهـاز جي کـرائي جي رقم به واپس نه ورتي آهي. هو ڪجهه ڏينهن تـــــائين اتي رهيو هو چاڪــاڻ ته ســفر لاءِ ٻيو جهــاز نه مليو. هڪ ڏينهن هن مون کي چيو ته وڃ ۽ ڏس ته ڪا ٻيڙي اتي اچي رهي آهي يا نه. ٻــاهر، مــون کي اتي ڪا ٻــيڙي نه ملي. تنهن ڪــري مـان واپس آيو آهيـان. سـندس حڪم مـوجب هڪ ڪلاڪ ڪان پوءِ، مـان ٻـاهر ويس ۽ اتي ٻـيڙي ڏٺي. مـان سـندس موجــودگي ۾ واپس آيو آهيــان ۽ کيس چيو ته "هــا، هڪ ٻيڙي آهي پر اها خبر ناهي ته اها ڪهڙي طرف وڃي رهي آهي."

هن مون کي ٻڌايو ته "اسان لاءِ ٻيڙي اچي رهي آهي. مان وجي پڇا ڪئي ته ٻيڙي اهڙي طـرف اچي رهي آهي جـتي اسان جي سفر جي جـاءِ آهي. عملو هڪ نيڪ انسـان هو. حضرت جي نوڪرن سان، هن سان تمـام گهـٽي عـاجزي، خلوص پيار سان سلوڪ ڪيو ويندو هو. هڪ دوست چيو ته "هڪ پيري هو ٻيڙي نماز پڙهي رهيو هو هو سندس ويجهو ويٺو هو. اوچتو منهنجي ذهن منهنجي گهر بــــابت خيال آيو ان ڪري، مـان هن معـاملي بـابت پريشـان ٿي ويس. جڏهن هو پنهنجي نماز ختم ڪري چڪو آهي ته پــوءِ هن مون کي چيو آهي ته "سفر جو فيصلو ڪرڻ ڪـان پــوءِ پوئتي جي باري پريشان نه ٿيڻ گهرجي."
جــڏهن هو مڪي پهتو ته هن ٻــڌايو آهي ته "مڪـي نــون ايندڙن جون دعـائون جيڪي اتي پهـرين ٿن ڏينهن قبـول ڪيــون وينــديون." درويش مــاڻهن پڇيو آهي ته الله ڪــان ڪهڙي قسم جون دعائون گهرڻ گهرجن." هن چيو آهي ته "شاگرد کي الله جي حضوري جي ضرورت هجڻ گهـرجي. تنهن ڪري ان ڪان اهو ئي سوال ڪرڻ گهرجي."
هڪ ڏينهن ســندس مجلس حج جي ســفر بــابت بحث شروع ٿيو هن چيو ته ”حـاجي ٽن قسـمن جا هونـدا آهن جيڪي هيٺ ڏنل آهن.
1. جيڪـو پـتين درن تي پيننڱ نمـونن کي ڏسي رهيو هوندو جنهن تي هو هن معاملي مطمئن هوندو.
2. هڪ جيڪـو پيننڱ نمــونن کي ڏســندو جنهن جا ڪجهه احسان حاصل ڪرڻ جا ارادا هوندا.
3. هن ٽئين گروهه جو ڪم الڳ آهي.
حافظ چيو ته هن سـفر دوران پنهنجي سـاٿين مـان ڪجهه مـاڻهن کي خـبردار ڪيو آهي ته "توهـان سـيني کي چا ٿيو

آهي؟ توهان سيني پنهنجو گهر □ ملڪ پوئتي ڇڏيو آهي. □
سـفر جـون مشـڪلاتون برداشت ڪيـون آهن. □ ان جي
باوجود، توهان لاپرواهي □ وقت ضايع ڪري رهيا آهيو."
هڪ ڀيري جئيپور جي جوگي (هندو سـنت) مـاڻهن جو هڪ
گروهه سيهون □ زيارت ڪـري رهيو هو. سـيهون □ گروهه
جي اڳواڻ حضـرت غـوث عـالم جي تعريف ٻـڌي آهي. ان
هندو راهب جي دل □ ان سان ملڻ جو وڏو شوق پيدا ٿيو.
هو پنهنجن ساٿين کي اتي ڇڏي ويو آهي □ ٻه نـوڪر ڪـٺي
پيادل بدين پهچي ويو آهي. پوءِ هو بدين □ نوڪر ڇـڏي ويو
آهي □ پوءِ اڪيلو لاواري شريف هليو ويو آهي. حضرت ان
کي پنهنجي صـوفيانه انـداز □ شـامل ڪيو آهي. □ پنهنجي
هڪ نظر □ ان کي امير بڻايو آهي.
جڏهن ڪو گهوڙو تيز □ طاقتور هوندو
□ سوار سرگرم هوندا ته پوءِ اهو سٺو ڪم هوندو.
سـاڳيءَ طـرح، جيڪـڏهن روحـاني اسـتاد ڪامل آهي □
شـاگرد آهي جيڪو ان ڪـان مهربـاني حاصل ڪـرڻ جي
خواهش رکي ٿو ته پوءِ اهڙي ڪا به شيءِ نه هوندي.
گهر □ هڪ فقـير هو جيڪو بي مثـال هو □ جنهن کي آفيم
ڪـائڻ جي عـادت هـئي. هڪ ڏينهن صـبح جو هن چيو ته
"مون کي آفيم جي عـادت جي بيوسـيءَ جي ڪـري مـون
ڪجهه آفيم ڪائي ڇـڏيو آهي ته اوچتو جهنـڊي واري پاسي
کان ٻه ماڻهو سفيد لباس □ اتي آيا. □ اهي منهنجي طـرف
وڌڻ لڳا. □ اهي هڪ فـــوٽ جي مفاصـــلي تي منهنجي
ويجهو آيا. □ ان دوران مــون ڪجهه مقــدار □ آفيم ڪـائي
ورتي آهي. انهن مون ڏانهن ڏسندي چيو ته "اسـان تـوکي
هن جاءِ تي آنـدو آهي پر تـون هي خـراب عـادت نه ڇـڏي
آهين." اهو چوڻ تي اهي ٻئي اتان غائب ٿي ويا. پـوءِ مـون

ڪي خبر پئي ته اهي روحون هيون. ان ڪان پــوءِ، مــون هن معاملي ۾ توبه ڪئي ۾ بــاقي مقــدار ۾ آفيم باهه ۾ اڇلائي ڇڏيو.

سندس شاگردن ۾ ڪيترائي هندو ماڻهو هئا. هو اڪيلائي ۾ انهن ڪي اسلامي عقيــدي جي تعليم ڏينــدو هو ۾ پــوءِ انهن ڪي صوفيانه انداز ۾ شامل ڪندو هو.

هڪ دفعي هن هڪ درويش ڪي ڏٺو جنهن جي هٿن ۾ مثنــوي جلال الــدين رومي جي ڪتــاب هــئي ۾ هو ان ڪي پــڙهڻ ۾ مصــروف هو. هن ڪيس ٻــڌايو آهي ته "صــرف ڪتابن پڙهڻ سان خـدا نه ملنـدو. پر شـاگرد ڪي دل سـان الله ڏانهن ڏيــان ڏيڻ گهــرجي. مولانا رومي مثنـــوي جي ڪتـاب جي آخر ۾ لکيو آهي ته "مـون مثنـوي نه لکي آهي ته مــاڻهو ان ڪي قــرآن شــريف جي ڪيسي واري ايڊيشن وانگر پنهنجي ڳچيءَ ۾ ڪٽن. پر مثنــــوي حقيقت جي هڪ ڏاڪڻ وانگر آهي. ۾ ان تي قدم رکڻ سان، توهان آسـمان ڏانهن وڃي ســـــگهو ٿا. ۾ اهو نه ته ڳچيءَ ۾ ڏاڪڻ رکڻ سان ۾ هڪ شهر ڪان ٻئي شهر وڃڻ سـان. ۾ ائين ڪــرڻ سان مقصد نه ملندو."

اها مثنـوي جي شـاعري آهي (مثنـوي-ي-معنـوي (فارسي: مثنوی معنـوی) جو عنـوان آهي "روحـاني جـوڙا". مثنـوي قرآن، حديث جي ذريعن ۾ روزمره جي ڪهاڻين مان نڪتل قصن ۾ ڪهاڻين جو هڪ شاعرانه مجموعو آهي. ڪهاڻيون هڪ نقطي ڪي بيان ڪــرڻ لاءِ ٻــڌايون وينــديون آهن ۾ هر اخلاق تي تفصيل سان بحث ڪيو ويندو آهي.) مولانا رومي جي جيڪا آسمان جي ســيڙهي آهي. ۾ جيڪو ان تي قــدم رکندو ته پوءِ هو ڇت تي پهچندو. ان جو مطلب آهي ته هو ان جي اعليٰ مقصدن ۾ ڪامياب ٿينـدو. جيتـوڻيڪ آسـمان

جي چت ســائي لڳي رهي هــئي، پر توهــان هن چت تي چڙهندا آهيو ۾ جيڪو آسمان تي آهي.
هو چونـدو هو ته "ڪجهه شـيخ جيڪي هن دنيا ۾ الله ڪـان انهن لاءِ سـوال نه پڇنـدا هئا. ته جـيئن ٻـئي دنيا ۾ انهن لاءِ نجات هجي."
مير نور علي چيو ته "هڪ شـخص ڪي تصـوف جي رسـتي تي هلڻ جو شوق هو. هن ڪيترن ئي شيخن سان ملاقــات ڪــئي آهي. پر ســندس دل ڪي ڪا به جــاءِ پســند نه آئي. آخرڪـــار، هن ڪي مجبـــور ڪيو ويو ته هن ڪي ســـيکاريو. مــون هن ڪي بي اختيــار ڪوششن ۾ مصــروف ڪيو. ان شخص پڻ واعدو ڪيو ته هو ڪوششن ۾ مصروف رهنـدو. تڏهن به، هو عروج تي نه پهتو ته پــوءِ هن منهنجي اجــازت ورتي ۾ مروند ڏانهن هليو ويو. هڪ ڏينهن مــــــان خواجه صاحب جي حضور ۾ ويٺو هـوس ته ان وقت مـون ڪي اهو شخص ياد آيو آهي تنهنڪري مـون خواجه صـاحب ڪي چيو آهي ته "توهان جي عزت افزائي ڪئي آهي ۾ ڏسو ته اهو شخص هـاٽي ڪهـڙي اسـٽيج تي آهي؟" ٻـئي ڏينهن خواجه صـاحب مسـڪرايو ۾ مـون ڪي چيو ته "ڇا توهـان پنهنجي شــاگرد بــابت نه پڇيو آهي؟ تنهنڪـــري مـــون پڇيو ته ڇا معاملو آهي؟" هن چيو ته "هو ڪابل ۾ آهي. جيڪو ڪجهه توهان هن ڪي تصـوف جي رسـتي تي ڏيکـاريو آهي جيڪو هو وساري چڪو آهي."
مير محمود بهـرام شـهيد مـون ڪي ٻـڌايو ته "منهنجي زال هڪ خطرناڪ بيماري ۾ مبتلا هئي جنهن ڪي ڪوئنسي چيو وينــدو هو ۾ ان جي بيمــاري وڌي وئي هــئي، تنهن ڪـــري اسان سندس زندگي ڪـان مـايوس ٿي ويا آهيـون. منهنجي زال جــڏهن مــوت جو وقت ويجهو ڏٺو ته هن مــون ڪي ۾

پنهنجي سـيني ڏيـئرن کي فـون ڪيو ۽ هن پنهنجي وڏي ڌيءَ کي ٻڌايو ته هوءَ شادي جي لائق آهي ۽ ان کـري هر طـرح سـان هن جو خيـال رکجو. ان دوران مـون ڏٺو ته خواجه صاحب اتي آيا آهن ۽ اشارن سـان مـون کي چـئي رهيا هئا ته توهان پريشان نه ٿيو ۽ اسـان توهـان سـان گڏ آهيون. حيرت انگيز واقعو ڏسي مـون پنهنجي زال کي چيو آهي ته توهان پريشان نه ٿيو ته حضرت غوث عـالم جيڪو هتي موجود آهي." منهنجي چوڻ تي هو هتان غائب ٿي ويو آهي. پر سـندس اچڻ سـان گهر جي سـيني مـاڻهن کي اطمينـان ٿيو. هـاڻي خـير آهي ۽ اهو به ٿيو ته منهنجي زال هڪ خطرناڪ بيماري مـان صـحتياب ٿي رهي هـئي." مـير نور علي مـون کي ٻـڌايو ته "منهنجي زال پنهنجي بيمـاري جي آخري ڏينهن ۽ مون کي ٻڌايو ته تمـام ڏکيو وقت آهي تنهنڪري مون لاءِ خوف هو ته هوءَ ڪـيئن مرنـدي؟" مـون چيو آهي ته "خواجه صاحب، جيڪو ان وقت ايندو، پريشان نه ٿيو. ۽ سندس معجزي جي ڪـري، توهان جو انجام سٺو ٿيندو." پوءِ مـان اتي ويٺو هـوس ۽ هن ڏانهن ڏيـان ڏنو. ۽ هو اتي آيو. مـون ٻـڌايو آهي ته "حضـرت خواجه ڪلان ۽ حضــرت محبــوب الصــمد جيڪي اتي آيا هئا. هن چيو ته "توهان کي انهن پاڪ ماڻهن تي يقين نه هو. ۽ توهان مون تي ڌيـان ڏنو آهي." مـون ٻـڌايو آهي ته "انهن کي توهـان جي طرفان مذهبي هـدايت ملي آهي. هن مـون کي ٻـڌايو ته "انهن پــاڪ مــاڻهن جو اچڻ صــرف منهنجي مــذهبي هـدايت جي ڪـري هو. پر مضـبوط حـالت ۽ ايمـان رکڻ ضروري آهي."

عظيم شـيخ ٻـڌايو ته "مـون حضـرت کي ڏکويل دل سـان ٻڌايو آهي ته مان توهـان جو رجحـان ٻـئي دنيا ڏانهن ڏسي

رهيو آهيان. پر هي وقت توهان جي هن دنيا مــان وڃڻ جو نــاهي. هن ٻــڌايو ته "حضــرت ســليمان جن کي هڪ وڏي بادشاهت ڏني وئي هئي پر اهي هن دنيا مان به هليا ويا. هي دنيا هڪ فــاني جڳهه آهي. مــون انهن کي درخواست ڪئي آهي ته ڪنهن ٻئي وقت هن قسـمت کي تبـديل ڪيو وڃي ته جيئن حضرت غوث مدني بالغ ٿي ســگهن. ان تي، انهن ٻڌايو آهي ته "سپني وڏن ننــڍن لاءِ هڪ ئي پالڻهــار آهي."

حافظ ملوڪ چيو ته "16 صفر 1247 هجري مطابق 28 جولاءِ 1831 تي، مون کي صلاح ڏني وئي ته حافظ سـعد الله کي چئو ته ڪيس غسل ڏئي ســندس قــبر حضــرت خواجه ڪلان جي قبر جي اوپر طرف هجي عزت خاطر منهنجي قبر کي جيترو ٿي سگهي هيٺئين سطح تي رکجي. حافظ سعد الله قرآن جو حافـظ، قـاري هو هو سـندس شاگرد هو. حضرت رمضان جي مهيني سندس پــوئين پاسي قرآن پڙندا هئا. سندس ڳــوٺ جيڪـو ســندس گهر کان سفر جي ٻن ڏينهن جي مفاصلي تي هو. هو اتي ئي رهندو هو. 16 تـاريخ تي حضـرت ڪيس روحـاني طـور تي ٻڌايو آهي. حضرت غوث عالم 17 تاريخ اربع تي شـام جو شــفق جي وقت هن فــاني دنيا مــان لاڏاڻو ڪيو حافظ سـعد الله جيڪـو اتي پهچي چڪـو آهي. هن ڪيس خميس جي صــبح جو غسل ڏنو آهي. ســندس ڪرونــوگرام جي تاريخ ايندڙ تاريخ مان ملي ٿي.

گفت ها تف برب خلوت او

هڪ پوشيده سڏ ٻڌڻ آيو ته هو پنهنجي خالق ســان ملي ويو آهي.

تـئين ڏينهن تي سـندس پٽ حضـرت خواجه غـوث مـدني حافظ سعد الله کان پڇيو ته هو ان وقت ڪيئن پهتو آهي؟ هن چيو ته "16 صفر تي ڪنهن ڪم لاءِ هو گهر کان فوري طور تي نڪتو آهي. ۽ زال کي پڌايو ته مان سج اڀرڻ کان اڳ واپس اينـدس. منهنجي واپسي تي منهنجي زال مــون کي پڌايو آهي ته "توهان گهر کان ٻاهر نڪـرڻ تي گهر جي ٻـاهران آواز آيو ته سـعد الله گهر ۾ آهي؟" پـوءِ مـان گهر کان ٻاهر نڪري ويس. مون حضـرت غـوث عـالم جي آواز کي سـڃاڻي ورتو آهي. جـڏهن ٻي پـيري آواز آيو ته مـان دروازي تي ويس ۽ حضرت غوث عـالم کي ڏٺو جيڪو اتي بيٺو هو. پوءِ مان چار قدم اڳـتي وڌيس ۽ پنهنجا هٿ زمين تي رکي احترام سان سندس پير چمي ڏنائين. هن پڇيو ته "ڇا حافظ اتي نه هــو؟" مــون کيس چيو آهي ته "عــزت مآب هـاڻي هو واپس اچي رهيو آهي." هن چيو ته "جـڏهن هو واپس اينـدو ته ان کي اسـان جي پاسي موڪليو." اهو چـئي هو منهنجي نظر کـان غـائب ٿي ويو. مـون پنهنجين اکين سـان ان جـاءِ تي سـندس چهــرو ۽ جسم اتي ڏٺو آهي." حافظ چوندو هو ته اهو ٻڌي مون کي حيرت ٿينــدي هئي ته هي ڇا ٿيو آهي؟ هن مون کي هن طـرح ڇو سـڏيو آهي؟ ۽ ماني تيار هئي ۽ مان ڪنهن نه ڪنهن طـرح کـاڌو کـائي چڪو هـوس ۽ هلڻ لڳو هـوس. منجهند تـائين مـان ڪـوٽ شـاهه جي قبرسـتان پهچي چڪو هـوس. ۽ جـتي منهنجي ڏاڏي حافظ عيــدو جي قــبر آهي. حافظ عيــدو حضـرت خواجه محبـوب الصـمد جي جنـازي کي غسل ڏنو آهي. مــون ســوچيو ته اتي ڪجهه آرام ڪريــان. جــڏهن ڏينهن جي گرمي گهٽجي وينـدي ته پـوءِ مـان پنهنجو سـفر جـاري رکنـدس. پـوءِ مـان پنهنجي ڏاڏي جي قـبر تي وينو

هــوس. مراقــبي □، زميــني اکين ســان، مــان ڏسي رهيو
هــوس ته حافظ قــبر مــان ٻــاهر آيــو، □ زمين □، ســندس
جسم جو اڌ حصو اتي هو □ ڪنهن مـــون کي ڏنو □ مـــون
کي چيو ته "تو اتي فــون ڪيو آهي پر اڃا تــائين تــون هــتي
وينو آهين." منهنجي عقل جيڪا حيران ٿي وئي □ اتان ڪان
ڊوڙڻ لڳي □ گهٽ □ گهٽ شــام تــائين مــان هــتي پهچي
ويس.
خــدا جي ســاراهه هجي، ســندس ظــاهري دنيــاوي وجــود
جيڪو بي هوشي جي حالت □ ڏسڻ لاءِ هو. ڪڏهن ڪڏهن
هن کي اکيون ڪــولڻ ســان ڏٺو وينــدو هو □ انــدروني طــور
تي، هو ڪيترن ئي هنــڌن جي مــاڻهن بــابت معلومــات ڏئي
رهيو هو جيڪــي مري ويا آهن □ گڏوگڏ جيــئرن مــاڻهن جي
تفصيل پڻ.

6. حضرت خواجه عبداللطيف صقير

هو حضــرت غــوث عــالم جو ننــڍو پــاءُ □ حضــرت محبــوب
الصمد جي پٽ جو پٽ هو. هو وقت جو صـــوفي هو □ هڪ
ڪامل پرهيزگار انسان هو. هڪ وقت اهڙو واقعو پيش آيو
جو هو مجـــذوب (خـــدائي مراقــبي □ گم ٿيل) بڻجي ويو □
هڪ ٿــڌي ســياري جي رات □ مٿس جــذب ٿيڻ جي حــالت
غالب ٿي وئي، پوءِ هو چپل پائڻ کان سواءِ، □ جسم □ مٿو
ڍڪڻ ڪــان ســواءِ ٻــاهر گهــٽين □ هليو ويو. □ هو هن شــعر
کي ورجائي رهيو هو جيڪــو هيٺ ڏنل آهي.
زمين جي طاقت ڇا آهي جو ڇئي سگهي، ڪنوارو

انهيءَ ڪري ئي تو مون کي ٿاهيو ۾ چو ٽوڙيو

هڪ ڏينهن شـوق سـان هن حضـرت غـوث عـالم کي چيو
آهي ته جيڪـڏهن توهـان جي اجـازت هجي ته هو سچ کي
ڪـوڙ کـان الڳ ڪـري سـگهي ٿو. ۾ هن کيس چيو آهي ته
"تـون هن ڪم لاءِ دنيا ۾ نه آيو آهين." ۾ هن معـاملي لاءِ،
هڪ خــاص شـخص آهي جيڪو اتي موجــود آهي ۾ جيڪو
مهدي معاذ (ع) جي نالي سان مشهور آهي.
هڪ ڏينهن هن چيو آهي ته هن گهر لاءِ تقـــــــــدس آهي.
افســوس آهي ته اســان ان جي اهــڙي طــرح پرواهه نه
ڪنداسين. شيخ.

جـڏهن محڪم الـدين سـيلاني هن گهر مـان لنگهي ويو ته
اتي ڪا به رهـائش نه هـئي. ان جي بـاوجود هو اتـان ڪـان
جوتا پائڻ کان سـواءِ گـذري ويو آهي. جـڏهن ڪـانئس پڇيو
ويو ته هن ٻــڌايو ته "هي اهــڙي پــاڪ ذات جي جــاءِ آهي
جيڪا دنيا جو اڳواڻ ڪير ٿيندو." شيخ عبدالرحيم ڳڙهيــدي
جيڪو ڪـڏهن به وضو ڪـرڻ ڪـان سـواءِ گهر ۾ نه رهنـدو
هو. ۾ وات جو لعــاب ڪــپڙن ۾ رڪنــدو هو. ۾ زمين تي نه
اڇلائينــدو هو. ۾ هن جــاءِ تي، هن پنهنجي چپل نه پــائي."
حضرت عبداللطيف کيس حضرت غوث عالم کان تي پــيرا
تصـوف جي رسـتي ۾ شـاگردن ۾ داخل ٿيڻ جي اجـازت
ڏني آهي. کيس حضـرت غـوث عـالم سـان تمـام گهـڻي
محبت آهي. هڪ ڏينهن هن غــوث عــالم کي چيو ته "هن
خواب ۾ هڪ واقعو ڏنو آهي ته اسـان ٻن پـائرن مـان هڪ
مري ويندو. جيئن ته دنيا جو وجود توهـان تي منحصر آهي.
تنهن ڪــري توهــان کي محفــوظ رهڻ گهــرجي. ۾ مــان

پنهنجي روانگي قبـول ڪنـدس. الله جي طرفـان طـاعون جي وبا پکڙجي وئي هئي جنهن هو هن فاني دنيا مــان هليو ويو آهي. وفـات وقت حضـرت غـوث عـالم اتي آيا سر جي پاسي بيٺا هئا. ان کان پڇيو ته "تنهنجو ڪهڙو حال آهي؟" پوءِ هن هيٺ ڏنل جواب ڏنو آهي.
جيڪڏهن مان دنيا ڇڏي وڃان ته پوءِ اتي ڪهڙو غم آهي؟
چاڪاڻ ته ان هڪ مقصد آهي ته توهان محفوظ رهو.
پوءِ هن مسڪرايو پنهنجو رخ قبلي ڏانهن ڦـيرايو (لفظي طور تي، عربي لفظ قبلي جي طـرف (قبلـة) جو مطلب آهي " **قبلا،** ڪعــبي (مڪي مقــدس عمــارت) جو رخ، جنهن ڏانهن مسلمان نماز دوران رخ ڪندا آهن." اســلامي رسم قانون ، اهو هڪ خاص رخ ڏانهن اشارو ڪـري ٿو جيڪو مسلمانن کي نماز ٻين مذهبي حوالي ســان منهن ڏيڻو پونـدو آهي. ... هڪ مسـجد جي انـدر، قبلي کي عـام طور تي هڪ محراب سان اشارو ڪيو وينـدو آهي، ان جي قبلي جي منهن واري پٺ هڪ طاق.). پوءِ حضرت غوث عالم فرمايو ته "ان کي رکڻ سمهڻ جي سڌي حـالت رکڻ لاءِ." جـڏهن اهي حضـرت جي حڪم کي پـورا ڪن ٿا ته پــوءِ هو فــاني دنيا مــان هليو ويو. ســندس وفــات 15 شعبان 1236 هجري 18 مئي 1821 جي مطـابق ٿي. هن واقعي جي تاريخ جو حساب هيٺ ڏنل شـعر مـان ڪيو ويو آهي.
سا ل آن
بڪمال خاڪي
گفت هاتف امين بجنت رفت
هن سال دوران اهو مڪمل ماڻهو جيڪو هليو ويو
آسماني جاءِ ڏانهن ان وفادار سڏيندڙ کي ٻڌايو

7. حضرت شيخ عبدالرحيم گرهوڙي

هو پنهنجي وقت جي شاندار ۽ مثالي شخصيت جي روزي گذاري رهيو هو. هو حضرت خواجه بُزرغ جو ڪامل خليفو هو. ظاهر جي علم ۾ سندس وڏو مقام آهي. سندس باطن جي حالت اهڙي هئي جو ٿٽي ڪان ملتان تائين ڪو به اهڙو عالم نه هو. سندس صوفيانه طريقو هن ريت شروع ٿيو.
جڏهن هن لاواري شريف ويندي هڪ درويش کي ڏٺو ته پوءِ هن کيس چيو ته "پنهنجي روحاني استاد کان پڇو ته اسان جو نبي ڪهڙي رستي تي هو، اهو اجا تائين پين لاءِ ڪليل آهي يا اهو صرف نبي لاءِ هو." جڏهن درويش حضرت سلطان اولياءَ خواجه محمد زمان جي حضور ۾ ويو ته پوءِ هو ڳڙهي واري جي ڳالهه وساري ويٺو. جڏهن هو اتان واپس اچي رهيو هو ته حضرت خواجه محمد زمان کيس ٻڌايو ته فلاڻي شخص توکي ڇا چيو هو. ان وقت درويش کي ڳالهه ياد آئي، هن کيس سندس موجودگي ۾ سڀ حقيقت ٻڌائي ڇڏي. سلطان اولياءَ ان درويش کي چيو ته "تون وڃي درويش کي ٻڌاءِ ته" بلڪل اهڙي طرح جيئن بغداد جي خليفي لاءِ پل ٺاهيو ويو هو جيڪو اجا تائين اتي آهي. ۽ هر ڪو اتان گذري رهيو آهي. بلڪل اهڙي طرح پيغمبر لاءِ پل ٺاهيو ويو هو. ۽ جيڪو ڪڏهن به تباهه نه ٿيندو. پر پيغمبر جو انتقال وقار سان ۽ قاعدن ۽ ضابطن مطابق ۽ بادشاهه جي فوج جي پويان گذرڻ سان ٿيو جيڪو انهن جي وقار ۽ سندس رسمن مطابق هوندو. جڏهن ڳڙهيءَ اهو ٻڌو ته پوءِ هن جدليات

۾ ظهور جي علم جي بحث کي چـڏي ڏنـو، پـوءِ هو لاواري
شريف ڏانهن هليو ويو.
پاڻ چيو ته "جـڏهن هو صـوفيانه انـداز ۾ داخل ٿيو ته پــوءِ
جلد ئي هن حضـــــرت آدم عليه الســـلام جي حقيقت کي
سمجهي ورتو جيڪا هن کي خبر هئي. زمين جو گــونجڻ ۾
ان ۾ روح وجهڻ ۾ اهو ذهن ۾ پهچڻ ۾ ان وقت هڪ
سونگهه مان نڪــرڻ ۾ اهي سڀ معـاملا جيڪي مـان چڱي
طرح ڄاڻڻ جي قابل هوس."
شيخ عبدالرحيم ٻـڌايو ته "هڪ ڏينهن هو خواجه بُـزرغ جي
خـــــدمت ۾ حاضر هو. نمـــــازِ عصر جو وقت ختم ٿيڻ تي
ويجهو هو. ۾ مون نمازِ عصر پــڙهڻ جي درخواست ڪـئي.
پـــوءِ هو چـــوي ٿو ته "اســان جا شـــيخ جيڪي نمــازِ عصر
ڪجهه دير سان پڙهي چڪا آهن." مون ٻـــڌايو آهي ته نفل
نمازن جي ادائيگي لاءِ شيخن جي پيروي ڪرڻ جي ڪهڙي
ضرورت آهي؟ ڪجهه دير جي دير ڪان پوءِ، هن نمازِ عصر
ادا ڪئي آهي. پوءِ هن مـون ڏانهن ڏيـان ڏنو ته "وڏي عمر
۾ جسم جي ڪمزوري جي ڪري مـون کي نمـاز پـڙهڻ ۾
دير ٿي رهي آهي." شـــيخ ٻـــڌايو ته "انهيءَ بي عـــزتي جي
ڪري هميشه نمازِ عصر ۾ دير ٿيندي رهي آهي."
هڪ ڏينهن اصحابن ۾ ڳالهه ٻولهه ٿي ۾ ڳالهه منصور حلاج
تـائين پهـتي ۾ آڏي رات جو. جـڏهن ڳالهه قتل جي نقطي
تي پهـتي ۾ پـوءِ خواجه بُـزرغ وٽ جيڪو درويش مـاڻهن ۾
آيو. ڳالهه ٻولهه ٻـــڌي، هن ٻـــڌايو آهي ته "اهو منصـــور هو
جيڪو پـاڻ تخت تي سـوار هو. پر اسـان پنهنجن شـاگردن
کي تخت جي حـــوالي نه ڪنداســين. ســندس اهو چـــوڻ
صحيح ثابت ٿيو جڏهن شيخ عبدالرحيم ڪجهه عالمن سان
بحث لاءِ ويو. حضـرت خواجه بُـزرغ جي وفـات تي، شــيخ

هک سال تائين شيخ الصمد جي خدمت ۽ رهيو. هک ڏينهن اهڙي حالت پيدا ٿي ۽ کيس طبل وڄائيندڙ لاءِ سڏيو ويو ۽ کيس چيو ويو ته "شهر ۾ اعلان کيو وڃي ته جيکو به پنهنجي هٿ تي بيعت کندو، اهو قيامت جي ڏينهن اهڙي شخص جو ضامن هوندو. ۽ ان لاءِ ان کي غيرقانوني دوزخ بڻايو وڃي."
جڏهن مير بجار خان کلهوڙن سان جنگ کرڻ چاهي ٿو ته ان وقت هن عبدالرحيم جي طرفان مدد جي درخواست کئي آهي. شيخ کيس چيو ته "اهو کجهه شرطن تي منحصر آهي. ۽ جيکڏهن توهان ان تي عمل کندا ته پوءِ، ان صورت ۾، توهان جي نسل جي حکمراني جيکا قيامت جي ڏينهن تائين جاري رهندي."
سيئي شرط مذهبي ماڻهن جي فائدي ۽ بدعت ۽ کفر جي خاتمي لاءِ هئا. مختصر ۾، ٽالپرن جي حکمرانن شرطن کي لکت ۾ قبول کيو آهي ۽ انهن تي مهر لڳائي ڇڏي آهي.
هک دوست مون کي ٻڌايو ته "هو ان وقت موجود هو ۽ به ماڻهو آيا ۽ انهن مير صاحب جي کن ۾ کجهه چيو. حضرت شيخ مير صاحب کي چيو ته "هي فوج توهان جي خاندان ۽ انهن ماڻهن وانگر آهي جيکي توهان لاءِ جان قربان کرڻ لاءِ اتي آيا هئا. تنهن کري انهن کان کجهه به نه لکايو."
مير صاحب، جيکو شيخ کي فوج کان کسي ورتو آهي ۽ کيس ٻڌايو ويو ته "هي ٻئي ماڻهو جيکي اسان جي فوج جاسوسي کن ٿا ۽ اهي مخالف ڌر جي فوج مان اچي رهيا آهن. اهي ٻڌائي رهيا آهن ته مخالف ڌر تي ظالم ۽ سخت شخص جي کمانڊر چيف جي سربراهي ۾

50,000 جي فـوج آهي ان جو نـالو پـيروز پٽـاني نـائي آهي. انهي سـبب لاءِ، اسـان هن معـاملي کي راز رکيو آهي ته جيئن اسان وٽ صرف 4,000 فوجي اهلڪار آهن. انهي سبب لاءِ، مون هن معاملي کي ٻڌڻ کان پوءِ سـوچيو آهي ته شايد اسان جي فوج هن معـاملي کـان ڊڄي وڃي. حضـرت شـيخ کيس چيو آهي ته "جيکــڏهن 50 لک جي فـوج هونـدي ته فتح صـرف توهـان جي هونـدي." پـوءِ هن هڪ فــوجي جي ڏاڙهي کي جهليو ٻــڌايو ته "هي پــيروز ٽپـاني جو سر آهي. هن ان کي ان وقت تـائين نه ڇــڏيو جيسـتائين اهو مـير بجـبر خـان هٿـان نه پڪڙيو ويو. شـيخ صاحب مير بجار خان سـان گڏ هڪ کــوس جي مفاصـلي تي ويو هن کاٺ جي لٺ تي چادر جو هڪ ٽکرو ٻـڌو ان کي ٻــڌايو ته اهو اســلامي فــوج جو جهنــڊو آهي. مــير صــاحب عــرض کيو ته "فــوج لاءِ توهــان جي عــزت جي دعا." هن کيس چيو ته "مـــان فـــوج لاءِ دعا کـــري رهيو آهيان. هاڻي توهان اڳتي وڌو." شـيخ کنهن اهـڙي جـاءِ تي ويٺو هو جيکا جنگ جي ميـدان کـان الڳ هـئي. ان جـاءِ تان، هن ميدان جنگ ڏسڻ شروع کيو. کجهه وقت کان پوءِ هن کي جڳهه کان هٽايو ويو پنهنجي هٿن سان زمين صاف کـئي ان تي مشک پکـيڙي. هن کي اتي گهـڻي وقت تائين تمام گهڻي عزت سان گوڏن ڀر ويهاريو ويو. ان تي، هن کي بيهـــاريو ويو چيو ويو ته "ٻه اڳـــواڻ جيکي منهنجي درخواست تي اتي پهچي ويا آهن هـــــاڻي اهي جنگ جي ميدان فتح جي مبارکبـاد ڏئي واپس مـوٽي آيا آهن."

کجهه وقت کان پـوءِ فـوج مـان هڪ قاصد آيو جنهن مـير بجار خان جي فـوج جي فتح جي خـبر ڏني. هن اهو ٻه چيو

ته "پيروز تپاني کي ان شـخص قتل ڪيو جنهن جي ڏاڙهي
شيخ پڪڙي هـئي. هن فتح تي، هن الله جو شـڪر ادا ڪيو
۽ هن فتح کي اسلام جي فتح قرار ڏنو آهي. آهي"
مير فتح علي جو وڏو پٽ مير الهيار تخت تي ويٺو هو ۽ ان
وقت هو اتان گذري ويو آهي جـتي عـدالت جي ڪـارروائي
هلي رهي هئي. حضرت کي ڏسي، مـير صـاحب تخت تـان
لهي ويا ۽ انهن جي استقبال لاءِ ٻه قدم اڳـتي وڌيا ۽ تخت
جي چـوڌاري، شـاهي دربـار ۽ فـوجي جـوانن جو هڪ وڏو
تعـداد موجـود هو. جـڏهن مـير صـاحب شـيخ صـاحب جي
ويجهو ويو ته ان وقت هن ڪيس تمام زور سان ٿڦڙ هنـئي.
۽ جنهن لاءِ سندس مـٿي جو پڳ زمين تي ڪـري رهيو هو.
ٻـــــئي ٿڦـــــڙ لاءِ، هن پنهنجو هٿ وڌايو ته انهن جي وچ ۾
فوجي جوان آيا. مير صاحب کي فـوجي جـوانن روڪيو. پر
انهن جي وچ ۾ فـوجي جـوانن جي اچڻ جي ڪـري، شـيخ
صاحب ڪيس ٿڦڙ نه هـٽي سـگهيا. حضـرت شـيخ ٻـڌايو ته
"هن جي مٿي ۾ حڪـومت جي هوا ڀريل هـئي. ۽ هڪ ٿڦـڙ
سان هن ڪيس دنيا کان آزاد ڪري ڇڏيو آهي." تنهن ڪري
هن سبب مـير الهيـار خـان پنهنجي بـاقي زنـدگي مجـذوب
شخص بڻجي گذاري آهي.
هو پنهنجي وقت جو هڪ ڪامل عالم هو. هن کي اسـلامي
فقه جي عـــام ۽ رواجي ڪتـــاب تي ايمـــان نه آهي. هو
پنهنجي دانـائي ۽ ذهـانت کـان مـدد وٺـندو هو. حڪمت ۽
سمجهه سان پنهنجو فيصلو ڪـرڻ جي ڪـري ۽ انهي سـبب
جي ڪـري هن جي وقت جا ڪجهه عالم مــاڻهو جيڪي هن
لاءِ جدت پسند جي قـانوني راءِ لاءِ لکيا آهن ۽ اهو شـخص
جيڪو پنهنجي اختيارن سان مذهبي فيصلو ڏئي ٿو. ۽ انهي
سبب جي ڪـري، هو اسـلام جي دين ۾ جـدت پيـدا ڪـري

رهيو آهي. ان تي متفق ٿيڻ تي ان کي سزا ڏني ويندي انهي سبب، عالم جيڪو سنڌ جي گاديءَ واري هنڌ خدا آباد گڏ ٿيو آهي. انهن شيخ صاحب کي اتي سڏيو آهي. شيخ صاحب اتي وڃڻ لاءِ تيار هئا پر هن هڪ پيغام موڪليو آهي ته هڪ جج هجڻ گهرجي جيڪو سيد شخص هجڻ گهرجي (هڪ مسلمان جيڪو محمد جي نسل جو دعويٰ ڪري ٿو، خاص طور تي حسين جي ذريعي، پيغمبر جو ننڍو پوٽو.). هو انفرادي ماڻهن سان بحث نه ڪندو تنهن ڪري انهن کي هڪ عالم کي پنهنجو اڳواڻ چونڊڻ گهرجي جنهن سان هو مون سان بحث ڪندو ٻيا ماڻهو هن جي مدد ڪري سگهن ٿا ڪتابن مان وٺي هن کي حوالا متن ڏئي سگهن ٿا. وقت جو حاڪم عالم ماڻهو جنهن سندس شرطن ضابطن کي قبول ڪيو آهي.

سيد جمال جيڪو گهوٽڪي ڳوٺ جو هو، جج طور چونڊيو ويو. (1)

جڏهن شيخ صاحب خدا آباد پهتا ته انهن پنهنجن ساٿين کي قرآن جي آيت موجب نصيحت ڪئي ته "اوهين سڀ هڪ دروازي مان نه داخل ٿيو پر مختلف دروازن مان داخل ٿيو."

---

1). هي بحث سنڌ صوبي جي گاديءَ جو هنڌ خلد آباد ٿيو جيڪو ضلعي دادو هو. جتي سنڌ جا سڀ عالم گڏ ٿيا هئا. شيخ ڳڙهي واري لاءِ چيو ويو ته هو هڪ بدعتي شخص آهي. شيخ ڳڙهي واري قرآن حديث (نبي پاڪ جي قولن) مان ان لاءِ معقول جواب ڏنا آهن. آخرڪار،

قاضي پنهنجو فيصلو ڏنو آهي ته هن ڪا به بدعت ناهي. هو قرآن پاڪ حديث جو نور آهي.
 مختلف مسجدن پهتو پاڻ اتي رواجي لباس ويو بغل ڪپڙو رکي. مٿي تي چادر پائي. ان مان پگــڙي نظر آئي. هو مسجد داخل ٿيو آهي. رمضـان جو مهينو هو. مسجد داخل ٿينـدي ئي هن پـاڻي گهريو آهي. هن چيو ته هو پاڻي پيئڻ چـاهي ٿو. عـالمن منع ڪـئي آهي. ان تي شيخ صـاحب ٻـڌايو ته هو مسـافر آهي. عـالمن چيو ته "حرام آهي بهتر." ان تي، هن قرآن جي آيت پڙهڻ شــروع ڪئي.
(روزا) مقــرر ڏينهن تـائين؛ پر جيڪــڏهن توهـان مـان ڪو بيمــار هجي، يا سـفر تي هجي، ته پــوءِ ڏينهن ڪـان مقــرر ڪيل تعداد (ڪاميابيءَ سان) پـورو ڪـرڻ گهـرجي. جيڪي ماڻهو اهو ڪري سگهن ٿا (مشـڪل سـان)، انهن لاءِ فـديو آهي، هڪ مســڪين کي ڪــاڌو ڪــارائڻ. پر جيڪـو پنهنجي مرضي ســان وڌيڪ ڏينــدو، اهو ان لاءِ بهــتر آهي. اهو توهان لاءِ بهتر آهي، جيڪڏهن توهـان صـرف ڄـاڻو ته روزا رکو. - سورة بقره 2:184ـ هن پيغمبر ـ جو هي قول پڻ پڙهيو "انهي جو مطلب آهي ته ســـفر روزو رکڻ ان شخص وانگر آهي جيڪـو پنهنجي گهر روزو افطار ڪــري رهيو آهي." سندس هڪ نوڪر سندس خدمت پاڻي کڻي آيو. هن پـاڻي پيتو پـوءِ اتي آيو ويٺو. وقت جي عـالمن کيس ســڃاڻي ورتو ته "هي شــيخ عبــدالرحيم آهي." جج کيس ٻڌايو ته هن بدعت ڪو شڪ ناهي. شـيخ جج کـان پڇيو آهي ته نبي ـ جڏهن اُن تي چڙهـائي ڪـئي هـئي ڪنهن ســاٿين کي گڏ ڪيو هو هن پــاڻي پيتو هو. ڇا اهو به بــدعت آهي؟ انهيءَ دوران شــهر شــيخ جي آمد جي

خبر جهنگ جي باهه وانگر پکـڙجي وئي. شـهر مـان عـالم، امـير □ دربـار جا صـلاحڪار □ جيڪي مسـجد □ گڏ ٿيا هئا. ظهر جي نماز کان وٺي عصر جي نمـاز تـائين بحث جـاري رهيو. عالم ماڻهو ڪتاب ڪولي سوال ڪرڻ لڳا. هن قــرآن □ پيغمبر جي قولن جي روشني □ جواب ڏيڻ شـروع ڪيو. □ ورجائينـدي چـوڻ لڳو ته " امانتـدار ڪي انصـاف ڪــرڻ گهرجي. چاڪاڻ ته مان قـرآن □ حـديث (نـبي جي قـولن) جي دليلن مطابق جواب ڏئي رهيو آهيان."
□ نبي □ۓ جي اصحابن □ فق□اء جي سوچ جي اتفاق سان □ مـــان فق□اء کي گهٽ درجي وارو نه ٿو ســـمجهان. ان دوران هڪ شـاگرد چيو ته "مقـدم محمد هاشم جنهن هن طـرح لکيو." پـوءِ شـيخ هڪ روشـنائي ڪـٽي ان تي اڇلائي چــڏي. سـندس پوکيل علم جو وڻ اجا تـائين سـائو نه ٿيو آهي. جيڪـڏهن چـوٿين درجي جي دليل آڻڻ جو ڪو سـبب نــاهي ته ٻي صــورت □ بيوقــوف ڳــالهيون نه ڪريو. هي شاگرد شيخ جي ڏک جي ڪري جيڪو هـدايت تـائين پهچي چڪو آهي. □ هو هڪ شــخص جو صــوفيانه طريقو بڻجي چڪو آهي.
مختصر □، اتي جا عـالم شـيخ جي سـوالن جا جـواب ڏيڻ کان لاچار ٿي ويا. جج ٻـڌايو ته ڪنهن وضـاحت ڪـئي آهي ته "هن شـخص □ بـدعت ڪتـان آئي؟" هو هڪ شخصـيت آهي، قـرآن □ حـديث جي روشـني کي چـاٽي ٿو. پـوءِ هن شيخ جي هٿ تي بيعت ڪئي آهي □ سندس شـاگرد بڻجي ويو آهي. حضرت شيخ ڪيس چيو ته "جلدي سـندس ڳـوٺ وڃ ته جــيئن تــون پنهنجي ابن ڏاڏن جي قبرســتان پهچي سگهين". شاهه صاحب تمـام جلد پنهنجي ڳـوٺ ڏانهن ويا. □ هو پنهنجي ڳوٺ کان 3 فرسنگ پــري پهچي چڪو آهي.

پوءِ ان وقت، هو فاني دنيا مان هليو ويو. اهي مـاڻهو كيس سـڃاڻن ٿا جيڪي سـندس جنـازو سـندس ابن ڏاڏن جي قبرستان کڻي ويا اتي دفن ڪيا.

سچن دوستن ، هڪ روايت ٻـڌائي ٿي ته "گـڙهه ڪـان 20 فرسنگ جي مفاصلي تي ريگستاني علائقي هندو مـاڻهن جو هڪ بت خانو هو، جـتي هر قسم جا خـراب ڪم ڪـري رهيا هئا. شيخ جو ارادو هو ته ان کي ڪنهن به طـرح تباهه ڪيو وڃي. هڪ پـيري هو لاواري شـريف وڃي رهيو هو. رستي ، هن کي ڪجهه ماڻهو مليا جيڪي لاواري شـريف وڃي رهيا هئا. انهن شـيخ کي ٻـڌايو ته منـدر اڳ کـان وڌيڪ سـرگرميون آهن. اهو ٻـڌي جـوش پيـدا ٿيو. هن پنهنجي ساٿين کي چيو ته "واپس موٽي وڃـو، هـاڻي منـدر کي تباهه ڪـرڻ لازمي ٿي ويو آهي." پـوءِ هن حضـرت خواجه محبـوب الصـمد جي پاسي هڪ درويش موڪليو ته درويش سـندس خـدمت ويو پنهنجو ارادو ٻـڌايو هن ڪيس چيو ته جڏهن هو هتي اچي رهيو هو ته شـيخ هي شعر پڙهيو آهي.

"جيڪي سـندس خوشي سـان سـندس ڪنن کي چيرينـدا آهن، ان لاءِ ڇا جيڪو سندس ماءُ آهي؟ سندس پيءُ جو ڪو به نالو ناهي."

هي شعر پـڙهي شـيخ صـاحب روئڻ لڳـا، پر مـان روئي نه سـگهيس. ان لاءِ خواجه صـاحب کي ڏک ٿيو انهن چيو ته "حضرت شيخ پنهنجي زندگي ختم ڪري ڇڏي آهي".

ڳـــڙهي تي پهچڻ تي حضـــرت شـــيخ اعلان ڪيو ته "هي الجهاد في سبيل الله (عربي جملي الجهـاد في سـبيل الله جو مطلب آهي الله جي رستي ڪوشش ڪـرڻ يا وڙهڻ (گاوريچ، 2002) قرآن حوالو ڏنو ويو آهي (هولبروڪ،

2010).ــ هن جنگ جو بنيــادي مقصد الله لاءِ هڪ بنيــادي منصفانه سبب رهيو آهي. هــاڻي هر نمــازي لاءِ هڪ موقعو موجود آهي ته ان ۾ شامل ٿئي ۾ هن معاملي ۾ ڪاميــابي حاصل ڪري. شيخ سان گڏ ساٿين جو تعداد مديني ۾ بــدر جي جنگ ۾ شرڪت ڪندڙن جي برابر 313 هو. جڏهن هو ڪافرن جي ويجهو پهچي ويو ته پوءِ هن انهن ڏانهن پنهنجو پيغــام موڪليو ته "عبــدالرحيم جيڪو توهــان جي ويجهو پهچي ويو آهي ۾ هو انتظــار ڪــري رهيو آهي ته توهــان گمــراهي ڇــڏي ڏيو ۾ اســلام ڏانهن واپس اچو. جيڪــڏهن توهان ڪي رستو گهرجي ته پوءِ هي فقــير ان لاءِ تيــار آهي ۾ ٻي صــورت ۾ جهــاد ٿينــدو." بت پرست جيڪي هن ڪي دولت ڏيڻ جي آڇ ڪئي هئي جيڪا هن انڪار ڪئي. ۾ ٻئي طرف ڪافر جنگ لاءِ هٿيارن جي فراهمي گڏ ڪرڻ شروع ڪيو. اڳ ۾ هڪ جنگ ٿي هئي پر هن چار شــرط پيش ڪيا آهن ۾ جيڪــڏهن انهن مــان اهو قبــول ڪيو وينــدو ته پــوءِ فيصــلو ڪــرڻ آســان ٿي وينــدو. هيٺ ڏنل ســندس چــار شرطون آهن.

هندو سردار اسان وٽ ايندو ۾ اسين ڪيس 40 ڏينهن تائين بغير درين جي ڪمري ۾ بند ڪنداسين. ساڳئي طرح، مان به 40 ڏينهن تــائين بند حــالت ۾ ڪمــري ۾ رهنــدس. هن عرصي دوران جيڪو به مري وڃي ٿو ته ســندس فــوج ڪي شڪست قبول ڪرڻ گهرجي.

هڪ ميدان مختص ڪيو ويندو جنهن ۾ هڪ پاسي مسلمان فوج بيٺل هوندي ۾ ٻئي پاسي هندو فوج اتي رهندي. اسان ۾ هنــدو ســردار ٽي پــيرا روايــتي ســنڌي ڪشــتي ۾ حصو وٺنداســين. جيڪــڏهن مــان ڪاميــاب ٿيس ته پــوءِ هنــدو

سردار کي اسلامي مذهب قبـول ڪرڻو پونـدو، نه ته مـان سندس مٽيا پائيندس ۾ سندس ماتحت ٿي ويندس.
منهنجي لاءِ ۾ هندو سردار جي لاءِ سپني ڪـان اڳ وزن ٿي سـگهي ٿو ۾ جيڪـڏهن هو پنهنجي ٿلهي هجڻ جي ڪـري وزن ڪندو ته مان سندس سڀ رسمون قبول ڪنـدس. پر منهنجي ڪمزوري جي بـاوجود اهو وڏيڪ وزن وارو هونـدو ته پوءِ هن کي اسلامي مذهب قبول ڪرڻو پوندو.
هندو ماڻهو پنهنجي بت پرستي واري جاءِ کان اڳ رسـمون ۾ موسيقي شروع ڪندا آهن ۾ جڏهن اتي شوق هونـدو ته مـان اڪيلو اتي پهچنـدس. ۾ جيڪـڏهن انهن کي مـون تي لاڳو ڪــري ۾ ان جهــڙو بڻــائي چــڏيان ته مــان انهن جو فرمانبردار ٿي وينـدس. يا مـان الله جي يـاد جي دائـري ۾ ويهندس. پوءِ هنـدو سـردار کي اتي اڪيلو اچڻ گهـرجي ۾ هو 19 فوٽن جي مفاصلي ڪـان ائين ڪنـدو، پـوءِ ان وقت هو وڏي آواز ۾ اسلامي عقيدي جي تلاوت ڪـري ۾ اسـلام ۾ داخل ٿي ويندو. هي اهو جهاد آهي جنهن لاءِ اسان هــتي آيا آهيون.
هن پيغــام تي، هن پنهنجن ســاٿين کي ســڏيو آهي ۾ انهن ســان گڏ پڇيو آهي ته هن معــاملي ۾ توهــان جي ڇا راءِ آهي؟ ۾ سـپني هڪ آواز ۾ چيو ته "اسـان جي طرفـان به اها ئي راءِ آهي جيڪا توهــان جي راءِ مطــابق آهي." هن چيو ته "هن کي هي معــاملو پســند آيو آهي. ڪــافر چئن شرطن سـان متفق نه ٿيا ۾ ان ڪـري جنگ شـروع ڪـئي وئي." جڏهن هو پـاڻ جنگ جي ميـدان ۾ ويو. ۾ رسـتي ۾، هن وڏي آواز ۾ نوجوان رام ٽالپور کي سڏيو ۾ چيو ته اچو "هاڻي توهان جو وقت آهي." سڀ هن معاملي تي حــيران ٿي ويا. جنگ جي وقت، رام ڏنو آهي ته هنـدن جو سـردار

جيڪو هٿ ۾ نيزو ڪٽي گهوڙي تي اچي رهيو هو. هن الله اڪبر (الله وڏو آهي) جو نعرو هڻيو ۽ هندو سردار جي سيني تي فائر ڪيو ۽ ان سبب، هو گهوڙي تان ڪري فوت ٿي ويو. هندو سردار جي موت جي ڪري، ڪافرن جون سڀئي فوجون جنگ جي ميدان مان پڇي ويون. مسلمانن بت پرستي جي جاءِ کي تباهه ڪري ڇڏيو ۽ ان جي اذان جو اعلان ڪيو. ۽ سڀني بتن کي ٽوڙي ڇڏيو.

حضرت شيخ سچي جنگ ۾ هن هٿ ۾ ڪو به هٿيار استعمال نه ڪيو ۽ نه ئي هن معاملي ۾ لعنت جا لفظ استعمال ڪيا. پاڻ هن ريت فرمايو.

"اسين صرف تنهنجي ئي عبادت ڪريون ٿا ۽ صرف تو کان ئي مدد گهرون ٿا."

تلوارن ۽ نيزن سان ڪيترائي زخم لڳا هئا ۽ انهيءَ ڪري، ڪيس شهادت جو پيالو پيئڻو پيو. حيرت جي ڳالهه اها آهي ته شيخ تي ڳوڙها ۽ سخت زخم هئا، ان جي باوجود سندس جسم مان رت جو هڪ به ڦڙو نه نڪتو. ۽ زخم جيڪي اچا لڳي رهيا هئا. سندس لاش کي جنگ جي ميدان مان گرود شريف آندو ويو ۽ اتي دفن ڪيو ويو. ۽ سندس مقبرو مير احمد خان شاهواڻي ٺاهيو. شهادت جي تاريخ جو حساب هيٺ ڏنل بيت مان ڪيو ويو آهي.

چون تا ريخ وسا لش جستم ازدل

جواب مليل خلوت گزيده

چاڪاڻ ته مون سندس موت جي تاريخ بابت پنهنجي دل جي ڳولا ڪئي هئي

پوءِ جواب آيو ته هو الله سان ملڻ لاءِ ويو آهي.

8. (1) حضرت مخدوم اوليا قاضي احمد

هو 1112 هجري مطابق 1700 سالن □ هن فـاني دنيا □
آيو. ســـــندس پيءُ خواجه محمد صـــــديق جيڪو الله جو
دوست هو. ننڍپڻ کـان ئي، مخـدوم احمد جو ڌيـان غـربت
ڏانهن هو. هن پنهنجي ابتـــدائي تعليم پنهنجي پيءُ کـــان
حاصل ڪـئي. تعليم حاصل ڪـرڻ کـان پـوءِ ڪيس سـائهان
ضـلعي جي لکي ڳـوٺ جي اسـڪول □ داخل ڪـرايو ويو.
جـــڏهن هن پنهنجي تعليم مڪمل ڪـــئي ته ان وقت جي
حڪـــومت ڪي پوسٽ قاضي (قاضي (عـــربي: قاضـــي ،
رومنائيزڊ: قادي؛ قاضـي، قـادي، قـادي يا قـادي) ڏنو ويـو،
جيڪو شـرعي عـدالت جو مئجسـٽريٽ يا جج آهي، جيڪو
غير عدالتي ڪم پڻ انجام ڏئي ٿو، جهـڙوڪ ثـالثي، يـتيم □
نابـالغن جي سرپرسـتي، □ عـوامي ڪمن جي نگـراني □
آڊٽ). □ انهي سبب، هو مشهور □ مشـهور ٿي چڪو آهي.
هن ڪي اسلامي فقه تي اهڙو اختيـار آهي جو سـڄي ملڪ
□ سـندس اسـلامي قـانوني راءِ جي پـيروي ڪـئي وينـدي
هئي.
صـوفيانه انـداز □ سـندس نيڪ مـاڻهو جيڪي زنـدگي جي
طريقي تي عمل ڪيو آهي، قادريه. شـروعات □، حضـرت
مقصـود هن طـريقي تي عمل ڪيو. هڪ پـيرو هو حج جي
زيـارت لاءِ پنهنجو ڳـوٺ ڇـڏي ويو. □ جـڏهن هو لاواري
شـــريف جي حـــدن □ پهتو ته پـــوءِ هن جو ارادو آهي ته
حضرت سلطان اوليـاء حضـرت خواجه محمد زمـان سـان
ملاقات ڪري □ پنهنجي مقبـوليت سـان، حضـرت مقصـود
پڻ

-

1. سـندس شـجرو نسب هن ريت آهي. قاضي احمد بن محمد صديق بن عبدالسلام بن حـاجي بن محمد صـالح بن صابر بن حـاجي احمد بن محمد بن سـلطان بن علاؤالـدين بن حاجي بن احمد بن شيخ مشائخ حضرت سندو. حضرت سلطان اولياء جي خلافت جي كـري پـوءِ پـاڻ به روحـاني طور تي اسـتاد بڻجي ويا آهن. سـندس شـاگردن جو حلقو تمام وڏو هو. سندس چار خليفا جيڪي تمـام گهڻو مشـهور ۾ مشهور ٿي رهيا هئا.

I. سيد نور محمد شاهه ڪنڊا تعلقو نوشـهر فيروز ۾ فيروز ضلعي نوشهر ۾.

II. ضلعي نوشهر ۾ فيروز ۾ مخدوم عبدالولي در بيلا.

III. سيد ڪريم خٽڪ، پنگهرو، تعلقو هاري، ضلعو مٽياري

iv. سيد حسين شاهه، رتد چاڊ، هندسـتاني پنجـاب. ۾ اهو احســان جيڪو حاصل ڪيو آهي، جنهن مـــان هو ســڄي برصــغير ۾ پڪــڙجي ويو آهي. ۾ هو روحـــاني مرشد جي حيثيت تي پهچي چڪو آهي ۾ سندس 360 خليفا آهن.

جـڏهن هو سـلطان اوليـاءَ جي حضـور ۾ ويو. هو سـلطان اوليــاءَ جي زيــارت ڪــان تمــام گهڻو متــاثر ٿيو ۾ جلد ئي سندس شاگرد بڻجڻ جي خواهش ڪيـائين. ۾ خـدمت جي شــوق جي ڪــري، هن چيو ته "وڏي خــواهش آهي، اعليٰ درجي جي صوفيانه طـريقي کي شـامل ڪـرڻ جي پر هن وقت حج تي وڃي رهيو آهيـــان. واپسي تي، هو ســـندس حضـــور ۾ واپس اينـــدو ۾ هي ســـعادت حاصل ڪنـــدو." سـلطان اوليـاءَ چيو ته "توهـان جو ارادو سـٺو آهي پر ان جي لائق ٿيڻ تائين وڃو." تنهن ڪري مقصود هن معــاملي ۾ سـوچڻ لڳو. سـلطان اوليـاءَ چيو ته "وينـدڙ شـخص لاءِ گهٽ ۾ گهٽ اهــڙي صـــلاحيت هجڻ گهـــرجي ته هو اتي

ڪعبي جي حقيقت ڏسي سگهي جڏهن هو اتي مديني
پهچندو ته ان کي سچاٽي سگهجي." جڏهن مقصود
صاحب اهي جملا ٻڌا ته پوءِ هن حج جي سفر کي منسوخ
ڪري ڇڏيو. حضرت سلطان اولياءَ جي خدمت رهڻ
جو ارادو ڪيو آهي. حضرت مقصود چيو آهي ته هن
سلطان اولياءَ جي مهرباني ڳولي ورتي آهي. ٿن ڏينهن
تائين مسلسل هن کي خاص ڌيان شاهي احسان ڏنو
ويو جيڪو مون کي هن گهٽ درجي جي شخص تائين
لامحدود عطا ڪيو هن جي ڌيان احسان جي ڪري
هن اهڙو علم عقيدت حاصل ڪئي آهي. جيڪو عبادت
ڪان پوءِ به دستياب نه ٿيندو.
 هن معاملي ڪيترن سالن جي محنت. ٿن ڏينهن
جي عرصي ، هن مون کي هڪ غير ماهر شخص ڪان
مڪمل ڪيو آهي.
حضرت مقصود حج جي واقعي جو ذڪر ڪندي چيو ته
"هن حضرت ڪان پڇيو آهي ته ڇا روحاني مرشد ڏکئي
وقت مدد ڪري سگهي ٿو؟" ان جي جواب ، هن
حافظ شيراز جي شعر جي هڪ سٽ پڙهي آهي.
شور رڙ ڪو به ٻئي جي پرواهه نٿو ڪري.
ان وقت مان پنهنجي آقا کي درخواست اپيل ڪري رهيو
آهيان

مون کي جهاز تي سوار ڪيو ويو ته اوچتو مسافرن جي
رڙ آواز ٻڌڻ آيو، جيتوڻيڪ مان مراقبي مصروف
هوس. پر اهڙو زور رڙ هئي جو ڪنن ٻڌڻ وارا حصا
ڦاٽي پيا. جڏهن مان ٻاهر آيس ته مون کي خبر پئي ته
جهاز باهه لڳي رهي آهي. سڀني مسافرن جي جان

جو خطرو آهي. ڏسڻ کان پوءِ مون حضرت سلطان اولياء ڏانهن ڏيـان ڏنو. ڪجهه وقت گـذرڻ کـان پـوءِ باهه وسڻ لڳي ۾ جهاز سلامتيءَ سان سـمنڊ جي ڪنـاري تي پهتو. ۾ ان جـاءِ تـان، اتي پيـادل گـذرڻ ضـروري هو. هڪ ڏينهن سـاٿين کـان پـري، مـان جبل جي دامن ۾ عصر جي نمـاز پڙهي رهيو هوس. ان وقت ڪجهه بدوي مــاڻهو اوچتو هٿن ۾ تلوارون ڪٽي اتي پهتا. مـون وٽ پئسا نه هئـا، پر هر ڪـو پنهنجي جان ڪي پسند ڪري رهيو هو، تنهنڪري مون سان گڏ خوف هو. تنهن ڪري مدد لاءِ فـوري طـور تي حضـرت سـلطان اوليـاء ڏانهن ڏيـان ڏنو. ۾ هن وقت تـائين بـدوي شخص جيڪـو منهنجي تمام ويجهو آيو هو. مون همت سان انهن کي السلام عليڪم چيو. ۾ هڪ بدوي جيڪـو انهن کان اڳيـان هـو، ان چيو ته وعليڪم السـلام. ۾ پيا سڀ مــاڻهو جيڪي مون کان خاموشي سان گذري ويا. سـلطان اوليـاء جنهن ڏکئي وقت ۾ به پيرا منهنجي مدد ڪئي آهي.

حج کان پوءِ، حضـرت مقـدم عليه السـلام لاوارث شـريف موٽي آيا ۾ ڪيترن سالن تائين حضرت جي خدمت ۾ رهيا. حضرت مقصود جي عمر 100 سالن کان وڌيڪ هـئي. هو 16 ذوالقعد 1223 هجري مطابق 3 فيبروري 1809ع تي هن فـاني دنيا مـان لاڏاڻو ڪـري ويو. سـندس وفـات جي تاريخ جو حساب هيٺ ڏنل متن مان ڪيو ويو آهي.

شاه شمش جهان بود سايه فردوس

شـــاهه شـــمس دنيا جي سج ۾ آســـمان جي پـــاڇي جو بادشاهه هو.

ڪيس ڳـــوٺ جي مقـــبري ۾ دفن ڪيو ويـــو، جيڪو قاضي احمد جي رهائشگاهه هو.

حضرت ابو طالب اگمي .9

هو حضرت خواجه بُزرغ جي چئن خليفن مان هو. کيس
تعليم ڏيڻ جي اجازت ڏني وئي هئي پر مشڪل سان، هن
مذهبي تعليم ڏني. چيو ويندو آهي ته هن ٻن ماڻهن کي
مذهبي تعليم ڏني آهي. جن ٻن ماڻهن کي هن تعليم ڏني
آهي انهن مان هڪ مير محمد مدني آهي. سندس تقويٰ
 شهرت مختلف ملڪن موجود آهي. شيخ ابو طالب
کي سندس شهرت پسند نه هئي. هو ڍور چرائيندو هو
ڍورن مان اُن حاصل ڪندو هو. هن ڪم سان، هو
پنهنجي روزي ڪمائيندو هو. چيو ويندو آهي ته حضرت
خواجه بُزرغ جي وفات تي، حافظ هدايت اتي نه مليو. پر
هو ٻن ڪلاڪن کان پوءِ اتي آيو. اتي پهچي هن حضرت ابو
طالب کي چيو ته "توهان کي مئل ماڻهن کي ٻيهر جنم
ڏيڻ جي طاقت آهي. تنهن ڪري همت ڪريو ته جيئن
حضرت ٻيهر جيئرو ٿي سگهن." انهيءَ تي حضرت ابو
طالب کيس چيو ته ”پر هن معاملي الله جي رضا آهي،
ٻي صورت الله جي مهرباني روحاني مالڪ جي فضل
سان مون اهڙي طاقت آهي جو جيڪڏهن مان ڌيان
ڏيندس ته حضرت آدم عليه السلام کان وٺي هن وقت
تائين سيئي مئل ماڻهو جيئرا ٿي ويندا. اهي زمين مان
پنهنجا سر ڪڍندا
اهي اتي ٻيٺا هوندا.

هڪ دوست چيو ته "هڪ شخص جيڪو حاجي صالح ڪڏي
سان گڏ ويٺو هو هو ڪلڻ لڳو. ان جو سبب هن مون
ڏانهن ڏسندي چيو ته "هو حضرت ابو طالب اگمي جي
حالت ڏسي رهيو هو ته مون کي ڪلندي نظر آئي ته

سندس گهر ۾ کائڻ لاءِ ڪجهه به نــاهي. هو دريــاءَ ۾ مڇي مــارڻ لاءِ شــڪار ڪــرڻ ويو پر اجا تــائين شــڪار نه مليو. ملائڪ هن جي اڳيــان ســينگار ســان دنيا پيش ڪــري رهيا آهن. هن جي ڳچيءَ کي حــرڪت ڏينــدي هو انڪــار ڪــري رهيو هو. جيڪڏهن اهي ان کي ساڄي پاسي آڻين ٿا ته هو پنهنجو مٿو مخالف پاسي ڏانهن هلائي رهيو آهي. جيڪڏهن اهي کاٻي پاسي کان اڳ پيش ڪن ٿا ته هو مخــالف پاسي ڏانهن مٿو هلائي رهيو آهي."
سندس مقبرو سنڌ صوبي جي حيدرآباد ضــلعي جي ســعيد پور ۾ واقع آهي ۽ سڀني انسانذات جو تفريح گاهه آهي.

10. حضرت محمد صالح خدي

حضرت خواجه بُزرغ جي شاگردن ۾، حضرت محمد صــالح خدي جهــڙو معجــزاتي مــاڻهو نه ملنــدو. هو هڪ جرئتمنــد، عقلمند ۽ سرپرست هو. هڪ دوست چيو ته "هڪ پـــــيري هي درويش پنهنجن دوســتن ســان گڏ لاواري شــريف اچي رهيو هو. رستي ۾ ڪجهه چوڪرا جيڪي هڪ شــهر ۾ راند ڪري رهيا هئا ۽ انهن ۾ غلام علي ٽــالپور به هو جيڪو اتي موجود هو. ۽ بعد ۾ جيڪو سنڌ صوبي جو حڪمــران بــڻيو. ٻــارن ۾، هو غلام علي ٽــالپور کي ڏسي رهيو هو ۽ هو هن ڇـــوڪر جي قســـمت ڏسي رهيو هو. شـــايد هو ملڪ جو حڪمـران بڻجي وينـدو. پر ســندس عملن ۾ ڪجهه به نظر نه ٿو اچي.
سندس وڏو پٽ شيخ ســيف الــدين چونــدو هو ته "منهنجي پيءُ ڪڏهن به لاوارث شريف ڏانهن پــير نه وڌايو. يا ته هو سفر ۾ هوندو يا پنهنجي گهر ۾. ۽ سندس انداز ڪــڏهن به نه بــدليو. هڪ ڏينهن مــون کيس چيو ته "اهو هــاٽي ڪــرڻ

آسان آهي پر موت کان پوءِ اسان ڇا ڪنداسين." هن چيو ته "ان وقت ڪا به ڏکيائي نه هوندي ڇو ته الله اسان کي پنهنجي حفاظت ۾ رکندو." مان اهڙن ماڻهن ۾ شامل نه آهيان. جڏهن موت ايندي ته وقت جا ماڻهو ان کي ڏسندا ۽ حيران ٿي ويندا. ڪو شڪ ناهي ته جڏهن شيخ فوت ٿيو ته ان وقت ماڻهن ڏٺو هوندو ته هو مراقبي جي حالت ۾ هو.

11. حضرت شيخ حافظ طاهر

حضرت خواجه بُزرغ جي شاگردن ۾، حضرت شيخ حافظ طاهر جهڙو خدا جي معرفت وارو ماڻهو نه ملندو. هڪ پيري شيخ عبدالرحيم ڳڙهيدي جن کيس پيغام موڪليو ته "توهان ۽ الله جي وچ ۾ پردي ۾ هڪ رسيءَ جو فرق آهي، تنهنڪري اڇو ته ان کي به هٽائي ڇڏيون." هن جوابي پيغام موڪليو آهي ته هي رسيءَ پاڻمرادو ٽٽي وئي آهي.

هڪ دوست ٻڌايو ته "اتي سخت بک هئي ۽ مينهن جو ڪو به ڦڙو نه پيو. ۽ ماڻهو هن معاملي بابت پريشان هئا. انهن مون کي سيني کان اڳ هلڻ لاءِ چيو ۽ اسان سڀ حضرت شيخ حافظ طاهر جي حضور ۾ ويا. مون شيخ کي چيو ته مينهن لاءِ دعا ڪريو. پوءِ شيخ چيو ته "هن جي جهوپڙي کي نئون ٺاهيو." مون اهو معاملو سيني ماڻهن کي ٻڌايو آهي. تڏهن به، اسان اهو ڪم ختم ڪيو آهي تڏهن تيز برسات شروع ٿي وئي.

پوءِ مان شيخ وٽ ويس ۽ ان سان گڏ پڇيو ته "ڇا توهان جي پراڻي جهوپڙي جيڪا الله جي رحمت کي روڪي رهي هئي." هن مسڪرائيندي چيو ته "اهڙو ڪو به ڪم ناهي پر

مون ڏنو آهي ته نماز جي تمام گهڻي ضـرورت آهي. مـون سوچيو ته ماڻهو تمام غريب آهن. تنهن ڪري مون پنهنجي جهوپڙي جي مرمت جي نشـاني ڏيکـاري آهي. چاڪـاڻ ته ڪـير پنهنجي پيـاري جي ثـوري خـدمت کي هن معـاملي ۽ وڌيڪ سـمجهي ٿو. پـوءِ مـان هن معـاملي کي سـمجهي سگهيس ۽ اهو صحيح ثابت ٿيو."

عبـــدالرحمان بن قاسم چيو ته "حضـــرت شـــيخ چيو ته جيڪڏهن توهان کي ڪا ڏکيائي پيش اچي ته مـون کي يـاد ڪريو." ڪجهه وقت ڪـان پـوءِ مـون کي شـاهه بنـدر جي زيارت جو موقعو مليو. مون کي حالت جي خبر نه هـئي ۽ درياءَ جي پـاڻي ۾ سـفر هو ۽ درياهه ۾ ٻـوڏ جي حـالت به هـئي. پر اتـان گـذرڻ ضـروري هو. رات ٿي رهي هـئي ۽ جنهن لاءِ منهنجو دل ٻـڏي رهيو هو. ۽ ان دوران مـون کي شيخ جو قول ياد آيو آهي. پوءِ مـون کي پنهنجو دل يـاد آيو آهي. الله جي قدرت سان اوچتو هڪ شـخص ظـاهر ٿيو ۽ جنهن مـون کي همت ڏني ۽ رسـتو ڏيکـاريو. مـان ڪجهه فاصلو هليو آهيان ته مـون کي اتي هڪ ٽڪـري ملي. مـان ان تي پهچي چڪو آهيــان. ڪجهه وقت ڪــان پــوءِ اهو ئي شـخص جيڪو اتي ظـاهر ٿيو هو ۽ جيڪو ڪـير جو ٿـانو ۽ مـاني ڪـٽي آيو آهي. ۽ هن چيو ته هـتي ٻـرتن چـڏي ڏيو ۽ مان سياڻي صبح تـائين پـاڻ گڏ ڪنـدس. توهـان هن پاسي وڃو. ۽ هن پاسي، اتي تمام گهڻي خشڪي آهي. مان صبح جو جاڳيس ته مون ڪير جو ٿـانو غـور سـان ڏنو آهي ۽ ان تي حـاجي طـاهر لکيل هو. انهيءَ تي، رات جو يقين ٿيو ته حاجي طـاهر پـاڻ اتي آيو. گهـٽي وقت ڪـان پـوءِ، سـندس ملاقات ٿي ته شيخ پڇيو: "توهـان منهنجي ڪـير جي ٿـانون لاءِ ڇا ڪيو آهي؟" پــوءِ مــون کي اهو واقعو يــاد آيو. پــوءِ

شيخ مسڪرايو ۽ چيو ته "اسان پنهنجا ٿانون اتــان گڏ ڪيا آهن."

12. حضرت شيخ ڪڇي

حضرت خواجه بُزرغ جي شاگردن ۾، حضرت شــيخ ڪڇي جهڙو وڏو صـحابي نه ملنـدو. هن حضـرت خواجه محبـوب الصــمد جي خــدمت ۽ محبت ۾ گهڻو وقت گــذاريو آهي. حضرت خواجه محبوب الصمد جي حڪم سـان، ڪيس ڪڇ جي علائقي ۾ منتقل ڪيو ويو. تنهن ڪـــــري، هن پنهنجي زندگي جا آخري ڏينهن اتي گذاريا آهن. جــتي هو آهي، اتي پير پخدو جي نالي سان مشهور ۽ مشهور هوندو.
شــيخ صـاحب جي نــوڪر هڪ روايت بيــان ڪــئي آهي ته "شيخ سان گڏ هڪ رڍ هـئي. ۽ جنهن ڪي گهـتي جا مـاڻهو ڪـائي ويا. شــيخ مــاڻهن کي پنهنجي رڍن بــابت سـڏيو پر سـڀني کي انڪـار ڪيو ويو ته انهن کي سندس رڍن بـابت خبر نه هئي. شيخ بيوس حالت ۾ پنهنجي رڍن کي سڏيو ۽ قربـاني ڪنـدڙ مـاڻهن ۾ الله جي قـدرت جي ڪـري، 11 ماڻهو هئا جن رڍن جو گوشت کاڌو ۽ رڍن وانگر آواز ڪيا. ۽ سڀ مـاڻهو حـيران ٿي ويا. انهن 11 چــورن جا مـائٽ جيڪي شيخ لاءِ 11 رڍون ڪٽي آيا هئا. ۽ افســوس ڪيو ۽ چورن جي طرفان معافي گهري. شيخ هڪ رڍ قبول ڪـئي ۽ سڀني 11 چورن کي معاف ڪري ڇڏيو پوءِ اهي پنهنجي اصلي شڪل ۾ واپس اچي ويا.
مان
شيخ صاحب جو هڪ نوڪر 8 ذوالحج تي سندس خدمت ۾ حاضر ٿيو ۽ خواهش ۾ تمام گهڻي غم سان ڪيس ٻــڌايو ته

"سپاٽي سپ ماڻهو ميدان عرفات ۾ گڏ ٿيندا. شيخ کـانئس پڇيو آهي ته "ڇا توهـان حج تي وڃڻ ۾ دلچسـپي رکو ٿا." ۾ هن کيس چيو ته "ها". شـيخ وٽ هڪ گـاڏي آهي جيڪا دروازي تي رکيل آهي. کيس ان ڏانهن اشـــارو ڪيو ويو ۾ کيس چيو ويو ته "هي اسـان جي ٻـيڙي آهي. توهـان رات جو ان تي سمهو ۾ جيڪا توهان کي ميـدان عرفـات تـائين پهچائيندي." مون دل ۾ سوچيو ته شيخ مون کي نظرانـداز ڪـري رهيو آهي. پر رات جو مـان ٻـاهر نڪـري گـاڏي تي سمهي پيس. جڏهن مان جـاڳيس ته مـون کي اهو ميـدان عرفات ۾ مليو. ۾ حج جي سڀني رسمن کي ادا ڪيو آهي. ۾ ســاڳئي طــرح، مــان پنهنجي ڳــوٺ واپس پهچي چڪـو آهيان. مان شيخ جي موجودگي ۾ ويو ته هو مسڪرايو ويو ۾ مون کي چيو ته "ڇا اسان جي ٻيڙي تيز هئي."
پاڻ 1227 هجـري مطـابق 1812ع ۾ هن فـاني دنيا مـان لاڏاڻو ڪيو. سندس قبر تي هڪ تمام سهڻي عمارت تعمير ڪـئي وئي هـئي. ۾ ان جي چـوڌاري هڪ خوبصـورت قلعو تعمـير ڪيو ويو هو. حضـرت خواجه محبـوب الصــمد جي حڪم تي شـعيب ڪڇي ڪڇ ڏانهن هجـرت ڪـئي ۾ انهيءَ سلسـلي جي ڪـري کيس ڪڇي جي نـالي سـان مشـهور ڪيو ويو. سندس مقبرو ڪڇ ۾ موجود آهي.

13. خواجه علي محمد مجذوب

شيخ سدهارت جن چيو ته "اهو مجذوب (خدائي مراقبي ۾ گم ٿيل) جيڪو چونــدو هو ته "نش ۾ شــعور ۾ اهي ٻــئي شــيون منهنجي قبضي ۾ آهن." مــان ڪنهن به حــالت ۾

جــيئن چاهيــان ٿو رهي ســگهان ٿو. پر نشي جي حــالت ۾، مان خوش آهيان (مجذوبيت).
هڪ روايت آهي ته شـيخ مجـذوب کي ڳڙ جي مـاني تمـام گهڻي پسند آهي. ان وقت جا ماڻهو چڱي طرح ڄــاڻن ٿا ته جيڪڏهن شيخ کي ڳڙ سـان پريل مـاني ڏني وينـدي ته هو انهن جي مقصدن جي تڪميل لاءِ دعا ڪندو ۽ خوشـخبري ڏيندو. خاص طـور تي ٻـارن جي پيـدائش، گم ٿيل شـين ۽ انهن معــاملن لاءِ، هو پــاڻ کي الله جي طــرف کــان هڪ ذريعو سـمجهندو. هي معـاملو جيڪو هن جو آهي ۽ ايـترو مشهور ٿيو جو هـاٽي تـائين لاوارث شـريف ۾ شـاگرد روح جي شيخ لاءِ پنهنجن مسـئلن جي حل لاءِ قـرآن جي پـوري ڪتاب ڳڙ سان پريل ماني جي تلاوت ڪندا آهن.
جي
مرغوب ارباب جي مرتب ڪندڙ چيو ته سـندس پيءُ ڪيس ٻڌايو ته "ماد خان جي لٽ مار جي دور ۾ پٺـاڻن شـهرن ۾ رهڻ شروع ڪيو ۽ پـوءِ اهي ريگسـتاني هنـڌن ڏانهن ڀڄي ويا. اهڙي پريشان ڪندڙ دور ۾ مون پنهنجا ٿي اُٺ وڃــائي ڇـڏيا آهن. مـون تمـام گهـڻي ڳـولا ڪـئي پر ڪـٿي نه ملي سگهيو ته اهي ڪٿي ويا آهن. پوءِ مون مٺي ماني پچائي ۽ انهن تي گهڻو گيهه وجهي شــيخ جي خــدمت ۾ پيش ڪيو. شـيخ چيو ته "توهـان جو ڪم پـورو ٿيو." تـڏهن بـه، شـيخ صـــاحب هڪ به مـــاني نه ڏني پـــوءِ مـــون ڪيس چيو ته "جيڪــڏهن اُٺ اڄ رات گهر پهچي وڃن ته ســنو ٿينــدو." شيخ صاحب مـٺي جي مـاني کي ٽڪـائي رهيا هئا ۽ هن چيو ته "مان اڄ رات توهـان کي اُٺ موڪلينـدس." ان کان پوءِ شيخ صاحب کي مٺي ماني کائي وئي. ماني کـائڻ کان پوءِ شيخ صاحب چيو ته "مان تمام گهڻو ٿڪل آهيان."

مون شيخ مجذوب جي چوڻ تي يقين ڪيو آهي □ رات جو بي پرواهي سان سمهي پيو آهيان. صبح جو سوير ڪنهن دروازو کڙڪايو آهي. مان پاهر ويس □ ڏٺم ته منهنجي ڪزن جو پاءُ □ جنهن جو نالو بهار آهي، اتي ٿي اُٺ ڪٽي بيٺو هو. □ مون ڪانئس پڇيو ته تون اُٺ ڪٿان آڻيندين. ڪيس جواب ڏنو ويو ته "صبح جو منهنجي اُٺ مقدس ڪان پڇي وئي □ مان سندس پٺيان ويس □ ڏٺم ته ٿي اُٺ اتي بيٺا آهن، تنهن ڪري مون انهن کي اتان ڪٽي هتي آندو آهي."
شيخ مجذوب عمرڪوٽ □ زندگي جا گم ٿيل ڏينهن گذاريا آهن. هڪ ڏينهن هن لانبا حوض جي ڪناري تي ڊوڙڻ شروع ڪيو □ هن چيو ته "هو هتي ٿپي ڏيندو □ لاواري شريف □ پاهر ايندو." هو اتي ڊوڙندي پاٽي جي ٽانڪي □ ڪري پيو. □ هن پنهنجي روح کي الله جي حضور □ پيش ڪيو. ڪيس پاٽي جي ٽانڪي جي ڪناري تي دفن ڪيو ويو. جڏهن هو فوت ٿيو ته سندس عمر صرف 30 سال هئي.

14. حضرت شيخ محمد

هو هڪ مجذوب شيخ هو. □ هو خواجه بُزرغ جي شاگردن مان هو. گهڻو ڪري هو ميداني □ جهنگلي علائقن □ گذرندو هو. هڪ پيري هو 12 سالن تائين خاموش رهيو. □ هن ڪو به لفظ نه چيو □ ان ڪان پوءِ، هن ڳالهائڻ شروع ڪيو.
پاڻ ٻڌايو ته ڪيس ٽي شيون ڏنيون ويون آهن جيڪي هن ريت آهن.

1. هو سڄي دنيا جي حالت ڄاڻڻ جي قابل هو.
2. مون کي دنيا جي هر ذري ۾ ٻين شين جي باري ۾ خبر آهي ته مان شڪ، خطرا ۾ اميد ڳوليندس جيڪي ماڻهن جي دلين ۾ پيدا ٿين ٿا.
3. جيئن ته مون ۾ اهڙي روحاني طاقت آهي جو مان پنهنجي جسم ذريعي هر جاءِ تي وڃي سگهان ٿو ۾ اتي ڪو به ڪم پنهنجي مرضي سان ڪري سگهان ٿو.

15. حضرت شيخ محبوب

هو حضرت سلطان اولياءَ جي مجذوب ماڻهن جو سردار هو ۾ گهڻو وقت ڳوٺ هالا ڪنڊي ۾ گذاريندو هو. ضرورت مند ماڻهو رستي ۾ مختلف قسمن جي ڪاٺي جي ٽانون ۾ ميون سان گڏ رهندا هئا. هن خيال سان ته شايد هي فقير ان کي ڪٽي ڪائي. جيڪڏهن هو ڪجهه ڪائيندو ته ان شخص جو ڪم پورو ٿي ويندو. ۾ اهو شخص پنهنجي ڪم کي پنهنجي مرضي ۾ خواهش سمجهندو.

16. حضرت شيخ محمد مومن

حضرت سلطان اولياء جي شخصيتن ۾، حضرت شيخ محمد مومن جهڙو اعليٰ مرتبي وارو ڪو به شخص نه ملندو.
هڪ ڏينهن هو ڪزرت خواجه بُزراگ جي مزار جي عمارت ۾ ويٺو هو ته هڪ درويش اندر آيو ۾ چيائين ته "ويهڻ واري جاءِ تي هڪ چادر هئي جيڪا منهنجي آهي ۾ گم ٿي وئي هئي. ۾ مون تمام گهڻي ڳولا ڪئي پر اتي نه ملي." خواجه بُزراگ حضرت محمد مومن ڏانهن ڏٺو ۾ کيس چيو

ته هن فقير جو ڪم ٽيڻ گهرجي. شيخ محمد مـومن جيڪو مـزار جي عمـارت مـان ٻيٺو هو ٻـاهر هليو ويو آهي. ســـاڳئي وقت، هو اتي واپس آيو آهي ســـندس هٿن چادر هئي. سندس هٿن ، ساڳيو چادر هـئي جيڪا اتي گم ٿي وئي هـئي. هن اهو چـادر ان درويش شـخص کي ڏئي چـڏيو آهي. اتي موجـود مـاڻهن کي شڪ هو ته اهو چـادر جيڪا شيخ محمد مومن وٽ هـئي. تنهن ڪـري هن ان کي جلد واپس آندو آهي. جڏهن حضرت خواجه بُزراگ پنهنجي حويلي ڏانهن ويا ته انهن مـاڻهن کيس پڪڙيو چيو ته "تو ان درويش شخص کي بيڪار پريشـان ڪيو آهي." هن چيو ته "الله کيس پنهنجي حفـاظت رکي. هو چـور نـاهي جو درويش جي چـادر لڪـائي. جـڏهن حضـرت مـون ڏانهن اشارو ڪيو ته مان ٻاهر نڪري آيس. مـون سـڄي زمين کي انـدروني اک ســان ڏٺو آهي پــوءِ اهو هڪ شــخص سجاٺي سگهيو آهيان جيڪو چادر ڪٽي وجي ٿو. هلڻ ســان هو بهاءُ الدين ڳـوٺ پهچي ويو آهي. پـوءِ مـون پنهنجو هٿ وڌايو آهي مون اهو چادر سندس ڪلهي تان لاهي چـڏيو آهي."

17. حضرت شيخ الياس

هو حضرت خواجه بُزرگ جي ماڻهن مـان هو. هن پنهنجو گهڻو وقت حضرت محبوب الصـمد سـان گـذاريو آهي. هن وٽ هڪ عجيب گـــــذران آهي. جيتــــوڻيڪ هن جو جسم ڪمزور آهي عمر جي لحاظ کان هو هڪ وڏو مـاڻهو هو. زندگي جي آخـري حصي ، هن کي نظر جو مسـئلو آهي. ان جي باوجود هن جي خوف موجـودگي جي ڪـري اتي موجود ڪنهن به شخص جيڪو جلسي نه ڳالهائينـدو هو.

هو بــزرگي جي تمــام اهم شخصــيتن جي درجي تي پهچي چڪو آهي. ســندس وفــات جو ســال 1232 هجــري آهي جيڪو 1816 سال جي برابر آهي. سندس قبر پلازا شــهر جي اتر قبرستان ۾ واقع آهي.

18. حضرت شيخ عيسيٰ دستي

هي درويش انهن 10 درويش ماڻهن مــان آهي جيڪي اُن چــرائڻ لاءِ ويا هئا. هــتي هڪ اهــڙي واقعي جو ذڪر آهي جنهن ۾ هڪ شــخص حضــرت خواجه بُــزرغ کي هڪ اُن نذراني طــور ڏنو آهي. مســڪرائيندي، هن اهو اُن درويش مـــــاڻهن کي ڏنو آهي. ۽ هن انهن کي چيو آهي ته ان تي نظر رکو ته جيئن اهو نه ٿــئي ته هي اُن اتــان هليو وڃي.“ مختصر ۾، 8 درويش ماڻهن اُن جي نگراني جي ذميواري قبول ڪــئي آهي. انهن اُن جي اڳيــان پيلو وڻ (ســالوادورا پرســيڪا) جو گهڻو چــارا رکيو ۽ درويش مــاڻهو جيڪي اُن جي چوڌاري مراقبي ۾ ويٺا هئا. تبــاهي جي حــالت جي وچ ۾، اهي اهڙي طرح مصــروف هئا جو انهن جي پــوري رات اهڙي حالت ۾ گذري وئي. اهڙي وقت دوران اُن اتان هليو ويو. جــڏهن اهي پنهنجي مراقــبي مــان ٻــاهر نڪتا ته انهن اُن کي اتـــان ڪـــان گم ٿيل ڏٺو. اهي مشـــغول مـــاڻهو هئا جيڪي مشغوليت جي حــالت ۾ رهنــدا هئا. هڪ پــيرو انهن وڻ هيٺان 9 مهينا مراقبي جي حالت ۾ گذاريا. ۽ ان دوران انهن ڪجهه به نه ڪـــاڌو ۽ نه پـــاڻي پيتو. جـــڏهن الله جو حڪم آيو ته اهي مراقبي کان اٿيا. مــير نــور علي کي انهن چيو ته "اجا تائين توهان الله جي ياد جي صفت مــان ٻــاهر نه آيا آهيو."

هو 1243 هجـري مطـابق 1827ع ۾ هن فـاني دنيا مـان هليو ويو. پهـــرين، کيس رســتي تي دفن ڪيو ويو. بعد ۾، شيخ سده تورا کيس اتان ڪـڍي ويو ۽ جـڏهن هن موجـوده جـــاءِ تي دفن ڪيو ته کيس دفن ڪيو ويو. نو مهينا گـــذرڻ کان پوءِ به سندس جسم مڪمل شڪل ۾ هو. اهڙي طرح سندس پاڪ پيٽ سٺي حالت ۾ هو.
هڪ فقير ٻڌايو ته "هو پنهنجي حيـاتيءَ ۾ سـندس خـدمت جو عـــادي هو." نو مهينن جي عرصي کـــان پـــوءِ جـــڏهن سندس لاش کي نـئين جـاءِ تي رکيو ويو ته اهو محسـوس ٿيو ته ســندس پـــاڪ پيٽ هڪ زنـــده انســـان وانگر هو. سندس ڪفن جو ڍڪ سٺي حالت ۾ هو.
شيخ سڏارت چوندو آهي ته "حضرت شيخ جيڪو ٻئي دفن لاءِ خوش نه آهي. جڏهن سندس مطابق
چا ڪنهن ٻـئي هنڌ دفن ڪيو وينـدو ۽ گهڻو مينهن پونـدو." اهو ٿيو آهي ته جـــــــڏهن انهن دفن مڪمل ڪيو ته مينهن شروع ٿي ويو. (1)

-

1) ۾ سندس قبر ٿر پارڪر ضلعي جي عمرڪوٽ تعلقي چيتا جي جاءِ تي پراڻي درياهه جي ڪناري تي واقع آهي.

19. حضرت شيخ سده تورا

حضرت شيخ سدا طـورا حضـرت خواجه بُـزراگ جا خـاص ســـاٿي هئا. هو احســـان جي طلب لاءِ پنهنجي شـــيخ جي خدمت ۾ حاضر ٿيا. شـيخ عيسـيٰ دسـتي چيو ته "حضـرت شـيخ سـدا طـورا بادشـاهه آهن." ۾ گناهه الله وٽ انعـام

وانگر آهن. حضـرت خواجه بُـزراگ جي وفـات تي جيڪي تمـام گهـڻي پريشـان حـالت ۾ رهنـدا هئا. اهـڙي پريشـان حالت ۾، هو لاپرواهي واري حالت ۾ سفر تي نڪتو. سـفر جي عرصي دوران، هن خواجه صـــــفي الله کي ڏٺو آهي. خواجه صفي الله ڪابل افغانسـتان جو رهواسي هو. ڪيس خواجه صفي الله ڪلبي به سڏيو وينـدو هو. مولـوي هاشم جو پوٽو ابـــراهيم ٺٽـــوي جيڪو ســـندس خليفي هو ۽ جن ڪيس سـڃاتو ۽ ڪيس فـون ڪـري چيو ته "جيڪـڏهن تـون ڪجهه وقت ســندس صـحبت ۾ رهين ته مـــان نيڪي جو رستو ڏيکارڻ جي اجازت ڏيندس." پر شيخ جي دل ان کي قبـــول نه ڪيو. ۽ هن پنهنجو ســفر جـــاري رکيو آهي. هن سفر دوران، هو شيخ حاجي فقـير الله علـوي شـڪارپوري جي حضـور ۾ ويو. (1)۔ پر هن کي ان جـاءِ تي سـڪون نه ملي سگهيو.

هو جلسامير جي پنهنجي سفر بـابت ٻڌائينـدو هو جـتي هن اتي هڪ مـاڻهو ڏٺو آهي. ۽ جنهن هنــدو مـاڻهن جو لبـاس پائي رکيو آهي. ۽ هو اتي ڪاريگر جو ڪم ڪـري رهيو هو. ۽ ڪـير مـون کي سـڃاڻي ٿو ۽ ڪـير پـاڻ هن کي پنهنجي پاسي سڏي ٿو.

1). شاهه فقير الله علوي بن عبدالرحمان 11 صدي جي شــروعات ۾ جلال آبــاد جي علائقي روتــاس ۾ پيــدا ٿيو ۽ افغانستان ۽ هندستان جي مختلف هنـڌن تي ٿينـدڙ ظهـور جي علم جي تڪميل لاءِ پيــدا ٿيو. اعليٰ صــوفي سلســلي نقشبنديه ۾ هن شـيخ آدم بنـوري جي شـاگرد شـيخ سـعيد جي خليفي شـــيخ محمد ســـعيد جي هٿ تي بيعت ڪـــئي آهي. مختلف ملڪن جي سير ۽ سفر ڪـان پـوءِ، هو 1150 هجري ۾ واپس آيو ۽ سنڌ جي شهر شڪرپور ۾ آباد ٿيو. ۽

جتي هن 3 صفر 1195 هجري تي وفات ڪئي. هو عربي، فارسي ۽ پشتو ٻولين ۾ شاعري ڪندو هو. تصوف ۾ سندس ڪتاب مڪتوبات علوي جيڪو سندس خاص ڪتاب آهي. ان کان علاوه، 17 ٻيا ڪتاب آهن جيڪي هن لکيا هئا.

کيس اتي ويهڻ لاءِ چيو ويو. شام جو هو مون کي پنهنجي گهر وٺي ويو آهي. هن هندن جو لباس لاٿو آهي ۽ هو مسلمانن جو لباس پائي ٿو پوءِ اسان ٻنهي گڏجي نماز پڙهي آهي. مان عائشه جي نماز کان پوءِ سمهي پيس پر مان جاڳڻ جي حالت ۾ اتي هوس. مون ڏٺو آهي ته عائشه جي نماز کان پوءِ هو صبح جو وقت تائين مراقبي ۾ هو. فجر جي نماز جي وقت مان جاڳندو آهيان ۽ اسان ٻنهي نماز پڙهي آهي. پوءِ هن کي هندو ماڻهن جو لباس پائڻو پوندو آهي. ڏينهن جو وقت، مون اتان وڃڻ لاءِ هن کان اجازت ورتي آهي. مون کي خدا حافظ چوندي هن "چيو آهي ته "توهان جي دل ۾، ٽي شيون آهن جڏهن موجود هوندو

1. توهان جي دل ۾ آرام ۽ سڪون.؟
2. توهان جي دل ۾ خيال آهي ته توهان فقير آهيو ۽ توهان جي شادي جي آڇ ڪير قبول ڪندو.
3. تنهنجي دل ۾ خطرو آهي ته جڏهن مان مري ويندس ته هندن جي لباس جي حوالي سان اهي چتا ۾ سڙي ويندا.

پوءِ هن انهن ٽنهي معاملن جو جواب هن ريت ڏنو آهي.
لاوارث شريف کان سواءِ، ڪو به اهڙو آرام ۽ سڪون نه هوندو جيڪو توهان کي دستياب هوندو. توهان جي مائٽن

۽ توهان جي شادي فلاڻي شخص جي ڌيءَ ۽ فلاڻي عورت
سان ٿيندي. توهان جي گهر هڪ ڇوڪرو پيدا ٿيندو ۽
جيڪو توهان جهڙو ڪامل ماڻهو هوندو. جيڪڏهن توهان
ايمان رکو ٿا ته جيڪڏهن اهي ٻئي ڳالهيون سچ ثابت ٿيون
ته پوءِ يقين ڪريو ته مان باهه ۾ نه ساڙيندس. فرشتا
ايندا ۽ مون کي دفن ڪندا. ۽ هڪ ڪافر جو جنازو
مسلمان جي لباس ۾ جيڪو منهنجي جاءِ تي باهه ۾
ساڙيندو. جڏهن ٻئي ڳالهيون سچيون ٿينديون ته پوءِ مون
يقين ڪيو آهي ته ٿيون قول جيڪو سچو هوندو.
پنهنجي سفر دوران، شيخ صدا طورا هڪ صوفي قلندر
(بي همت شخص) کي ڏٺو آهي. هن ان بابت چيو آهي ته
"اسان هڪ ٻئي سان ڳالهايو ناهي. پر مون ڏٺو آهي ته ان
جو درجو تباهي واري شخص جي برابر آهي."
سفر جي واپسي کان پوءِ، شيخ صدا طورا شيخ
عبدالرحيم ڳڙهيدي وٽ ويو ۽ ان سان گڏ رهيو. ۽ سندس
اچڻ جي ڪري شيخ عبدالرحيم ڳڙهيدي سندس تمام
گهڻي مهمان نوازي ڪئي آهي. ۽ هن چيو ته "اڄ رات الله
جي نبي شيخ صدا طورا جي سفارش ڪئي آهي."
شيخ صدا تورا چوندو هو ته "جيئن مسلمان ۽ ڪافر آهن
۽ اهڙي طرح زمين به آهي جيڪا مسلمان ۽ ڪافر آهي.
مون کي هميشه اهو خوف رهندو هو ته ڇا ڪيس مرڻ
کان پوءِ ڪافر جي زمين ۾ دفن نه ڪيو ويندو. ڪافي
وقت تائين، مان اهڙي پريشاني ۾ هوس ته الله جي نبي
مون کي مسلمانن جي زمين ڏيکاري آهي. ۽ هن مون کي
اهڙي جاءِ به ڏيکاري آهي جتي مون کي مرڻ کان پوءِ
دفن ڪيو ويندو."

آخــري عمر □، اهــڙي حــالت هــئي جو ســندس اکيــون ڳاڙهيون ٿي ويـون هيـون □ هو وڏي آواز □ ڳالهائينـدو هو. شيخ ڳـڙهيءَ مـون کي چيو ته "منهنجي حـالت توهـان تي غالب ايندي. □ هن پيري اهڙي حالت جيڪا مون تي غـالب آهي. تنهن ڪـــري هو اهو وزن نه ڪـــٽي ســـگهيو. بعد □ روحــاني اســتاد جي همت □ بــرڪت جي ڪــري مــان ان حالت مان ٻاهر آيو آهيان."

هو 1246 هجري مطابق 1830 □ هن فاني دنيا مان هليو ويو. ســندس قــبر ان زمين تي آهي جيڪا ڪيس ڏيڪــاري وئي هئي. هو چوندو هو ته "جيڪڏهن ڪو به ماڻهو سندس آس پـــاس دفن ڪيو وينـــدو ته هو الله جي پيغمـــبر جي حضــور □ □ بــاقي شــفاعت جي ڪم لاءِ پهچنــدو جيڪو سندس ملڪيت آهي."

اختتام.